

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ «Укрідроенерго»
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 5 від 30 червня 2009 року.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

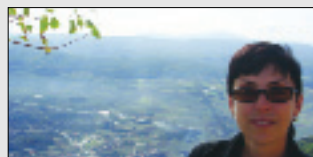
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся
Савчин, Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.
Використано фото на стор. 6: Ігор Соловей (Укрінформ).

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал
жовтень–листопад 2009, № 10-11. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал
Міністерства закордонних справ України «Політика і час».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПП
від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка».
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 10 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
«Зовнішні справи», 2009.

На наших обкладинках:
1 стор. – малюнок Михайла Шлафера, керівника міжнародного
конкурсу карикатуристів «Карлюка» (м. Полтава)
4 стор. – репродукція картини П. Лебединця

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

22 грудня українська дипломатія святкує свій 92-й день народження. Хоча до найдавніших професій чомусь традиційно відносять інші, уміння вирішувати найскладніші суперечки між сусідами за столом переговорів і трубкою миру, вочевидь, цінувалося людством від перших несміливих кроків Землею.

«Там, де закінчується дипломатія, починається війна,» – писав грецький письменник Полівіос Дімітракопулос.

«Дипломатія, за визначенням Генрі Кіссінджера, є мистецтво приборкувати силу».

«Будь-яка дипломатія є продовження війни іншими засобами,» – був переконаний китайський військовий дипломат Чжоу Еньлай.

«Дипломатія – це питання виживання у майбутньому столітті. Політика – питання виживання до наступної п'ятниці», – не жартома казали британські памфлетисти Джонатан Лінн і Ентоні Джей.

«Дипломатія – патріотичне мистецтво брехати заради блага своєї батьківщини,» – дійшов висновку американський журналіст Амброз Бірс.

Знавець англійської кухні Оскар Уайльд стверджував: «Приготувати смачний салат і бути вмілим дипломатом – справа однаково тонка: і в першому, і в другому випадку важливо точно знати, скільки вжити олії, а скільки оцту».

Веселий прагматик Франтішек Кришка був переконаний: «Переговори мають успіх тільки в тих випадках, коли сторони жертвують інтересами своїх союзників».

«Вправний дипломат завжди пам'ятає, що він мусить забути,» – посміхався британець Гарольд Макміллан.

«Дипломат – людина, яка двічі подумає, перед тим як промовчати, і яка вміє мовчати відразу кількома мовами,» – доповнив відомий афоризм Уїнстон Черчилль.

«Дипломат завжди знає, що запитати, коли не знає, що відповісти,» – поділився спостереженнями за роботою своїх сучасників російський гуморист Костянтин Меліхан.

«Професія дипломата схожа на професію фокусника. Обом необхідні високі котелки, і сховані там сюрпризи всі до єдиного відомі решті дипломатів і фокусників,» – казав відомий американський актор Уїлл Роджерс.

Дипломатія – це справжнє високе мистецтво, де найвищою нагородою за віртуозний виступ є оплески.

Оплески українській дипломатії, яка впродовж 92-х років попри сценарії і режисерів різної спрямованості не сходить зі світової сцени!

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74
- ТОВ «НВП «Ідея», вул. Артема, 84, м. Донецьк Тел. +38 (062) 304-20-22
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com
- АТЗТ «Самміт» (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75
ТОВ «Самміт-Кременчук» (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755
філія ТОВ «Самміт-Кременчук» (Полтава, 0532), 63-68-40
ДП «Самміт-Дніпропетровськ» (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12
АТЗТ «Самміт-Харків» (Харків, 0577), 142-260, 142-261
ДП «Самміт-Крим», (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356
філія ДП «Самміт-Крим» (Ялта, 0654), 32-41-35

або придбати в роздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

12

14

18

22

26

30

32

36

62

ПОЛІТИКА

- 5 XIII саміт Україна – ЄС
- 6 Дипломатія як мистецтво неможливе робити реальним
- 10 З «Ундервудом» у фанерному корпусі, перев'язаному білизнаною мотузкою, – до Європи!
- 12 Давайте разом творити літопис української дипломатії!

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

- 14 Між конфліктом і компромісом: особливості американсько-російського діалогу
- 18 Українсько-російські відносини: зіткнення інтересів і цілей

БЕЗПЕКА

- 22 ЄС–НАТО–Росія: місце та перспективи України

ДИПЛОМАТІЯ

- 26 Європейська публічна дипломатія на Близькому Сході
- 30 Українські інтереси на Африканському континенті: Республіка Кот д'Івуар

ІННОВАЦІЇ

- 32 Проект «Україна–2050»

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

- 36 Україна і Грузія в контексті політичних, економічних та безпекових трансформацій: наслідки і перспективи

- 40 Вірмено-турецький реверанс та карабахський «феномен»

ДОСЛІДЖЕННЯ

- 42 Мир у політичній доктрині Святого Престолу
- 46 Питання забезпечення та захисту прав національних меншин у передвиборних програмах кандидатів на пост Президента України 2010 року: порівняльний аналіз
- 50 Культурне виробництво і культурний продукт у Китаї та їхнє значення для України

ПРАВО

- 53 МУПО (реформування механізму ООН у сфері прав людини – у дії)

5 o'clock

- 55 Через «Зовнішні справи» – до міжнародного співробітництва
- 56 Взаємовідносини ГДП та іноземних представництв.
- 58 День німецької єдності
- 59 Ризька дума вручила нагороду ім. Олександра Чака українському дипломату Раулю Чілачаві
- 59 Катрін Деньов та Жан-Клод ван Дамм – гості «Молодості»
- 60 У Москві збиралися російські україністи

КУЛЬТУРА

- 62 Українська прем'єра в Метрополітен-музеї

XIII саміт Україна – ЄС

4 грудня лідери Європейського Союзу та України зустрілися в Києві під час щорічного саміту Україна – ЄС – першого саміту від моменту набуття чинності Лісабонського договору 1 грудня. Господарем саміту був Президент України Віктор Ющенко, якого супроводжував Міністр закордонних справ України Петро Порошенко. ЄС був представлений Прем'єр-міністром Швеції Фредріком Райнфельдом як Президентом Європейської Ради, та Президентом Європейської комісії Жозе Баррозу. Президента Європейської Ради супроводжував Міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт, а Президента Європейської комісії – Комісар ЄС з питань торгівлі та Європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер.

Лідери України та ЄС обговорили президентські вибори в Україні, а також виконання поточного порядку денного реформ в Україні. Вони підкреслили необхідність досягнення політичної та економічної стабілізації, головним чином шляхом конституційної реформи, консолідації верховенства права та поновлення зусиль у боротьбі з корупцією, покращення ділового та інвестиційного клімату, а також закликали докласти більше зусиль для просування процесу реформ в Україні.

Президенти обговорили глобальну економічну та фінансову кризу та її вплив у регіоні. Відзначаючи стабільність, досягнуту за останні 12 місяців за допомогою позикової програми МВФ «стенд-бай», сторона ЄС закликала Україну забезпечити продовження виконання програми, наголосила на необхідності виконання економічних реформ в інтересах економічної стабільності та якнайшвидшого відновлення країни.

Чільники України та ЄС підкреслили, що кліматичні зміни є одним з найважливіших глобальних викликів нашого часу, який вимагає негайних, узгоджених дій. Україна та ЄС визнають науковий висновок, що перевищення глобальними середньозваженими температурами доіндустріального рівня не має досягати 2 градусів за Цельсієм, і що пік глобальних викидів повинен бути досягнутий якнайшвидше, щоб домогтися глобального скорочення на 50% до 2050 року порівняно з 1990 р. Тому сторони дійшли висновку, що Україна та ЄС мають посилити свої зусилля щодо нівелювання наслідків кліматичних змін і запропонувати середньострокові цілі щодо скорочення викидів до 2020 року.

Лідери України та ЄС привітали поглиблення співробітництва з питання використання відновлювальних джерел енергії та підвищення енергоефективності.

Беручи до уваги, що Україна є найважливішою транзитною країною для поставки газу до ЄС, і що в стратегічних інтересах усіх країн забезпечити ефективність, надійність і прозорість маршрутів цих поставок, лідери наголосили на важливості зусиль щодо реформування енергетичного сектору. Вони привітали Спільну

декларацію, схвалену на спільній Міжнародній інвестиційній конференції Україна – ЄС щодо модернізації газотранспортної системи України від 23 березня 2009 р., та наголосили на необхідності виконання викладених в Декларації зобов'язань, а також реалізації домовленостей про широке коло реформ, погоджених 31 липня 2009 р. в контексті підтримки міжнародними фінансовими інституціями реформи газового сектору України.

Україна та ЄС привітали третій звіт про прогрес на переговорах щодо Угоди про асоціацію, зазначаючи значне просування в переговорному процесі, яке вдалося досягти впродовж року. Вони відзначили передовий, інноваційний та всебічний характер угоди, підтвердили свою рішучість якомога швидше завершити переговори, враховуючи складний, амбіційний та технічно вимогливий характер її багатьох аспектів.

На саміті чільники країн-учасниць привітали нещодавнє започаткування Порядку денного асоціації Україна – ЄС, яка підготує та сприятиме набуттю чинності Угоди про асоціацію Україна – ЄС.

Лідери країн, які взяли участь у саміті, висловили свою повну відданість Східному партнерству, започаткованому 7 травня 2009 р. у м. Прага, обговорили відносини з Росією та питання європейської безпеки, зокрема, процес Корфу. Вони висловили інтерес до подальшої координації в рамках процесу Корфу під егідою ОБСЄ на основі спільних позицій, підкресливши свою рішучу відданість ОБСЄ та її ролі як головного форуму для дебатів з питань євроатлантичної безпеки, яка має базуватися на всебічному підході до безпеки. Також зверталася увага на зусилля обох сторін з метою

заохочення тісніших зв'язків між ЄС та Білоруссю, було вказано на необхідність підтримувати демократичний розвиток у цій країні, віталася тісне практичне співробітництво між Україною та Білоруссю в контексті Східного партнерства.

Сторони наголосили на потребі продовжувати зусилля з метою відновлення переговорів у форматі «5+2», які мають сприяти досягненню мирного та сталого врегулювання придністровського конфлікту в Республіці Молдова.

Дипломатія як мистецтво неможливе робити реальним

У жовтні 2009 року Міністром закордонних справ України став Петро Порошенко, випускник факультету міжнародних відносин і міжнародно-

го права Київського державного університету імені Тараса Шевченка, професійний економіст і політик. Про шлях, пройдений упродовж остан-

ніх двох місяців, – в ексклюзивному інтерв'ю Міністра закордонних справ України Петра Порошенка журналу «Зовнішні справи».

«З.С.»: Значну частину з двох місяців своєї роботи керівником МЗС Ви провели у міжнародних візитах. З чим пов'язана така інтенсивність?

– Справді, впродовж останніх тижнів у мене досить щільний графік, але я переконаний, що дипломатія – це, перш за все, діалог. Тільки за столом переговорів можна почути позицію партнерів, донести власну думку, усунути існуючі розбіжності і рухатися вперед.

Насиченість порядку денного переговорів, а також географію візитів визначала необхідність поглибити взаємодію України зі стратегічними партнерами, активізувати двосторонній діалог із сусідніми державами, а також забезпечити інтенсивну та продуктивну роботу в існуючих форматах співпраці України з ЄС та НАТО.

Вважаю, що результати проведеної роботи закладають надійний фундамент для зрушень на багатьох напрямках.

«З.С.»: Серед таких напрямків аналітики виокремлюють, зокрема, російський. Та чи можна, станом на грудень 2009 року, констатувати, що період заморозків в українсько-російських відносинах минув і розпочалася відлига?

– Дійсно, мої контакти з російським колегою Сергієм Лавровим, наші переговори в Москві та зустріч в Афінах, проведені за нашим дорученням консультації між керівництвом зовнішньополітичних відомств України та Росії дозволили знизити градус напруги, що спостерігався останнім часом у двосторонніх відносинах, та перевести українсько-російський діалог у конструктивне русло.

Найголовніше те, що почала змінюватися тональність переговорного процесу, загальна атмосфера діалогу, і від емоцій ми поступово переходимо до пошуку взаємоприйнятних рішень. Ці зусилля вже дають певні результати. Це стосується і дискусії стосовно взаємної поваги національ-

них інтересів, і процедури переміщення транспорту ЧФ РФ, і початку практичного діалогу стосовно врегулювання питань заборони в'їзду на території наших держав окремих громадян. Досягнуто прогресу в питанні зняття торговельних бар'єрів між Україною та Росією, що, безумовно, надало нового імпульсу економічній співпраці. Комітет з економічного співробітництва, який очолюють глави урядів двох країн, на своєму черговому П'ятому засіданні, що відбулося 19 листопада у Ялті, визначив перелік конкретних ділянок взаємовигідного економічного співробітництва.

Обидві сторони зацікавлені в тому, щоб досягнуті домовленості неухильно виконувалися на всіх рівнях. Цьому має сприяти створювана моніторингова група під керівництвом Першого заступника Міністра закордонних справ України Володимира Хандогія і Статс-секретаря, заступника Міністра закордонних справ РФ Григорія Карасіна.

Це не означає, що ми відразу розв'язали всі проблеми двосторонньої співпраці. Залишаються невирішеними питання договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону, багато аспектів перебування на території України Чорноморського флоту РФ, деякі моменти у сфері гуманітарних відносин. Але впевнений – рухаємося у правильному напрямі.

Міністри закордонних справ України П. Порошенко і РФ С. Лавров під час спільного брифінгу за результатами переговорів 23 жовтня 2009 р.

Підписання Міністрами закордонних справ України П. Порошенком і Білорусі С. Мартиновим Меморандуму між Міністерствами закордонних справ обох держав про взаємодію з реалізації взаємовигідних проектів у рамках ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» (5 листопада 2009 р.)

«З.С.»: Пострадянський простір – це простір успадкованих суперечностей, зокрема, із нашими найближчими сусідами – Молдовою і Білоруссю.

– Я не казав би про суперечності – у нас є питання, які потребують адекватної відповіді, адже ми маємо спільні кордони та спільні економічні інтереси. Скажімо, наш товарообіг з Молдовою минулого року легко залишив позаду позначку в 1 млрд. доларів США. І це – серйозний аргумент. І наші контакти, і сигнали, які ми отримуємо від нової урядової команди в Кишиневі, дають сподівання на близький початок робіт із демаркації центральної (придністровської) ділянки державного кордону, а також на вирішення інших питань. Відновлення повноцінної участі Молдови в ГУАМ, де Україна головуватиме у 2010 році, а Молдова – у 2011-му, сподіваюся, дозволить зрушити з місця і політичну, і практичну діяльність цієї організації.

Щодо Білорусі. Наші взаємини нарешті вийшли на якісно новий рівень – стратегічно важливого для обох країн співробітництва. Ключові напрями його розвитку були сформульовані в Києві під час нещодавнього офіційного візиту в Україну Президента Республіки Білорусь Олександра Лукашенка. Плідні контакти на президентському і міжурядовому рівнях, яким передував мій робочий візит до Мінська, дозволили досягти згоди щодо шляхів врегулювання проблеми догівірно-правового оформлення державного кордону.

Меморандум про взаємодію, підписаний міністерствами закордонних справ України і Білорусі, проведені переговори з Литвою окреслили реальні перспективи тристороннього співробітництва в рамках «Східного партнерства». Це було підтверджено під час традиційної тристоронньої зустрічі, що відбулася у Києві 22 листопада. Активізація взаємодії в енергетичній та транспортній сферах вже дала практичні результати – українська електроенергія транспортуватиметься до Литви транзитом через Білорусь.

«З.С.»: Якими є пріоритети зов-

Під час тристоронньої зустрічі Міністрів закордонних справ України П.Порошенка, Білорусі С.Мартінова та Литви В.Ушацкаса у Києві 22 листопада 2009 р.

нішньої політики для Вас як Міністра закордонних справ України у питаннях відносин з країнами ЄС?

– Передусім, необхідність розширити та поглибити нашу співпрацю. Так, під час мого візиту до Польщі було досягнуто домовленостей про зміни до угоди про здійснення контролю на українсько-польському кордоні, які наблизять запровадження спільного митного і прикордонного нагляду. Реалізація проекту Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору дозволить обом державам вибудувати механізм енергетичної безпеки.

Під час візитів до Стокгольма, Брюсселя, Відня, Берліна обговорювалися перспективи європейської інтеграції України, проекти прагматичної та взаємовигідної двосторонньої співпраці. В Афінах на 17-му засіданні Ради міністрів ОБСЄ, під час якого з ініціативи України було схвалено Декларацію про нерозповсюдження (Декларація підтверджує зобов'язання держав-учасниць ОБСЄ щодо роззброєння та зміцнення режимів нерозповсюдження зброї масового знищення), нам вдалося підписати з Грецією Меморандум про підтримку євроінтеграційного курсу України.

«З.С.»: Не можна не звернути увагу, що в переліку відвіданих Вами столиць відсутній один із стратегічних партнерів України...

– Маєте на увазі Сполучені Штати? Буде активність і на цьому стратегічному напрямі. 9 грудня зустрічатимуся з Гілларі Клінтон, іншими впливовими американськими політиками у Вашингтоні. Думаю, попри передріздвяний час, атмосфера переговорів буде прагматичною і максимально продуктивною. Принаймні, я на це налаштований.

Проведемо Інавгураційне засідання Українсько-американської комісії стратегічного партнерства. Також планую виступити у Фонді Карнегі за міжнародний мир, зустрітися з впливовими конгресменами, представниками української громади в США, а також із членами Українсько-Американської ділової ради. Очікую на хороші результати, про які можемо поговорити вже після візиту.

«З.С.»: Саміт Україна – ЄС, який відбувся в Києві на початку грудня 2009 року, відзначив просування у переговорному процесі щодо Угоди про асоціацію. Який практичний вимір має цей прогрес, зокрема, у сфері візової політики країн ЄС по відношенню до громадян України?

– Лідери Європейського Союзу привітали прогрес в імплементації Угод між Україною та ЄС у сфері візового спрощення та реадмісії, які сприяють міжлюдським контактам і допомагають сторонам протидіяти нелегальній міграції. Нагадаю, нині між Україною та ЄС діє угода про спрощення процедури оформлення віз. Статистичні дані про її виконання у 2009 році свідчать, що, зокрема, кількість відмов у видачі віз нашим громадянам зменшилася до 5,4%, кількість оформлених багаторазових віз зросла до 12,6%, кількість безкоштовних – до 36,1%. Наприкінці листопада під час чергового засідання Спільного візового комітету Україна – ЄС були прийняті наші пропозиції щодо збільшення категорій громадян України, які могли б скористатися спрощеною візовою процедурою.

Під час саміту Україна – ЄС (4 грудня 2009 р.)

І європейська сторона готова надати таку можливість представникам неурядових організацій та релігійних громад.

Проведені переговори з Литвою та Македонією щодо лібералізації візового режиму, які мають позитивні результати. Зокрема, в листопаді було підписано Міжурядову українсько-литовську угоду про тарифи консульського збору, яка, серед іншого, скасовує консульські збори за оформлення національних довготермінових віз для всіх українських громадян. Ця угода надає українській стороні додаткові аргументи на переговорах з іншими країнами ЄС щодо подальшої лібералізації візового режиму з Україною.

Працюємо в сфері лібералізації візових режимів не тільки з країнами ЄС. На початку грудня ми підписали Міжурядову українсько-бразильську угоду про часткову відмову від віз. Вона передбачає безвізовий порядок в'їзду громадян України та Бразилії з метою туризму та бізнесу. Міжурядова українсько-македонська угода, підписання якої заплановане на грудень, передбачає фактично безвізовий режим для більшості громадян України та Македонії.

Продуктивні переговори проведені з моїм колегою Віцепрем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Держави Ізраїль Авігдором Ліbermanом. Досягнуто домовленості завершити у найближчій перспективі переговорний процес про відмову від візового режиму між нашими двома країнами.

«З.С.»: Які механізми економізації зовнішньої політики України, на необхідності чого з особливою гостротою наголосила економічна криза?

– Найдієвіший – це кваліфікована дипломатична підтримка та експертна допомога всім представникам національного бізнесу незалежно від форм власності чи обсягів виробництва з боку МЗС і закордонних дипломатичних представництв України. Наша активна співучасть має виявлятися як у рішенні системних питань лібералізації доступу до ринків інших держав (використання механізмів СОТ, переговорні процеси щодо угод про вільну торгівлю тощо), так і в постійній роботі з пошуку та відкриття нових ніш і поліпшення окремих сегментів вже існуючих традиційних ринків українського експорту.

Важливим інструментом економічної співпраці, особливо з країнами Азії, є розвиток політичних контактів на високому та найвищому рівні. Практично жоден більш-менш значущий контракт не може бути реалізований без політичної підтримки, або якщо відносини у політичній сфері не мають позитивної динаміки. Тому візити вищих керівників держав сприяють налагодженню ефективної економічної співпраці. Серед останніх прикладів – надзвичайно перспективні домовленості про співробітництво між Україною

та Бразилією у космічній та авіаційній сферах, у виробництві хімічних добрив, розвитку транспортної інфраструктури, гідроенергетики, аграрного сектору, металургії, які були досягнуті на найвищому рівні під час візиту в Україну Президента Бразилії Луїса Інасіо Лула да Сілва на початку грудня.

«З.С.»: На Ваш погляд, яка модель системи безпеки на європейському і трансатлантичному просторі є найприйнятнішою для України? Якою має бути роль України у створенні такої системи?

– На моє глибоке переконання, архітектура європейської безпеки для ХХІ століття знаходиться в процесі активного формування. Внаслідок розширення ЄС та НАТО відбувається геополітичне переформатування на європейському континенті. Україна може тут зробити вагомий внесок.

Це завдання набуває особливої актуальності, якщо згадати деякі нещодавні події, які засвідчили неефективність і недовіру світових та загальноєвропейських інститутів безпеки, їхню нездатність гарантувати повагу до територіальної цілісності, незастосування з метою впливу на державу економічного тиску. Тому Україна активно включилася в дискусію щодо вдосконалення регіональних безпекових механізмів, яка відбувається зараз в ОБСЄ в рамках Корфського процесу, з розумінням ставлячись до будь-яких конструктивних ініціатив.

Не можу не згадати і проблему гарантій безпеки, наданих Україні у зв'язку з відмовою від ядерної зброї, що містяться у «Меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» від 5 грудня 1994 року, який ще називають Будапештським меморандумом. Україні потрібне більш чітке розуміння та визнання механізму гарантій безпеки, передбачених в цьому документі. Спільна заява президентів Росії та США від 4 грудня, в якій підтверджуються дані нам гарантії, дає підстави сподіватися на прогрес в цьому питанні.

«З.С.»: Які методи боротьби з піратами ХХІ століття Ви вважаєте ефективними? Чи виступатиме Україна з новими прагматичними ініціативами?

– Міжнародна спільнота стала свідком постійної ескалації актів піратства та збройних нападів у районі Африканського Рогу та інших регіонах.

На жаль, ця проблема набула для нашої країни особливої гостроти. Україна посідає п'яте місце в світі за кількістю своїх громадян-моряків, які працюють на судах міжнародного флоту. Загалом це більш як 75 тис. осіб. Тільки з травня 2009 року піратських нападів зазнали понад 60 моряків, які є українськими громадянами.

У Міністерстві створено та активно діють дві робочі групи. Одна з них, так би мовити, оперативна, безпосередньо опікується питаннями визволення наших громадян, які опинились в руках піратів, надання їм допомоги, підтримання постійного зв'язку з їхніми рідними. До компетенції другої віднесено аспекти політико-правового, інформаційного та організаційного забезпечення ініціатив нашої держави в галузі боротьби з піратством.

Україна була одним із ініціаторів прийняття в рамках Міжнародної морської організації (ІМО) резолюції «Піратство та збройне пограбування суден у водах біля узбережжя Сомалі». Цей документ став підґрунтям для прийняття ряду резолюцій Ради Безпеки ООН щодо боротьби з піратством.

У вересні Україна приєдналася до Контактної групи з питань протидії піратству під егідою ІМО.

30 листопада Рада Безпеки ООН ухвалила нову резолю-

9-та Нарада керівників закордонних дипломатичних установ України (12-14 жовтня 2009 р.)

цію, співавтором якої була Україна. 1 грудня у рамках 64-ї сесії Генеральної асамблеї ООН за ініціативи нашої держави відбулася інтерактивна тематична дискусія з питань боротьби з піратством.

У практичну стадію перейшло питання співпраці України з провідними контрибуторами міжнародних військових заходів, спрямованих на боротьбу з піратством. Ми обговорюємо залучення фахівців спеціальних підрозділів СБУ та Міноборони України до озброєних груп захисту цивільних суден. Це буде внесок нашої держави в операцію Європейського Союзу з протидії піратству «Атланта», що проходить біля узбережжя Сомалі.

«З.С.»: Як Ви вважаєте, чи буде мати суттєвий вплив перебіг президентської виборчої кампанії на реалізацію зовнішньої політики України?

– Переконаний, що події у внутрішньополітичному житті України не вплинуть на зовнішньополітичний курс нашої держави. Він незмінно залишатиметься зорієнтованим на європейську і євроатлантичну інтеграцію, розбудову дружніх і партнерських відносин з Росією, нашими сусідами та впливовими країнами – лідерами в своїх регіонах.

У контексті підготовки до виборів Президента України Міністерство закордонних справ має чіткі конкретні завдання – сприяти проведенню голосування на закордонних виборчих дільницях відповідно до демократичних стандартів, а також діяльності офіційних спостерігачів від іноземних держав і ОБСЄ, ЄС, РЄ, ГУАМ та інших міжнародних організацій.

5 жовтня в МЗС почав працювати Комітет з організації та проведення виборів Президента України. Згідно з пропозиціями закордонних дипломатичних установ України Міністерство внесло подання до ЦВК, на підставі якого було прийнято рішення про утворення 114 закордонних виборчих дільниць. До Державного реєстру виборців внесено близько 400 тис. громадян України, які перебувають за кордоном.

Впевнений, що закордонний виборчий округ стане взірцем демократичності, професійності та оперативності.

«З.С.»: Українська дипломатія 22 грудня відзначає своє професійне свято. Історія зовнішньополітичної служби

України – це історія випробувань і роботи в ім'я своєї держави всупереч не тільки зовнішнім, а й внутрішнім обставинам. Який Ваш прогноз на новий 2010 рік щодо ролі та місця української дипломатії в ієрархії державних пріоритетів? Ваші побажання колегам напередодні Дня працівника дипломатичної служби України.

– Прогноз дуже простий. У будь-якій країні, яка поважає себе, свій суверенітет, свою державність, намагається підтримувати свій авторитет на міжнародній арені, дипломатія завжди є тим інструментом, який займає провідне місце у просуванні національних інтересів.

Наш потенціал на міжнародній арені – величезний. Використовується він не повною мірою. Бо світ ще не бачить того позитиву, який в нас уже є і якого, переконаний, буде ще більше. Мені хотілося б, щоб українська дипломатія була не просто виразником, а й втіленням цього позитиву. Щоб вона була обличчям молоді, амбітної, освіченої, сильної України.

Вісімнадцятирічний досвід сучасної дипломатичної служби Незалежної України активно використовується у просуванні та захисті інтересів нашої держави на міжнародній арені. Це дуже нелегка праця. Для вирішення багатьох складних питань потрібні роки, поєднання досвіду, спадковості та свіжого погляду, ініціативності.

Разом із авторитетними, досвідченими фахівцями дипломатичної служби, які відіграли ключову роль у становленні української дипломатії, визнанні української державності, внесок яких я особливо ціную, в МЗС працює нове покоління. Молоді дипломати, свідомість яких формувалася після 1991 року, вже не бачать іншого шляху розвитку України, крім як незалежної європейської держави, що користується повагою у усьому світі.

Хочу побажати своїм колегам передусім витримки, готовності за будь-яких обставин відстоювати національні інтереси нашої держави, попри всі складнощі гідно представляти Україну на міжнародній арені.

Переконаний, разом ми здатні зробити так, щоб Україну стали більше поважати, більше рахуватися з нею в Європі та світі. Щоб віддачу від нашої діяльності відчули українські громадяни. Така наша робота. Така наша функція. Таке наше покликання.

3 “Ундервудом” у фанерному корпусі, перев’язаному білизняною мотузкою, – до Європи!

(Рецензія на книжку О.С. Сліпченка

“От имени страны. Заметки о дипломатии и дипломатах”. – К.: «Задруга», 2009.)

Наприкінці серпня – початку вересня нинішнього року українське дипломатичне середовище певною мірою нагадувало розбурханий вулик. Очевидці спостерігали підвищений сплеск телефонних дзвінків, sms-повідомлень, посиленних міжособистих контактів. Усі вони, як правило, містили запитання: «А ти читав, а ти чув, а де можна купити (дістати)»? «Правда, неймовірно захоплююче та професійно?» і т. ін. і т.п. Що ж сталося, який такий «тунгуський метеорит» розворушив загалом консервативно-флегматичну і досить загартовану до будь яких несподіванок українську дипломатію, а потім миттєвою хвилиною перейшов в експертно-наукове середовище, а відтак в інтелектуальні кола всієї нашої держави.

У ролі цього потужного резонатора, «порушника громадського спокою», виступила книжка Надзвичайного і Повноважного Посла України, кар’єрного дипломата, журналіста за освітою Олександра Сліпченка. Віддаючи належне молодій українській дипломатичній мемуаристиці та історіографії в цілому, яка в силу об’єктивних причин тільки набирає динаміки в своєму розвитку (маємо на увазі книжки, які вийшли в попередні роки Б.І.Корнеєнка, П.Д.Сардачука, А.М.Зленка, Ю.В.Костенка), книжка О.С.Сліпченка за своїм стилем, жанром, сформульованими завданнями і способом подачі матеріалу, безумовно, посідає окреме місце і є якісно новою сторінкою в літописі не тільки української дипломатії, а й нашої багатовікової державності.

Взявшись за написання відгуку на книжку, яка справила від самого початку приголомшуюче позитивне враження, рецензент спочатку вирішив визначити жанр прочитаної книжки. Річ у тім, що поринувши в своєрідне світосприйняття Олександром Сліпченком професії дипломата, відчувши з перших же сторінок книжки могутній інтелектуальний імпульс, який на рівні енциклопедичних знань «предмета» є наріжною рисою авторського стилю, рецензент як історик-професіонал не може погодитися з одним із тверджень автора: «... в этой книге речь идет не об истории международных отношений, еще меньше – об истории вообще» (с.163). У результаті ми отримали унікальну, оригінальну монографію, в якій кризь призму професійної долі автора методами історико-хронологічним, порівняльно-ретроспективним та реконструктивним аналізу з глибокими аналітичними узагальненнями виведена історія української дипломатії від «Ігоря та Ольги» через «радянський період» до сьогодення. Цей аналіз та особисті роздуми і оцінки подій подані автором на тлі глобальних істо-

ричних зрушень – світових воєн, утворень та розпаду імперій, формування нових глобальних і регіональних військово-політичних альянсів та їх найнесподіваніших реконструкцій.

Попри таку широку історико-хронологічну панораму Посол Сліпченко міцно тримає в руках штурвал свого історико-художнього, часом лірико-інтимного оповідання. Безумовно, автор має право на такий широкий замах, оскільки входить в еліту сучасної української дипломатії і пройшов шлях від рядового аташе ще за часів радянсько-українського МЗС до Надзвичайного і Повноважного Посла України (Швейцарія, Швеція, Ізраїль, багатий досвід багатосторонньої дипломатії в системі

органів ООН від МОП до ЮНЕСКО). Олександр Сергійович сміливо і впевнено перегортає сторінки нашого дипломатичного минулого в канві загальноісторичного розвитку, аналізує сьогодиншній стан зовнішньополітичної служби, робить ґрунтовні, життєствердуючі прогнози на майбутнє.

Щодо стану речей сьогодні, автор зазначає: «Я бы назвал сегодняшнюю работу нашего МИДа реактивной. Не в смысле оперативности действий, а потому, что мы, как правило, лишь реагируем на возникающие (почти всегда внезапно – как зимний снег для наших городских властей) «раздражители», в том числе и на мало чем отличающиеся от прежнего стиля «вказы» из Администрации Президента и Кабинета Министров или «флюиды», улавливаемые из Москвы или Вашингтона, Страсбурга или Брюсселя. Чего стоит присоединение задним числом к многочисленным совместным заявлениям стран Европейского Союза, о которых узнаем из Интернета, или оценки ситуации в тех или иных районах мира не по сообщениям наших «ненавязчивых» посольств, а по вторичной информации зарубежных СМИ. Отсюда вечная спешка и низкое качество внешнеполитических акций... Были, конечно, и у нас инициативы, однако они возникают как протуберанцы, без должного реального анализа ситуации, позиций партнера – учитывается, как правило, лишь наше собственное желание, не говоря уже о стремлении угодить своему же начальству в данный конкретный момент его настроения. Это создает впечатление несерьезности, какой-то детской амбициозности и обидчивости и порождает усталость от Украины, которая все хочет изменить в свою пользу, сама нисколько не меняясь» (с.128). У цих рядках відчувається авторський біль, тривога, переживання людини, яка стояла біля витоків формування зовнішньополітичної служби незалежної України.

Автор згадує «...в июле 1991г. Я приехал в Париж в качестве постоянного представителя УССР при ЮНЕСКО, а в августе, как известно, в Москве состоялся путч. И вот представьте себе ситуацию: сижу в своей коморке «под лестницей» в огромном здании советского посольства, и вдруг начинается беготня. Забегают ко мне всякие важные птицы – секретарь парторганизации, военный атташе-генерал: «Наконец-то лопнул гнойный нарыв! Иди на собрание распространять материалы ГКЧП». – «Не пойду». – «Да мы тебя сейчас в порошок!» – а у меня ни связи с Киевом, ни инструкций. Тем не менее твердо отвечаю, что буду действовать только по указаниям своего МИДа» (с. 672.). З позицій сьогодення, молодому читачеві може здатись – «ну що тут такого особливого», але покоління, які пройшли радянську школу «виживання», така поведінка в описаній ситуації не може не викликати щирої поваги.

Адже ще до нещодавно згадуваних подій українським-радянським дипломатам, пише Олександр Сліпченко, навіть перебуваючи у службовому відрядженні в Москві, щоб потрапити до Союзного МЗС (крім республіканського міністра), потрібно було вистоювати принизливо чергу до Бюро перепусток в будинку на Смоленській пл., 17. А чого була варта процедура отримання закордонного паспорта. Навіть вже після того, як було узгоджено і затверджено склад делегації, видані вказівки та «технічні завдання». Ось ця ганебна як за формою, так і змістом ситуація: «В не очень большом помещении перед единственным окошком скапливаются немало людей из различных учреждений, ожидающих паспортов с визами. К каждому выходящему из внутренних кабинетов бросались, как к спасителю, а они – как правило, это были молодые ребята, только начинающие свою службу – вели себя соответственно. Цедили через губу, обрывали особо настойчивых и, главное, строго хранили тайну: «Вам все выдадут своевременно». И добавляли «Если положено!» Правило было такое: выдавать паспорта не только в последний день, но как можно ближе к моменту отъезда. Например, когда «Аэрофлот» начал летать в Женеву, рейсы были по субботам, поэтому в пятницу вечером напряжение ожидавших швейцарской визы особенно возрастало. Иногда приходилось, если ты смог уговорить консульского сотрудника, брать его в такси и вместе ехать в посольство, так как МИДовский курьер где-то застрял. Так что торты и бутылки с «горилкой» нужно было всегда иметь под рукой» (с. 564). Абсурдність згаданого випадку полягає в тому, що він пов'язаний з першим довготривалим закордонним відрядженням Олександра Сліпченка до Женеви в Міжнародну організацію праці, куди він їхав через Москву. «Ехали поездом из Москвы, везли с собой из Киева огромный «Ундервуд» в фанерном корпусе. Поскольку ключ от дополнительного замка был давно утерян, агрегат перевязали белой бельевой веревкой, и с ним мы двинулись в Европу» (с. 563).

Взагалі для стилю Олександра Сергійовича, крім зазначеного рецензентом незаперечного наукового підходу, характерними є легкість т, так би мовити, зручність подачі для читача досліджуваного матеріалу в обрамленні гарно дозованого гумору з відблисками іронії та надзвичайної скромності. Як один з найфаховіших сучасних українських дипломатів, Олександр Сліпченко, маючи на це повне «римське право», не зійшов на стежку викладення матеріалу на взірць «От коли я був послом в Швейцарії (Данії), Швеції,

Ізраїлі тощо, земля, принаймні відповідні двосторонні відносини, оберталася навколо мене». При написанні книжки автору-дипломату вдалось якимось чином діяти як професіоналу-розвіднику. Зроблено багато, результати – ось вони, потенціал на перспективу напрацьовано – а самого не видно. Такий ефект, мабуть, від стилю життя самого Сліпченка – людини надзвичайно працьовитої, скромної, посправжньому інтелігентної.

Рецензента вразила прискіпливість автора в роботі над історичними документами, його чіпкість до фактажу, бажання неодмінно помацати своїми руками кожну цеглину, що закладалась в будову книжки. Скажіть, хто з радянських і сучасних фахівців-міжнародників читав промову Черчілля в Фултоні? Автор зазначає: «...относительно недавно эту речь я наконец-то прочитал полностью и в оригинале» (с. 431). Так само автор підходить практично до кожного історичного документа (листа, договору, відповідних цитат із радянських літературних джерел), перетворюючи свою книжку на справді унікальне видання. Автор оперує масою маловідомих історичних фактів, подій, курйозів. Нанизує їх на єдиний стрижень своєї розповіді, яка концентричними колами охоплює широкий хронологічний період і тим самим занурює читача в глибокий світ дипломатичної професії. Усі її різновиди, як класичні, так і сучасні, синтезовано описані Олександром Сліпченком. Препарується дипломатія «шлюбна», «канонерок», «великої палиці», «долара», «пінг-понгова», «самітів», «без краваток», «човникова», «енергетична», «екологічна», «комерційна», «віртуальна», «превентивна», «трансформаційна», «електрона» і навіть «дипломатія CNN» (с. 55–111).

А яку кількість історичних персонажів, відомих та маловідомих дійових осіб розмістив автор на сторінках свого твору! І практично кожному дав свою оцінку, дотик своєї думки. Перед нами численна галерея князів доби Київської Русі, Європейських монархів та султанів Османської імперії, чільників епохи Козаччини, міністрів закордонних справ УНР та Директорії, персоніфікований опис діяльності радянсько-українського МЗС і не тільки на рівні його керівників. Методом компаративістики автор вперше в українській дипломатичній історіографії дає блискучу порівняльну характеристику радянському послу – співробітнику секретної служби О.Панюшкіну та американському дипломату – командос Дж.Негропонті (с. 648–652). Який гротеск! Яка влучність цього порівняння, щоб одним мазком пензля показати сутність доби «холодної війни» в контексті конфронтації між СРСР та США!

Книжка посла Сліпченка є багатоаспектною, багатовимірною, безперечно, належить до числа тих, до яких 99% її численних шанувальників повертатимуться неодноразово. Колись класик сказав – «очень своевременная книга». До книжки Олександра Сліпченка я додам ще два простих слова – і цікава, і корисна. Її з захопленням читатимуть студенти і викладачі, (і не тільки ті, як ми пишемо в таких випадках, хто цікавиться питаннями міжнародного життя), фізики і лірики, молодь і пенсіонери, службовці і бізнесмени, всі хто вболіває за Україну і робить все для її зміцнення та процвітання.

*Доктор історичних наук,
професор Б.І. ГУМЕНЮК*

Давайте разом творити літопис української дипломатії!

(До 10-річчя щорічника «Україна дипломатична»)

Павло КРИВОНОС,
Генеральний директор
Генеральної дирекції
з обслуговування
іноземних представництв,
видавець

У третьому тисячолітті пріоритетного значення набувають дипломатичні відносини у вирішенні міждержавних суперечностей, конфліктів, передусім шляхом переговорів і міжнародних домовленостей. Дипломатія є тією складовою, яка формує самодостатність держави. Це аксіома. Адже світовим порядком мають управляти розум і мудрість. І ще одна незаперечна істина — дипломатія невід’ємна складова історії будь-якої держави. Отже, сьогодні не знати власної дипломатичної історії, напевно, не виправдане невігластво. Враховуючи, що дипломатичні сюжети періоду Київської Русі–України, козацької держави Богдана Хмельницького, наступних гетьманів і особливо історія дипломатії

Української Народної Республіки були практично «білими плямами» нашої історії не тільки для широкого кола читачів, а й для науковців, було започатковане видання щорічного наукового альманаху «Україна дипломатична».

У 2000 році засновники видання – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія при МЗС України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв і Наукова громадська організація «Історичний клуб «Планета» – презентували першу книжку наукового щорічника «Україна дипломатична». Реакція на неї відомих істориків, дипломатів, громадських і політичних діячів була більш, ніж позитивною. Загалом, і думка наукової громадськості, й відгуки засобів масової інформації збіглися у тому, що настав час предметно і на постійній основі відтворювати історію дипломатичного життя України, публікувати змістовні та глибокі розвідки про діяльність творців зовнішньої державної політики, знайомити читачий загаль за епістолярієм відомих дипломатів, з ґрунтовними науково-теоретичними дослідженнями. Наповнення редакційного портфелю стало свідченням необхідності й популярності альманаху не тільки в українських наукових колах, а й за кордоном.

Третю книжку «Україна дипломатична» відкрила

стаття Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана «Демократія — це спосіб життя». У ній, зокрема, зазначалося: «Внесок підтримання миру та безпеки у світі не обмежується миротворчістю. Кілька років тому представника вашої країни було обрано Головою Генеральної Асамблеї ООН. Нещодавно Україну було обрано до Комісії ООН з прав людини. Ваша держава є членом Економічної та Соціальної Ради ООН. У цьому контексті особливого значення набуло видання обсягового й авторитетного щорічника «Україна дипломатична», який містить щорічну докладну й достовірну інформацію про іноземні представництва на терені України і українські — в країнах світу. Крім того, він надавав свої сторінки як вітчизняним, так і зарубіжним дипломатам, історикам, журналістам-міжнародникам. Щорічник не претендує на істину в останній інстанції, але дає простір для плюралізму думок, слугує благородним цілям ООН. Бажаю щорічнику успіхів і процвітання».

Народження кожного наступного випуску щорічника — процес творчий, у якому задіяні наукові сили насамперед Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дипломатичної академії України, Національного інституту стратегічних досліджень, ряду інститутів гуманітар-

ного профілю Національної академії наук України, викладачів провідних вузів. До складу редакційної колегії ввійшли академіки НАН України Леонід Губерський, Олексій Онищенко, Сергій Пирожков, члени-кореспонденти Віктор Даниленко, Мирослав Романюк, Павло Сохань, Валерій Солдатенко, академік Академії педагогічних наук Віктор Андрущенко, доктор філософських наук Володимир Бех, доктори історичних наук Володимир Борисенко, Ірина Войцехівська, Степан Віднянський, Борис Гуменик, Андрій Кудряченко, Ірина Матяш, Володимир Сергійчук, доктори політичних наук Григорій Перепелиця, Леонід Шкляр, доктор географічних наук Ростислав Сосса, кандидати історичних наук Анатолій Денисенко, Володимир Лоцицький, заслужений діяч мистецтв України Василь Туркевич, заслужені журналісти України Віктор Пасак, Віктор Чамара, Михайло Сорока, член-кореспондент Академії мистецтв України Петро Чуприна, академік Академії педагогічних наук Петро Кононенко, кандидат філологічних наук Микола Железняк, дипломати Іван Гнатишин, Юрій Костенко, Василь Кирилич, Юрій Рилач.

Саме за їхньої безпосередньої участю сформувалася нинішня структура видання:

- актуальні статті щодо стану дипломатичної думки на сучасному етапі;

- теоретичні дослідження політичних і державних діячів, учених, істориків, філософів, політологів про зовнішньополітичні стосунки;
- історичний пласт української дипломатії (період давньої України–Русі, козацька доба, часи Української Народної Республіки);
- публікація дипломатичної спадщини: документи, архіви, щоденники дипломатів, епістолярій;
- життєписи відомих українських дипломатів;
- бібліографічні огляди літератури щодо міжнародних відносин;
- вміщення хроніки найважливіших подій дипломатичного життя в Україні протягом року.

Десять випусків наукового щорічника «Україна дипломатична» дають усі підстави стверджувати, що видання зайняло свою нішу серед історичних видань в нашій країні та отримало високу оцінку наукової міжнародної спільноти і дипломатичної громадськості.

Щорічник «Україна дипломатична» віддзеркалює історію української дипломатії як історичну науку, внесок якої збагачує скарбницю вічних значностей, що має слугувати безпечності людства. Розглядаючи проблемні міжнародні ситуації в рамках джерелознавчої парадигми, наше видання подає знання про минулину, які необхідні сучасному суспільству для прийняття нагальних рішень. Щорічник постійно друкує енциклопедичні біографічні довідки зарубіжного і вітчизняного дипломатичного корпусу.

Кількісні показники альманаху щороку зростають. До першої книжки «Україна дипломатична» ввійшла 21 стаття, п'ята книга вже містила 45, а ювілейна десята – 62 роботи, загалом протягом десятиріччя вийшло друком 425 наукових публікацій.

Часопис намагається тримати руку на пульсі життя.

Особливо зараз до редакції надходить багато статей від послів як зарубіжних, так і вітчизняних. Це певний показник авторитету видання як справжньої трибуни українських і зарубіжних дипломатів. При цьому редакційний колектив дбає, щоб змістовне наповнення видання відповідало високим науковим та редакційним критеріям, відрізнялося тематичною різноманітністю.

Значний пласт публікацій відводиться висвітленню проблем нової української дипломатії.

І хоча щорічник «Україна дипломатична» за своїм змістом є елітарним і практично бібліотечним виданням, що, на наш погляд, цілком виправдано, редакція не відчуває браку матеріалів. Безперечно, як у кожній творчій справі, у нас є проблеми. Йдеться про глибше й об'ємніше висвітлення тем

зовнішньої політики України в умовах глобалізації, місця та ролі української дипломатії в міжнародних організаціях.

Серед засадничих моментів подальшої роботи наукового щорічника виокремлені наступні:

Перше. Продовжуючи й надалі друкувати дослідження з історії дипломатії, редакція збільшить обсяг публікацій про проблеми сучасного міжнародного життя.

Друге. Редакційна колегія вдячна Міністерству закордонних справ України (з 2008 року нашому співзасновнику) за активну співпрацю, яка, сподіваємося, триватиме, залучаючи надалі більш активно до роботи

департаменти та управління цього відомства.

Третє. Видання ширше висвітлюватиме події поточного року, бо на те він і щорічник. Разом із публікаціями статей Надзвичайних і Повноважних Послів, як вітчизняних так і зарубіжних, друкуватиметься хроніка найважливіших подій, заходів, які проводять дипломатичні представництва в Україні.

Четверте. Публікуватимуться матеріали, в яких ітиметься про участь України в міжнародних організаціях, висвітлюватимуться інтеграційні процеси України у світову спільноту.

П'яте. На сторінках видання вміщуватимуться матеріали теоретичних засад історії дипломатії як наукової дисципліни, яка щонайтісніше пов'язана із загальною історією міжнародних відносин і водночас – із міжнародним правом та галузевими дисциплінами міжнародного права, такими як право зовнішніх зносин, дипломатична та консуль-

ська служба, дипломатичний протокол.

Шосте. Постійне місце в щорічнику відводитиметься публікаціям архівів Міністерства закордонних справ України.

Сьоме. Надаватиметься слово керівникам міжнародних представництв, міжурядових організацій, зарубіжних фінансових структур.

За усталеною традицією щорічник «Україна дипло-

матична» надходить до дипломатичного корпусу, слухачів Дипломатичної академії України, в бібліотеки Конгресу США, провідних книгосховищ світу згідно книгообміну, здійснюваного Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського, до державних та наукових установ, посольств і міжнародних організацій.

Хто розумно дивиться на світ, на того й світ дивиться розумно. Дипломатія – це своєрідна візитна картка розуму державницької політики. Українська дипломатія має свою цікаву, часом легендарну історію, має певні здобутки і зараз на міжнарод-

ній арені. Відтворити це й прагне щорічник «Україна дипломатична». Десять випусків – свідчення творчої праці редакційної колегії, учених, академічних інститутів і вузів, дипломатів, журналістів, численного авторського колективу.

До творчої співпраці на сторінках щорічника «Україна дипломатична» запрошуємо дослідників історії української дипломатії, дипломатів, учених, журналістів.

Давайте разом творити літопис української дипломатії!

Між конфліктом і компромісом: особливості американсько- російського діалогу

Сергій ТОЛСТОВ,
провідний науковий
співробітник Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

Упродовж останніх років характер відносин між США та Росією був позначений істотним посиленням напруженості. Справа тут не тільки у відмінному позиціонуванні двох різних за статусом і потенціалом країн з приводу низки принципових питань міжнародної політики, а й у різному баченні перспектив глобального розвитку.

За адміністрації Дж.Буша-молодшого, американсько-російські відносини пройшли низку послідовних фаз, які включали відновлення консультацій, формальне зближення підходів і співпрацю в межах антитерористичної коаліції, піднесення статусу Росії в групі G-8, загострення полеміки та протиріч у зв'язку з операцією США проти Іраку, й нарешті, балансування на межі нової «холодної війни» впродовж 2006–2008 рр.

З приходом до влади адміністрації Б.Обама сторони формально визнали доцільність «перезавантаження», аби розпочати діалог з чистого аркуша й усунути зайвий тягар попередніх розбіжностей та образ. Проте нова фаза діалогу просувається мляво й нагтовхується на перешкоди і перепони об'єктивного та суб'єктивного характерів. За свідченням багатьох оглядачів, оголошене перезавантаження було частково «змазано» противниками «нової розрядки».

Основні розбіжності та конфліктні фактори

Ледь не головним чинником, який визначає розбіжності та суперечності в двосторонніх відносинах, можна вважати різне бачення сторонами перспектив США та Росії в глобальному балансі сил. Москва заперечує однопольне домінування США й на офіційному рівні виголошує перехід до багатопольної міжнародної системи. Натомість політика США ґрунтується на збереженні та зміцненні status quo з тією відмінністю, що республіканці надавали перевагу демонстрації силових переваг США, демократи роблять наголос на необхідності добровільного визнання світом домінуючої ролі Америки.

Доктринальні завдання, сформульовані адміністрацією США ще на етапі розпаду СРСР, визначали основну мету стратегії національної безпеки як «запобігання появі будь-якого потенційного глобального суперника». В оприлюдненому в 1992 р. проєкті «Керів-

ництва з оборонного планування» на 1994–1999 рр. за авторством П.Вулфовіца ставилося завдання зберегти військові переваги США на Близькому Сході та за його межами не тільки для гарантування поставок нафти до США, а й для переконання «провідних індустриальних країн у марності спроб кинути виклик нашому лідерству», включаючи досягнення панування в космосі [1].

За часів адміністрації Дж.Буша-молодшого політичне керівництво США прискорило втілення моделі силової гегемонії. Розгортання глобальної системи ПРО США було й залишається одним із основних елементів цієї стратегії. Попри скасування рішення про розміщення радару в Чехії та ракет-перехоплювачів у Польщі, адміністрація Б.Обама продовжує реалізацію цієї програми.

За відсутності реального, очевидного супротивника оборонний бюджет США не тільки не зменшився, а й має сталу тенденцію до зростання. Головна мета величезних військових витрат бачиться не в побудові потенціалу, достатнього для надання відсічі будь-якій можливій агресії, а в створенні засобів, які б забезпечили абсолютну силову перевагу на довгу перспективу.

З цієї точки зору військово-політичне домінування США є вагомим фактором, який надає американським і транснаціональним бізнес-групам змогу використовувати військово-технологічні і фінансові переваги США і частково – країн ЄС для захисту встановленої моделі

нагромадження та перерозподілу капіталів. Використання інституціональних та позаекономічних чинників, таких як міжнародні фінансові структури та правові норми господарського права, сприяють перерозподілу доходів, що дозволяє зберігати високий рівень споживання західних суспільств.

Нинішня Росія не може розглядатися як серйозний воєнний і політичний суперник США – як з точки зору наявних можливостей, так і з точки зору політичних цілей. Діалог на двосторонньому рівні та в межах міжнародних комунікативних структур не припиняється. Однак у своїй зовнішній політиці російське керівництво переслідує свої власні інтереси, які подекуди істотно суперечать намірам США.

Починаючи з розпаду СРСР, політичні кола та енергетичні компанії США наполягали на диверсифікації шляхів енергопостачання з каспійського ареалу та Центральної Азії. За умов технологічного відставання від Заходу російські урядові кола розглядають контроль над експортом енергоресурсів Центральної Азії як вагомий чинник нагромадження капіталу, який забезпечує створення резервів і незалежну роль російських компаній в альтернативній капіталізації світової, насамперед європейської економіки.

Російське керівництво висловило досить чіткі заперечення стосовно існуючої глобальної економічної системи, яка є наслідком діяльності бреттон-вудських інституцій та використання до-

лара як світової резервної грошової та розрахункової одиниці.

Напередодні саміту глав держав та урядів 20 провідних економічних держав у Лондоні (2 квітня 2009 р.) апарат президента РФ Д.Медведева оприлюднив основні пропозиції російської сторони, які базуються на тезі, що глобальна економічна криза стала результатом провалу існуючої фінансової системи внаслідок низької якості регулювання.

Вимоги Росії передбачають встановлення стабільної, передбачуваної та зумовленої визначеними правилами міжнародної валютно-фінансової системи на основі ухвалення колективних узгоджених рішень, спрямованих на «створення

родних організацій та інститутів, включаючи перегляд ролі та мандату МВФ.

Зазначимо, що пропозиції Росії викликали схвальну реакцію з боку Бразилії, Індії, Китаю та ряду інших країн та стимулювали посилення співпраці групи БРІК на постійній основі.

Наявність відносного військово-стратегічного паритету з США забезпечує Росії до певної міри привілейований стан у міжнародних відносинах, який дозволяє, попри незадоволення Вашингтона, здійснювати власну політичну стратегію. Ці обставини визначають позицію Москви на переговорах про скорочення та обмеження ядерних озброєнь. Мотиваціями заощадження витратків робить Москву по-

стратегічний ядерний арсенал Росії не сприймається США як чинник прямої воєнної загрози. Більшість російських засобів доставки фізично застарілі. Проте можна із впевненістю стверджувати, що за відсутності ядерного статусу Росії адміністрація Дж.Буша-молодшого не мала б жодних перешкод для здійснення запланованих фаз розширення НАТО.

У цьому сенсі до відносин між США та Росією надто важко застосувати однозначне рольове формулювання, спроможне визначити характер міждержавних відносин – на кшталт «ворог», «суперник» чи «друг».

Якщо вважати, що міжнародна система визначається однополярним домінуванням США, політика Росії швидше підпадає під визначення «латентного ворога», який будує альтернативну систему зв'язків з державами, що їх Вашингтон неодноразово зараховував до «вісі зла». Тим паче, саме ядерний статус Росії та Китаю був тим критичним фактором, який унеможливив встановлення суцільної гегемонії США в світовій політиці.

Розглядаючи нинішню конфігурацію міжнародної системи як багатополосну, де центри сили не мають виразного привілейованого статусу, курс Росії можна швидше визначити як політику суперництва.

У такому складному контексті участь США і Росії в неформальних структурах глобального регулювання (G-8, G-20) позначає їх відносини як координацію та часткове співробітництво в межах специфіки власних інтересів, підходів та уподобань.

Слід також зазначити, що

американсько-російські відносини містять істотний кризовий потенціал, який повною мірою проявився під час конфлікту на Кавказі в серпні 2008 р. Приводи для загострення відносин можуть виникати внаслідок дій третіх країн, таких як Іран, Венесуела, Колумбія, Нікарагуа, Ізраїль чи Сирія, через конфлікти бізнес-інтересів, або з приводу блокування в Раді Безпеки ООН резолюцій про запровадження санкцій проти Ірану, Судану чи М'янми.

Переговори Д. Медведева та Б. Обами

На початку 2009 р. адміністрація Б.Обами ухвалила рішення про нормалізацію відносин, а згодом і про новий порядок денний двосторонніх переговорів. Необхідність мінімізації витратків, пов'язаних з військовими витратами США в Іраку та Афганістані, спричинили готовність сторін до пошуку ситуативних компромісів.

Наслідком робочого візиту президента Б.Обами до Росії (6–8 липня 2009 р.) стало значне послаблення політичної напруженості між США та Росією. У ході візиту було підписано рамковий документ про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО), а також угоди по Афганістану, про співробітництво в військовий та ядерній сферах і в галузі охорони здоров'я.

Остаточні умови, параметри та ліміти мають бути уточнені в договорі про СНО-3, підписання якого очікується в грудні 2009 р. За винятком тих ракет, які вже розміщені за кордоном (американська ядерна зброя в країнах Західної Європи), СНО мають базуватися виключно на національних територіях кожної з сторін.

Як вагомий аванс у бік поліпшення відносин Москва дозволила використання російського повітряного простору для транспортування

15 листопада 2009 року. Сінгапур...

системи управління процесом глобалізації».

Російський підхід визначається прагненням заміни «однополярного устрою світової економіки» системою, що ґрунтується на взаємодії кількох крупних центрів. Для того, «аби новий багатополарний світ не став непередбачуваним», пропонується «укріпити систему глобальних регуляторів, заснованих на міжнародному праві та системі багатосторонніх угод», переосмислити роль провідних міжна-

тенційно зацікавленою в продовженні скорочення стратегічних ядерних арсеналів. Однак, з російської точки зору, процес скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО) має тривати лише до певної межі, порушення якої дозволить США в перспективі нейтралізувати російський ядерний потенціал за допомогою новітніх засобів протиракетного захисту та високоточної зброї першого удару.

За теперішніх обставин

американських військ, військових та цивільних вантажів до Афганістану.

У своїх виступах у Москві Б.Обама підтвердив визнання принципів державного суверенітету та готовності Америки захищатися, «виявляючи повагу до суверенітету інших країн та верховенства права». Стосовно Росії Б.Обама висловив бажання бачити країну «силою» за умов відсутності ядерних загроз, розвитку охорони здоров'я, захисту суверенітету, чому мала б сприяти стратегічна співпраця з США. В заявах Б.Обама теза про суверенітет тлумачилась як право України та Грузії на вступ до НАТО в обмін на визнання специфіки російської політичної системи [2].

Відкладення питання про вступ Грузії та України до НАТО зумовлено позицією ряду європейських членів НАТО, з якими адміністрація демократів намагається відновити відносини міцної довіри. Формально право вето Москви на розширення НАТО заперечується, однак строки і параметри розширення більше не фігурують у порядку денному. Усвідомлюючи втягнення в довготривалі збройні конфлікти в Афганістані та Іраку, адміністрація США прагне уникати зайвого напруження в відносинах з Росією, й заохочує Москву долучатися до розв'язання низки важливих для США проблем.

Враховуючи необхідність порозуміння в питаннях міжнародної безпеки, 17 ве-

ресня адміністрація Б.Обама оголосила намір відкласти розгортання найбільш проблемних компонентів стратегічної системи ПРО. Усунення головного подразника у відносинах з Росією мало розблокувати переговори з питань скорочення ядерних озброєнь та обмеження засобів доставки. За словами Б.Обама, нова версія системи ПРО в Європі буде більш економічною та більш високотехнологічною. Вона розміщуватиметься на оснащених радаром кораблях, озброєних ракетами-перехоплювачами. Вважається, що це не тільки не зашкодить безпеці США, а й дасть певні вигоди. Нова ініціатива тісніше прив'яже країни Європи до військової співпраці з США й до певної міри дозволить залучити до неї Росію, змушуючи її керівництво сприяти припиненню іранської ядерної програми.

Показово, що навіть м'які та опосередковані натяки на послаблення глобальної гегемонії Америки зустріли гострий супротив у Сенаті США. В кількох резолюціях, внесених при обговоренні проекту оборонного бюджету, схваленого 23 липня, Сенат більшістю голосів підтримав ініціативу про розміщення в Східній Європі об'єктів протиракетної оборони та попередив про неприпустимість укладення з Росією договорів, які б обмежували глобальну програму ПРО. Оскільки новий договір про СНО вимагатиме ратифікації двома трети-

нами голосів, це дає можливість 40 сенаторам-республіканцям заблокувати набуття договором чинності в разі його підписання.

З ініціативи сенаторів – республіканців Дж.Кіла та Дж.Сешнса Сенат ухвалив рекомендаційну резолюцію, яка забороняє включати до договору СНО-3 обмеження на систему захисту від балістичних ракет, космічний потенціал або розробку новітніх видів звичайних озброєнь. Президента також зобов'язали доповісти про плани адміністрації з підвищення безпеки та надійності ядерного потенціалу США. Сенат більшістю голосів підтримав резолюцію Дж.Сешнса та Дж.Лібермана, яка схвалює розміщення об'єктів ПРО в Польщі та Чехії, хоча й передбачає можливість їх дислокації в інших місцях. Дж.Ліберман не відкидав можливість співпраці з Росією в галузі ПРО, проте наполягав на запобіганні «будь-якому послабленню безпеки» США.

Американські консервативні експерти теж не радили Б.Обамі поспішати з завершенням переговорів до 5 грудня – терміну припинення дії договору СНО-1 від 1991 р. Директор з фундаментальних стратегічних досліджень Американського підприємницького інституту прогнозував, що сенатори можуть затримати ратифікацію нового договору доти, доки Пентагон не надасть звіт про «Стан ядерного потенціалу США», який очікується наприкінці 2010 р.

Консерватори погрожують, що поступки Б.Обама в питаннях розміщення ПРО в Європі спричинять блокування договору СНО-3 та черговий провал ратифікації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, який було подано до Конгресу ще за адміністрації Б.Клінтона 1999 р., на затвердження якого розраховує адміністрація Б.Обама [3].

Дебати в Сенаті та політичному середовищі США виходять за межі суто партійної полеміки. На разі йдеться про способи подальшої еволюції міжнародних відносин, які можуть розвиватися у бік розширення співпраці з глобальних проблем та зміцнення регулюючих механізмів, або ж і надалі балансуватимуть на межі мирного співіснування та перманентного конфлікту.

Тенденції та перспективи

Після закінчення «холодної війни» загострення економічної конкуренції між провідними державами призвело до висновку про необхідність свідомого запобігання воєнному протистоянню за допомогою політичних засобів. Такі міркування функціонально виправдовували прагнення американського керівництва закріпити статус США як єдиної світової наддержави. Відносне економічне послаблення США потенційно може супроводжуватися відновленням конфронта-

ційних тенденцій. Відносно послаблення впливу США може бути частково компенсовано багатостороннім діалогом в форматі G-8 та G-20, опосередкована мета яких зводиться до усунення конфліктів між великими державами.

За сучасних обставин уряд США не має достатніх важелів, аби тиснути на Москву через обмеження взаємної торгівлі, яка має порівняно незначні обсяги й не становить для Росії критичного значення, чи боргову залежність. Російське керівництво, яке гостро відчуває брак сучасних виробничих технологій, майже змиралося з блокуванням вступу Росії до ВТО. В постійній фланговій грі, що точиться між Вашингтоном та Москвою, застосовуються інші форми тиску, включаючи латентну підтримку претензій Японії на Курильські острови, гальмування розробки нових договірних форм відносин між Росією та ЄС, зовнішньополітичну багатовекторність ненадійних союзників Росії в межах ЄврАзЕС та ОДКБ, моделювання політичних демаршів з боку Грузії та України, заохочення Туркменистану, Азербайджану та Казахстану до постачання нафти і газу по магістралях в обхід Росії. Адміністрація США не збирається добровільно скорочувати власну сферу впливу, й попри декларування відданості цілям без'ядерного світу пропонує ядерні гарантії Ізраїлю та Південній Кореї.

Росія теж може вдаватися до використання факторів ризику, включаючи створення перешкод інтересам США в Афганістані та Іраку, надання підтримки Ірану та заохочення його втручання в Іраку. Москва намагається використовувати такі засоби, як політичний та економічний вплив у країнах Центральної Азії, загравання з Китаєм, спроби стимулювати зміцнення ОДКБ

і ЄврАзЕС, й, нарешті, може погодитися на вимушену переорієнтацію основних потоків постачання нафти і газу на схід. Відносний стратегічний паритет дозволяє російському керівництву задіяти «ефект поляризації» в різних регіонах світу. Стимулом для цього служить активізація відносин із низкою країн периферії, що мають напружені взаємини з Америкою чи ворогують з безпосередніми союзниками США.

Хоча на етапі московської зустрічі сторони не були готові до врегулювання головних розбіжностей, що стосуються фундаментальних питань безпеки, відновлення переговорів позначило перші пробні кроки до порозуміння. У разі продовження цього курсу дії адміністрації Б.Обами можна буде тлумачити як намір знайти певну форму узгодження інтересів США та Росії, на базі якої можна було б формувати більш життєздатну модель трансатлантичної безпеки.

Ефективне порозуміння може бути досягнуто за рахунок врахування ролі Росії в глобальному балансі сил та перерозподілі багатства. Якщо компроміс невдовзі буде знайдено, найшвидше, він виявиться частковим. У межах найбільш оптимістичного сценарію, Росія вирівняє свій статус в міжнародних економічних організаціях, та, ймовірно, невдовзі одержить запрошення на вступ до НАТО. Наслідком цього мало б стати розширення допуску сучасних технологій в російську економіку та прискорення її модернізації. Політичне зближення становитиме підґрунтя й для ресурсного компромісу, внаслідок якого російські енергетичні компанії перестануть розглядатися західними фінансовими центрами як чужорідні й небажані елементи. Натомість російське керівництво буде змушено визнати правила і

норми гри західних спільнот.

Проміжний сценарій означатиме половинчасті рішення на кшталт довгострокового перемир'я. Найліпше для його закріплення підлаштований «план Медведєва» – укладення договору з основних принципів європейської безпеки. Й, нарешті, песимістичний сценарій означатиме перманентне балансування на межі між глобальною геополітичною грою та конфліктом, доцільність якого викликає дедалі більші сумніви в країнах Європи. Опікшись в Афганістані та Іраку, урядові кола США теж навряд чи зможуть дозволити собі рішення про початок нової контактної війни на кшталт сухопутної операції в Ірані. Отже, попри політичні та ідеологічні застереження, співпраця з Росією виглядає бажаною та навіть необхідною передумовою збереження міжнародної стабільності.

Очевидно, відносини між США і РФ відчуватимуть значний тиск глобальних проблем і тенденцій. Якщо міжнародні багатосторонні формати взаємодії, включаючи G-8 і G-20, витримають напруження під час глобальної економічної кризи, в перспективі можна очікувати на подальше зміцнення

комунікації між провідними державами світу. Це означатиме поширення форм глобального регулювання, звичайно, якщо окремі великі держави не побачать у спільних рішеннях ущемлення своїх партикулярних інтересів та загрози скороченню власного впливу. З огляду на досягнення рішень про прискорення реформи ООН та перегляд ролі міжнародних фінансових інституцій керівництву США доведеться або блокувати спроби глобального управління, або підмінити колективні рішення кулуарними домовленостями з окремими найбільш впливовими учасниками, або більш ретельно враховувати позицію інших держав, включаючи країни ЄС та БРІК.

Список використаної літератури

1. Tyler P. E. *U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop: A One Superpower World* // *The New York Times*. – 1992. – March 8. – P. 14.
2. <http://slon.ru/articles/76282/>
3. Abrams J. *Senate warns against concessions on nuclear treaty*. Associated Press, July 27, 2009. – <http://www.federalnewradio.com/?nid=27&sid=1726258>

5 листопада у Санкт-Петербурзі традиційний постріл гармати з Петропавлівської фортеці опівдні здійснив 63-й Посол США в Росії Джон Байерлі. Цієї честі він був удостоєний з нагоди 200-річчя вручення вірчих грамот Олександрю Першому американським послом Джоном Куйнсі Адамсом, який згодом став шостим президентом Сполучених Штатів

Українсько-російські відносини: зіткнення інтересів і цілей

Олена МИКАЛ,
кандидат історичних
наук, доктор філософії
(Японія)

Олена СНИГИР,
кандидат
політичних наук

Росія відіграє виняткову роль у формуванні навколо України безпечного міжнародного середовища і трансформації систем колективної безпеки на європейському та трансатлантичному просторах. Успішне втілення моделі відносин рівноправного партнерства з РФ є життєво необхідним для України в контексті збереження територіальної цілісності і суверенітету, забезпечення умов для стабільного та поступального економічного і гуманітарного розвитку держави і суспільства.

Разом з тим, у цілях державного розвитку України та Росії існують розбіжності, які зумовлюють наявність таких проблемних аспектів двосторонніх відносин:

- протистояння Росії європейській та євроатлантичній інтеграції України;
- використання РФ енергетичної залежності України для посилення власного політичного впливу;
- відсутність конструктивного діалогу з питань підготовки до виведення Чорноморського флоту РФ з місць його тимчасової дислокації на території України та завершення процесу демаркації і делімітації державного українсько-російського кордону;
- агресивна гуманітарна політика РФ, спрямована на включення України у власний гуманітарний простір та утвердження наднаціональної панросійської ідентичності.

Чітке визначення керівництвом України пріоритетності інтеграції в європейські та євроатлантичні структури та послідовна політика на цьому напрямі протягом 2005–2009 рр. викликали негативні відгуки зі сторони РФ. Така активна негативна реакція зумовлена насамперед тим, що Україна почала втілювати свої зовнішньополітичні наміри, тобто наповнила зовнішньополітичні декларації практичним змістом. Паралельно українська влада спрямувала зусилля на побудову справді партнерських взаємин із РФ, що, зокрема, передбачає вирішення вищезазначених проблем у двосторонніх відносинах.

1. Двостороннє співробітництво у політико-безпековій сфері

Делімітація та демаркація державного кордону

Відсутність офіційно визначеного українсько-російського державного кордону, особливо його вододільної частини в акваторії Азовського та Чорного морів і Керченської протоки залишається передумовою для виникнення напруження у двосторонніх українсько-російських відносинах. У Стратегії національної безпеки України необхідність “завершення правового оформлення (делімітації та демаркації) державного кордону України, зокрема, вирішення з Російською Федерацією на основі норм міжнародного права питання щодо розмежування в Азовському і Чорному морях та Керченській протоці” визначається першочерговим чинником для “забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави”¹. У травні 2008 р. на засіданні спільної двосторонньої Підкомісії з питань Азово-Керченського врегулювання була визначена спрощена середина лінія Азовського моря, а також координати точок повороту цієї лінії та її графічне зображення. Поза цим можна констатувати відсутність суттєвих зрушень у питанні завершення делімітації та демаркації державного українсько-російського кордону.

У політичному плані затягування переговорного процесу пояснюється насамперед інтересом Росії у використанні даної ситуації як інструменту впливу на Україну. Станом на вересень 2009 р. проведено 31 раунд переговорів щодо визначення морської ділянки українсько-російського міждержавного кордону. На останньому раунді переговорів (16–17 червня 2009 р., Москва) сторонам не вдалося домовитися про спільні формулювання для внесення в протокол навіть під час засідання. Наступні переговори відбудуться в листопаді 2009 р. в Києві. Утім, слід очікувати незначні зрушення в цьому напрямі, адже для України завдання полягає у встановленні міждержавного кордону, водночас Росія зацікавлена у відтягненні цього процесу, зберігаючи залежність України від Росії та фактично унеможливаючи європейську та євроатлантичну інтеграцію України. Отже, попри коментарі МЗС РФ, що Росія намагається досягти такого врегулювання по Азово-Керченсько-Чорноморській проблематиці, яке б відповідало обопільним інтересам Росії та України, маємо зазначити, що наразі у врегулюванні питання українсько-російського державного кордону спільності інтересів не спостерігається.

Така неконструктивна позиція з боку РФ змушує Україну висловлювати готовність до початку демаркації в односторонньому порядку сухопутної ділянки українсько-російського кордону. Рішучість української сторони зумовлена насамперед високим рівнем загрози національній безпеці, яку несе в собі невизначеність кордону між двома країнами. Зокрема, йдеться про:

- потужний потік нелегальних мігрантів, більше 90% яких (переважно з країн Азії) потрапляють в Україну через “прозорий” українсько-російський кордон;
- збереження умов для проявів торгівлі людьми, контрабанди, зв'язків між злочинними угрупованнями;

- загрозу втрати Україною покладів корисних копалин (питання поділу акваторії Азовського моря).

Тимчасове перебування ЧФ РФ на території України

Тимчасове перебування ЧФ РФ на території України регулюється трьома базовими угодами між Україною та РФ. Утім, вони не вирішують комплекс проблем військового, економічного та соціально-гуманітарного характеру, яким супроводжується як перебування ЧФ РФ на території України, так і підготовка до його виведення. Тому з 2005 р. українською владою було розпочато процес юридичного та адміністративного упорядкування перебування ЧФ РФ до 2017 р. на території України.

Враховуючи комплексність процесу виведення ЧФ РФ з місць його тимчасового базування, Україна вже у 2008 р. запропонувала Росії узгодити етапи та порядок виведення флоту. З цієї метою 15 квітня 2008 р. російській стороні було передано Меморандум щодо порядку та етапів виведення військових формувань ЧФ РФ з території України до 2017 р., яким передбачалося з 1 червня 2008 р. розпочати двосторонні консультації. Незважаючи на дипломатичні зусилля, українська ініціатива не знаходить розуміння з боку російського партнера, відповідно, консультації досі не розпочаті.

Українські зовнішньополітичні кроки на цьому напрямі були підкріплені рішенням РНБО від 16 травня 2008 р. “Про заходи по забезпеченню розвитку України як морської держави”, яке було введено в дію указом Президента України від 20 травня 2008 р. Цим самим указом В. Ющенко доручив уряду розробити законопроект про припинення з 2017 р. дії міжнародних договорів щодо тимчасового перебування на території України ЧФ РФ.

Особливої гостроти проблематика перебування ЧФ РФ на території України набула під час участі оперативних з'єднань ЧФ РФ у російсько-грузинському збройному конфлікті в серпні 2008 р. Реакцією офіційного Києва стали укази Президента України від 13 серпня 2008 р., які регулюють пересування ЧФ РФ поза місцями його дислокації на території України та перетин ним державного кордону України. Незважаючи на численні протести російської сторони, ЧФ РФ на даний момент дотримується порядку пересування, діяльності та перетину державного кордону України відповідно до вимог указів Президента України.

Як і в попередні періоди, так і впродовж 2005–2009 рр. політика України щодо тимчасового перебування ЧФ РФ на її території залишалася незмінною, однак останнім часом стала чітко артикульованою та отримала практичне втілення в конкретних політичних кроках. Однозначна політика України щодо тимчасового перебування на її території ЧФ РФ та його майбутнього виведення, надалі, безумовно, викликатиме критику з боку Росії, оскільки у своїй основі має неспівпадіння інтересів двох держав.

2. Енергетична безпека України в контексті двосторонніх відносин Україна–РФ

Починаючи з 2006 р. відносини України та Росії в енергетичній сфері стали позначатися регулярними конфліктами за участю ВАТ “Газпром” та НАК “Нафтогаз” України. Враховуючи взаємопов'язаність політичної та енергетичної

сфер в Росії, а також заполітизованість українсько-російських економічних відносин, багато експертів пов'язують регулярні “газові війни” з переведенням зовнішньополітичного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію в практичну площину.

Перекриття в січні 2009 р. ВАТ “Газпром” постачання природного газу як в саму Україну, так і в країни ЄС стало серйозним випробуванням для українсько-російських відносин, а також для всієї системи відносин України та Росії з європейськими партнерами.

Враховуючи зацікавленість держав ЄС в гарантіях безперебійного енергопостачання, російська

сторона у своїй інформаційній кампанії зробила акцент саме на неспроможності України виступити надійним транзитером природного газу. Одним із завдань такого потужного тиску було створення можливостей для отримання контролю над українською ГТС. Поза тим, дискредитація України перед європейськими партнерами могла призвести до зміни зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави, що сприяло б її поверненню у фарватер російської зовнішньої політики. Втім, ефект від агресивних дій РФ в енергетичній сфері був протилежним: допуск європейських спостерігачів на об'єкти ГТС України дозволив їм переконатися у надійності нашої держави як транзитера енергоресурсів.

Використання Росією енергетики як інструменту політичного тиску суперечить п. 3 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, нівелує її роль як одного з гарантів безпеки України, характеризує її як ненадійного економічного партнера та значно актуалізує питання диверсифікації джерел енергопостачання і впровадження енергозберігаючих технологій в Україні.

Усвідомлення державами ЄС власної вразливості наслідок монопольної залежності від російських енергоносіїв інтенсифікувало вироблення спільної енергетичної політики ЄС. Це є позитивним фактором для України, оскільки інтеграція українських енергетичних систем до європейських сприятиме підвищенню прозорості та ефективності вітчизняного енергоринку. Це також стане однією з необхідних умов для вступу України до Європейського Енергетичного співтовариства.

Першим кроком на цьому шляху стало підписання між Україною та ЄС 23 березня 2009 р. Спільної заяви щодо приведення стандартів функціонування ГТС та енергетичного сектору України до європейських стандартів в рамках Спільної ЄС–Україна міжнародної конференції щодо модернізації ГТС України. Реакція РФ була вкрай негатив-

ною та пояснювалась тим, що Росія не була залучена до спільної роботи: “будь-які неузгоджені з російською стороною дії з її (ГТС України) модернізації призведуть до зростання технологічних ризиків і можливих збоїв в поставках природного газу в Україну та Європу”².

У відповідь українська сторона заявила, що Росія може взяти участь у проектах модернізації української ГТС відповідно до Спільної заяви у Брюсселі. Водночас було зазначено, що реалізація консорціуму відповідно до заяви Президента України, президента РФ та канцлера ФРН від 2002 р., на чому наполягає РФ, передбачає відчуження або передачу в управління української ГТС неукраїнській структурі, що суперечить закону України про трубопровідний транспорт і не може розглядатися як альтернативний варіант³.

Системна криза у газовій сфері українсько-російських відносин в період 2005–2009 рр. свідчить про намагання Москви використати енергетичний чинник з метою відновлення контролю над Україною. У випадку досягнення цієї мети Росія отримає значні можливості посилення свого впливу на європейському та світовому рівнях.

3. Гуманітарні аспекти співробітництва

Гуманітарна політика РФ на пострадянському просторі зосереджена на реалізації політики наднаціональної панросійської ідентичності. Засобами її втілення є реальні політичні кроки РФ: побудова в межах СНД “єдиного гуманітарного простору”, розширення меж “руського мира”⁴. В Україні механізмами такої політики є:

1. Збереження та посилення домінування російської мови;
2. Формування єдиного інформаційно-комунікативного простору;
3. Відновлення уніфікованого науково-освітнього простору;
4. Створення спільного культурно-історичного простору та деконструкцію українського національного наративу⁵.

Дана політика РФ входить у гостре протиріччя з таким стратегічним пріоритетом національної безпеки України, як “досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об’єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру”⁶.

Українсько-російське гуманітарне протистояння останнім часом суттєво загострилося. Значною мірою це відбулося внаслідок переходу російської сторони до більш жорсткої та безкомпромісної лінії, спрямованої на укріплення загального гуманітарного простору в рамках СНД. У 2008 р. ця теза була закріплена у Концепції зовнішньої політики РФ.

Питання статусу російської мови належить до внутрішньодержавної компетенції України, а рівень забезпечення її використання та розвитку повністю відповідає взятим

на себе Україною міжнародним зобов’язанням. Попри це, російська сторона протягом 2005–2008 рр. неодноразово використовувала мовне питання для створення напруги в українському та російському суспільствах. Небезпеку для України становить також те, що проросійська мовна політика має продовження у програмних установках певних політичних сил в Україні. Маніпулювання під час політичної боротьби “мовним питанням” дезінтегрує суспільство, послаблює можливості української мови як чинника національної ідентифікації.

На думку експертів, український інформаційний простір продовжує бути об’єктом агресивного інформаційного впливу Росії. Враховуючи сучасну роль ЗМІ, доречною є констатація аналітиків Центру О.Разумкова: “ненормована та безконтрольна присутність в українському інформаційному просторі закордонних, передусім російських ЗМІ, утворила потужний канал впливу на свідомість українських громадян... Він є інструментом просування на територію України інтересів сусідньої держави, використовується для забезпечення її ідеологічної та політичної присутності”⁷.

РФ зробила спробу інституалізувати механізми здійснення інформаційної політики на пострадянському просторі у серпні 2005 р. – на саміті глав держав-учасниць СНД у Казані була підписана Угода про гуманітарне співробітництво, пункт 5 якої передбачає перелік заходів, що мають вживати держави-члени з метою формування спільного інформаційного простору. Україна відмовилась підписати відповідний пункт договору.

Для утвердження спільного культурного та освітнього простору РФ запроваджує конкуруючий Болонському процесу проект інтеграції освітніх систем на просторі СНД, спрямований на уніфікацію стандартів науково-освітніх систем на пострадянському просторі. Механізми реалізації цього проекту окреслені в статті 3 Угоди про гуманітарне співробітництво держав-учасниць СНД. Україна цю статтю не підписала, що, однак, не заважає РФ реалізовувати стратегію злиття освітніх систем обох країн – в Україні діють 13 філіалів російських ВНЗ і немає жодного вищого навчального закладу іншої держави.

Однією з найбільш конфліктних в українсько-російських відносинах є сфера історичного наративу. На думку українських експертів, через ЗМІ, виступи політичних діячів, діяльність наукових інституцій, які займаються історією, та інші канали ретрансляції ідеології російська сторона докладає зусиль, щоб закріпити у свідомості українських громадян концепцію єдності української та російської історій. Мета цієї діяльності – “об’єднання народів, які мають спільну історію навколо Росії як центру євразійської цивілізації”⁸.

Перераховані дискусійні питання двосторонніх українсько-російських відносин є матеріалом для антиукраїнської риторики низки проросійських суспільно-політичних організацій та громадських об’єднань, що діють на території України. До таких можна віднести “Союз православних громадян України”, “Руський блок”, “Всеукраїнська партія “Союз”, “Русское движение Украины” та ін.

Частина цих організацій користується прямою державною підтримкою Росії.

На офіційному рівні російська сторона також систематично підкріплює образ України як держави, що проводить відверто антиросійську політику⁹. З 2005 р. періодично лунають ноти МЗС РФ щодо “відверто націоналістичних, антиросійських і русофобських настроїв і проявів щодо українсько-російських відносин. До цього також варто додати позицію президента РФ Д. Медведєва, який в інтерв’ю “Сі-Ен-Ен” зазначив: “...Мені не подобається лише одне, що основною лінією політики у діючого керівництва, я маю на увазі в даному випадку Президента країни (Президента України), мого колегу, стала антиросійська позиція. І що б там мені ні казали, я абсолютно певен в тому, що це основна лінія поведінки”¹⁰.

Політика РФ з формування спільного гуманітарного простору та політика української влади з консолідації українського соціуму взаємовиключають одна одну. Саме тому конфліктів у двосторонньому гуманітарному полі неможливо уникнути. Панросійська гуманітарна політика впроваджувалася протягом всього часу після розпаду СРСР, однак погіршення відносин у сфері українсько-російського гуманітарного співробітництва протягом 2005–2009 рр. можна пояснити активізацією соціально-культурної політики української влади та практичними кроками на захист національних інтересів України.

* * *

Протистояння Росії європейській та євроатлантичній інтеграції України та відмова Кремля визнати за Києвом право вирішувати свої зовнішньополітичні пріоритети призвели до напруженості і заполітизованості українсько-російських відносин протягом 2005–2009 рр.

У політико-безпековій сфері на порядку денному залишаються актуальним питання, полишені у спадок від розпаду СРСР: делімітація та демаркація державного кордону та питання, пов’язані з тимчасовим перебуванням та виведенням ЧФ РФ з території України до 2017 р.

В економічній, паливно-енергетичній і особливо гуманітарній сферах зберігався високий ступінь заполітизованості двостороннього співробітництва. Тим більше, що конф-

лікти в газовому секторі з економічної площини перейшли у безпекову, оскільки РФ використовує енергетичну залежність України для посилення власного політичного впливу в нашій державі. До того ж агресивна політика інформаційного впливу Росії спрямована на включення України у власний гуманітарний простір, що безпосередньо загрожує існуванню і подальшому розвитку української держави.

Критичність ситуації ілюструється тим, що кожна ініціатива України, спрямована на захист власних національних інтересів зустрічає непропорційно інтенсивну критику з боку російської сторони, що в свою чергу досить часто переростає у чергову антиукраїнську інформаційну кампанію.

Відтак можна констатувати, що РФ не бачить нагальної необхідності у знятті проблемних аспектів двосторонніх відносин. Більш того, російський підхід носить здебільшого формальний характер та спрямований на затягування часу. Це дозволяє зробити висновок про те, що наявність невирішених питань у двосторонніх українсько-російських відносинах є в інтересах Росії, зокрема оскільки це значно зменшує перспективи України на вступ до ЄС та НАТО.

Таким чином, основною причиною такого загострення українсько-російських відносин стало фактичне зіткнення інтересів і цілей обох держав і, відповідно, протилежне бачення щодо підходів вирішення проблем. Якщо Україна прагне використовувати всі можливі засоби дипломатичного та інституційного співробітництва і продовжувати процес європейської та євроатлантичної інтеграції, то Росія часто вдається до засобів жорсткого тиску за допомогою економічних, політичних та інформаційних інструментів впливу задля повернення України в “зону привілейованих інтересів” РФ.

Ті успіхи української влади, яких вдалося досягти за умов такого жорсткого протистояння, стали можливими завдяки однозначній та сталій політиці в межах міжнародного права. Саме тому продовження сталого і виваженого зовнішньополітичного курсу є основною передумовою подальшого формування стабільного українсько-російського партнерства на засадах паритетності та взаємоповаги.

¹ Указ Президента України №105/2007 “Про стратегію національної безпеки України” від 12 лютого 2007 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>

² Коментарій офіційного представителя МІД Росії А.А. Нестеренко в зв’язі з Міжнародною конференцією ЕС - Україна по інвестиціям для модернізації української газотранспортної системи, 23 марта 2009 г., №450-23-03-2009 (неофіційний переклад). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/0/DA667E9F82DFE932C3257582005A6199

³ Відповідно до внесених до Закону України “Про трубопровідний транспорт” змін ст. 7 ч. 2 “Реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) державних підприємств магістрального трубопровідного транспорту, а також їх приватизація забороняються...”

⁴ Пеллагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. – К.: НІСД, 2008. – С.178.

⁵ Там само, С.180.

⁶ Указ Президента України №105/2007 “Про Стратегію національної безпеки України”, 12 лютого 2007 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>

⁷ Проблеми та перспективи співробітництва України та Росії // Національна безпека та оборона. 2006. – № 5. – С.25.

⁸ Федюлова Н. Влияние России в странах СНГ: гуманитарные аспекты // МЭМО. - 2007. – № 5. – С.84.

⁹ Заявление МІД Росії в зв’язі з антиросійськими проявленнями на Україні (2026-14-12-2007), 14 декабря 2007 года (переклад авторів), http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sps/8B02FF594F151D36C32573B1004930DC; Заявление МІД Росії о российско-украинских отношениях (1344-11-09-2008), 11 сентября 2008 г. (переклад авторів). http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/0/D2508466D70888C2C32574C10020DF7E

¹⁰ Дмитрий Медведев ответил на вопросы Фариды Закариш. Интервью записано 15 сентября 2009 года. Интервью телекомпании «Си-Эн-Эн» (переклад авторів). <http://www.president.kremlin.ru/news/5516>

ЄС–НАТО–Росія: місце та перспективи України

(за матеріалами конференції)

В Інституті міжнародних відносин відбулася міжнародна науково-теоретична конференція «Динаміка відносин ЄС – НАТО – Росія: місце та перспективи України», присвячена 175-й річниці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 65-й річниці Інституту міжнародних відносин і кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики цього інституту. У конференції взяли участь провідні українські науковці, співробітники державних інституцій України та міжнародних організацій, дипломати іноземних країн.

Ukraine's leading experts in foreign policy issues gathered at the Institute of International Relations on the 29th of October to discuss the most urgent problems of European security agenda. This article covers the key conceptual findings and political recommendations by three panels of the conference. European security proved to be a tough topic for discussion, with a variety of opinions and approaches being the result of an open scientific dialogue.

У центрі уваги учасників конференції були взаємопов'язані проблеми геополітичних трансформацій в Європі, регіональних конфліктів та викликів зовнішньої політики та безпеки України. Процеси розширення НАТО та ЄС, зміна ролі та функцій цих організацій, «перезавантаження» російсько-американських відносин та зміни у зовнішньополітичних курсах США та Росії –

все це створило нове середовище для реалізації національних інтересів України і навіть ставить на порядок денний проблему їхнього переосмислення. Зважаючи на очевидну внутрішню кризу, одним з наслідків якої є порушення процесів прийняття зовнішньополітичних рішень, робота конференції була спрямована на вироблення науково обґрунтованих, об'єктивних оцінок, вільних від політичних нашарувань.

У процесі наукової дискусії «викристалізувалися» кілька ключових концепцій та підходів. Оригінальний та інноваційний погляд на архітектуру європейської безпеки запропонував директор Інституту проблем національної безпеки Украї-

ни Володимир ГОРБУЛІН. На його думку, процес розширення Західних інститутів в Європі спровокував реакцію в Росії, де це сприймається як загроза національним інтересам. Джерело цієї суперечності – у різних змістах, що їх вкладають в одні й ті самі геополітичні процеси на Заході та в Кремлі. Таким чином, Росії не варто приписувати агресивні наміри та, навіть, доцільно розглядати її як державу, яка намагається зберегти існуючий status quo. З іншого боку, у світі триває перегляд базових засад світового порядку, що склався за часів «холодної війни». Це створює підґрунтя для численних викликів.

Розвиваючи ці ідеї, радник директора Інституту проблем національної безпеки Олександр ЛИТВИНЕНКО вказує на те, що найбільш небезпечні з них торкатимуться внутрішніх процесів в державах так званої «сірої зони», до якої належить і Україна. Якщо в результаті домовленостей між великими державами «сіра зона» отримає свободу вибору щодо приєднання до НАТО або російської сфери впливу, це неминуче спровокує розколи всередині цих суспільств. Вихід вбачається у створенні нового кодексу «правил гри», в якому мають бути закріплені прин-

ципи незастосування сили, верховенства демократичних цінностей, невторчання, прозорості ринків та інші. Цей комплекс заходів дозволить би пом'якшити та обмежити геополітичне змагання за країни «сірої зони».

Аналіз структурно-силових процесів в Європі лід в основу доповіді доцента Інституту міжнародних відносин Миколи КАПІТОНЕНКА. Зміна співвідношення сил в Європі, на його думку, носить суперечливий характер. З одного боку, якщо оцінювати матеріальні атрибути сили – в першу чергу економічні можливості та військові витрати – в Європі впродовж останніх двох років майже не відбувається суттєвих змін: жоден із основних акторів не демонструє проривів ані в динаміці ВВП, ані в обсягах військових бюджетів. Але якщо подивитися на ситуацію з іншої – так зв. «біхевіористичної» – точки зору, то виявиться, що здатність різних держав регіону впливати на поведінку інших змінилася суттєво. Це пов'язано із «переформатуванням» російсько-американських відносин, зближенням Росії із деякими провідними членами ЄС, частковою втраченою ініціативи США в регіоні. І тут криються виклики для України. Насамперед вони стосуються послаблен-

ня переговорних позицій в усіх парах асиметричних відносин (Україна–Росія, Україна–ЄС, Україна–НАТО) та підсилення такої асиметрії, внаслідок чого відстоювати власні інтереси буде дедалі важче. Крім того, можлива деградація регіональної системи міжнародних відносин до біполярності посилить дію «дилеми безпеки», збільшивши рівень конфліктогенності в регіоні. Для протистояння цим викликам Україні необхідно розробити та втілити ефективні механізми управління асиметричною взаємозалежністю. Для цього доцільно уникати конфронтаційних рішень; надавати перевагу механізмам багатостороннього співробітництва, а не силового балансування; не намагатися компенсувати дефіцит економічної взаємозалежності політичними проблемами; і, нарешті, віддавати перевагу широким контекстам, що дозволяють утворювати і ефективно розвивати регіональні міжнародні режими.

Розглянувши учасники конференції і концепцію «нейтралітету». Генеральний директор Центру міжнародних і порівняльних досліджень Анатолій ОРЕЛ, зокрема, виходячи з того, що розширення ЄС і НАТО на Схід по суті закінчено, найвищу точку свого розвитку ці організації вже пройшли і наразі зосереджуватимуться на тому, щоб зберегти те, що було придбане, ставить питання «якою повинна бути зовнішня політика України після президентських виборів?» На його думку, послідовне дотримання мирного безпекового курсу, який підтримують як політична еліта, так і населення країни, який не сприймається як загроза жодною країною світу, а найбільше – країнами-сусідами, є єдиною дієвою гарантією безпеки власної країни, а за умов України найкращий вихід – це зако-

нодавче оформлення позаблокового статусу, який визначений у Декларації про державний суверенітет України, існував де-факто впродовж усіх 17 років незалежності й існуватиме й надалі.

Навівши приклад нейтральних країн Європи – Австрії, Швеції, Фінляндії, Ірландії, які проголосили власний нейтралітет після Другої світової війни, Анатолій Орел підкреслив, що ця позиція стала відправним пунктом для справжнього економічного розвитку цих країн, побудови в них демократичних, плюралістичних суспільств, збереження ними своєї європейської ідентичності. А Ірландія настільки цінує свою позаблоковість, що поставила до ЄС окрему вимогу щодо її збереження як умову позитивного голосування за Конституційний договір! Нейтралітет відіграв таку позитивну роль у післявоєнній історії цих країн тому, що жодна інша країна не вважала, що нейтралітет Фінляндії чи Австрії був чимось штучним, несправжнім. За заявами про нейтралітет стояли чесні політики, яким довіряли, солідні політичні партії, які сповідували таку політику, попри інші внутрішньополітичні розклади.

Професор Борис ПАРАХОНСЬКИЙ, завідувач відділом Національного інституту проблем міжнародної безпеки при РНБО України, натомість, підкреслив, що офіційне закріплення позаблокового чи нейтрального статусу є дуже небезпечним. По-перше, міжнародний досвід країн-членів ЄС свідчить про стійку тенденцію до зменшення ролі нейтралітету та позаблокового статусу як інструменту зовнішньої політики держави. Слід мати на увазі, що безпека всіх країн-членів ЄС, також і нейтральних, гаранту-

ється діяльністю Північно-атлантичного альянсу. Україна – не будучи членом ЄС і не маючи наразі навіть «європейської перспективи», таких гарантій цілковито позбавлена. Що ж до безпекової політики Євросоюзу, то вона формується як принципово доповнювальна до політики НАТО. У цьому контексті закріплення позаблокового статусу за Україною йшло б проти загальної тенденції розвитку міжнародного та європейського безпекового середовища. Водночас – і це найголовніше – закріплення позаблоковості означало б для України цілковите усунення від будь-якої участі (та відповідно, від можливості будь-якого впливу) на систему безпеки на Європейському континенті. Європейська та євроатлантична інтеграція мають залишатися зовнішньополітичними пріоритетами України.

Не оминули увагою і концепцію «багатовекторності». На думку доцента Інституту міжнародних відносин Світлани АНДРУЩЕНКО, в даних геополітичних умовах принцип багатовекторності має залишатися базовим принципом як геостратегії, так і зовнішньої політики України. Однак на сьогодні принцип багатовекторності позначається невирішністю трактування. Дотепер в Україні піднімається питання про одновекторну чи багатовекторну зовнішню політику. Геополітичне середовище України визначає неможливість України здійснювати одновекторну

зовнішню політику. Більше того, зовнішня політика будь-якої держави світу є багатовекторною, оскільки під вектором мається на увазі будь-який напрям зовнішньої політики держави, що для України не обмежується лише відносинами з ЄС, США та РФ. Фактично, в сучасній внутрішньополітичній та зовнішньополітичній риторичі принцип багатовекторності трактується як хитання України між двома зовнішньополітичними напрямками – західним (європейський, євроатлантичний простір) та східним (Росія та пострадянський простір), – що загрожує національній безпеці України. Багатовекторність насправді передбачає максимальну реалізацію геополітичних і національних інтересів держави в усіх зовнішньополітичних напрямках.

Геополітичні реалії України виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Поняття «багатовекторності» має сприйматися у загальноприйнятому розумінні як розвиток і підтримка відносин держави з багатьма учасниками міжнародного життя. Визначення цих векторів не означає, що вони є рівнозначними за своїм значенням та потенціалом до реалізації національних інтересів України. Політика рівнонаближеності України відкриває можливості для мінімізації конфронтаційних складових геополітичного середовища. У центрі такої політики є максимізація зусиль з перетворення України на своєрідний геополітичний центр – державу, яка в силу свого географічного положення виконує комунікаційні функції між двома регіональними системами, має потенціал доступу до важливих ресурсів. Тобто зближує інтереси акторів і особливо в питаннях, що стосуються регіональної

безпеки, енергетики, транспортно, екологічного, соціального співробітництва тощо. В основі політики рівнонаближеності принцип рівноваги — це відмова від односторонньої орієнтації на одну з великих держав, що веде до сателізації країни, це відмова від нейтралітету між наддержавами, що загрожуює розділом країни на сфери впливу, це балансування між багатьма центрами впливу на міжнародній арені.

Одним із найчастіше згадуваних стало поняття «Великої Європи» — єдиної системи колективної безпеки, єдиного економічного, правового й інформаційного середовища, інтегрованого також у політичній сфері. Завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин, професор Володимир МАНЖОЛА, який одним з перших в Україні взявся розробляти цю концепцію, відзначив, що трансформаційні процеси у світовій та європейській політиці суттєвим чином впливають на зовнішньополітичну поведінку окремих елементів/держав міжнародних систем. Тому, наприклад, зростання тиску на Україну одночасно і з боку Росії, і з боку США та ЄС є наслідком не тільки, а можливо не стільки, прорахунків української зовнішньої політики, скільки результатом зміни конфігурації сил

як на глобальному, так і на регіональному — європейському рівнях. Консервування значного відставання темпів внутрішньої «європейської» трансформації України призводить до посилення «ефекту ножиць» векторів розвитку нашої держави та країн Європи, що може мати серйозні стратегічні наслідки, поховати здатність України реалізувати свій євроінтеграційний курс та надовго залишити її в тіні російського центру тяжіння.

В останні роки яскраво проявляється тенденція до перетворення Східної Європи на головний епіцентр геостратегії провідних світових потуг на просторах Євроазії. Стабілізація та структуризація цього простору (ключового у світовій ієрархії геополітичних просторів за часів класика геополітики Г.Маккіндера) за власною моделлю є пріоритетною метою провідних світових центрів впливу — ЄС, США та Росії. Посилення конкуренції таких моделей спостерігається вже нині, причому Україна стає одним із найважливіших об'єктів цієї конкуренції. Це означає для України необхідність знаходження раціонального співвідношення між концепціями «багатовекторності», «позаблоковості», «європейського вибору», «європейської» та «євроатлантичної» інтеграції, «євразійського вектору» та ін., що

може призвести до необхідності формування нової парадигми зовнішньої політики України, до появи такого геополітичного проекту, в реалізації якого наша держава змогла б відіграти конструктивну інтегруючу роль, яка була б адекватна її потенціалу та геополітичному становищу. З огляду на це, базовою концепцією та інструментом європейської політики України може стати проект формування Великої Європи як стабільної регіональної структури міждержавних відносин на загальноєвропейському просторі, у рамках якого реалізовуватимуться основні життєві інтереси України. Парадигма Великої Європи має повернути Україні природне місце в центрі загальноєвропейських процесів як природного об'єднуючого ланцюга, системоформуючої ланки/сегмента, а не периферійного елементу чи санітарного буфера. Цей проект розрахований на підвищення ролі та впливу України в процесах досягнення європейської єдності та розбудови загальноєвропейської інтегрованої системи міжнародних відносин.

Пролунали думки про те, що головним фактором, здатним «підштовхнути» до руху в цьому напрямі, є наростання протиріч між США й лідируючим у ЄС франко-німецьким альянсом. Події довкола Іраку і Афганістану актуалізували, здавалося б, давно списану

на смітник історії концепцію «Євро-радянської імперії від Дубліна до Владивостока» бельгійського геополітика Жана Тіріара. Зрозуміло, що континентальний геополітичний блок Європи й Росії є немислимим без України. Саме Україна може ініціювати системну трансформацію європейських інститутів, спрямовану на структурно-функціональне узгодження діяльності ЄС, ОБСЄ й Ради Європи, а також гармонізацію економічних і правових механізмів ЄС й ЄврАзЕС (СНД).

Доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Ігор МІНГАЗУТДІНОВ підкреслив, що реалізація проекту «Великої Європи» дозволила б Україні принципово змінити своє геополітичне положення, ставши сполучним елементом у системі ЄС—СНД. Така нова роль дозволила б компенсувати невдачу проекту ГУАМ, де Україна по суті розглядається як формальний лідер «опозиції» всередині СНД. Тому варто офіційно підкреслювати, що Україна вкрай зацікавлена в якомога тіснішому зближенні Росії з ЄС, адже це знімає проблему «буферності» її геополітичного становища та істотно підвищує значення української держави.

Учасники конференції констатували, що європейська регіональна система міжнародних відносин пере-

живає нині бурхливі і глибинні зміни. Ці зміни, зокрема, відображаються на динаміці відносин між Європейським Союзом, НАТО та Росією. Взаємини між цими трьома центрами сили мають визначальне значення для формування нової архітектури міжнародного порядку на європейському континенті. Україна тісно взаємодіє з усіма сторонами

в цьому стратегічному трикутнику, що визначає необхідність адекватного позиювання країни в процесі становлення нової європейської архітектури. Конференція показала, що в українській експертній спільноті на сьогодні відсутній консенсус щодо основ зовнішньополітичної стратегії України. Основними моделями такої стратегії назива-

лись нейтралітет, позаблоковість, європейська і євроатлантична інтеграція, зближення з Росією і концепція

рівнонаближеності до основних центрів сили в європейському міжнародно-політичному регіоні.

Володимир МАНЖОЛА,
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин,
Микола КАПТОНЕНКО,*
*доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин*

Форум громадянського суспільства зміцнює Східне партнерство

16–17 листопада 2009 року у Брюсселі відбувся перший Форум громадянського суспільства країн Східного партнерства ЄС, який проходив під патронатом Президентства Європейського Союзу, Європейського економічно-соціального комітету та Європейської комісії.

Пропозицію про створення у рамках нової ініціативи Східного партнерства ЄС Форуму громадянського суспільства з метою «розвитку контактів між організаціями громадянського суспільства (ОГС) і сприяння їх діалогу з органами державної влади» у Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Республіці Молдова та Україні висунула Європейська комісія у грудні 2008 року. На саміті з питань Східного партнерства, який відбувся у Празі 7 травня 2009 року, цю пропозицію було підтримано та визначено методику організації Форуму громадянського суспільства у рамках Східного партнерства.

Безпосередньою метою форуму було визначення форми та методів його подальшого функціонування та формування рекомендацій громадянського суспільства щодо чотирьох тематичних аспектів Східного партнерства, а саме: 1) демократія, належне державне управління і стабільність; 2) економічна інтеграція та зближення з економічною політикою ЄС; 3) навколишнє середовище, зміна клімату та енергетична безпека; 4) контакти між людьми. На міжурядовому рівні відповідно створено чотири тематичні платформи, до складу яких входить по одному представнику від кожної країни Східного партнерства. Рекомендації Форуму громадянського суспільства будуть презентовані на зустрічі міністрів закордонних справ країн-партнерів 8 грудня 2009 року.

Всього у форумі взяло участь близько 240 представників організацій громадянського суспільства Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Республіки Молдова, України і ЄС, у тому числі 30 представників українських неурядових організацій.

Для вироблення рекомендацій форуму було сформовано чотири робочі групи з відповідних тематичних напрямів.

До рекомендацій на тему «Еконо-

мічна інтеграція та зближення з економічною політикою ЄС» зокрема було включено наступні положення: сприяння реалізації прав людини, демократичних стандартів, а також основних трудових стандартів, в тому числі свободи об'єднання і права на колективні переговори, враховуючи їх важливість у сфері економічної інтеграції; підвищення ефективності систем соціального захисту та роль громадських організацій в боротьбі проти бід-

ності в рамках Європейського року боротьби з бідністю та соціальним виключенням у 2010 р.; проведення регулярних консультацій із зацікавленими громадськими організаціями в рамках переговорів між ЄС та країнами-партнерами; соціальний діалог – основа європейської соціальної моделі та інструмент забезпечення стабільності для проведення економічних реформ, загального розвитку суспільства та покращання умов життя; підтримка соціальних партнерів і соціального діалогу має стати частиною зближення законодавств ЄС та країн-партнерів; вітається створення регіональної платформи соціальних партнерів

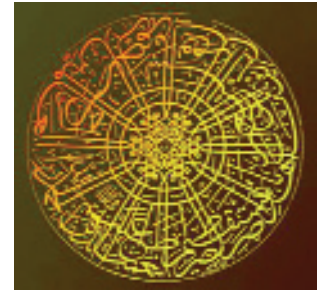
Робоча група також прийняла рішення про підготовку пропозицій щодо створення постійно діючого бізнес-форуму Східного партнерства, який сприяв би посиленню контактів між бізнес-асоціаціями та компаніями з ЄС та країнами-партнерами, та проведенню аналізу розвитку соціального діалогу в країнах-партнерах і пропозицій щодо підвищення його ефективності з використанням досвіду соціальних партнерів з країн-членів ЄС.

До рекомендацій робочої групи на тему «Демократія, належне державне управління та стабільність» включено положення про те, що ЄС у програмах Східного партнерства особливу увагу має звертати на забезпечення універсальної реалізації прав профспілок і працівників, викладених у конвенціях МОП та європейському законодавстві.

Учасники форуму обрали його наглядову раду, до якої увійшли представники кожної країни-члена Східного партнерства, експерти з кожної тематичної платформи та представники ЄС.

Європейська публічна дипломатія на Близькому Сході

Соломія ЗІНЬКО,
науковий співробітник
Одеського філіалу
Національного інституту
стратегічних досліджень

Публічна дипломатія ЄС на Близькому Сході переважно здійснюється у рамках Барселонського процесу, метою якого проголошено зміцнення відносин ЄС з країнами Магрибу і Машрику. Євро-Середземноморське партнерство відіграє важливу роль у нівелюванні “зіткнення цивілізацій” і започаткуванні діалогу напередодні 900-ї річниці першого хрестового походу.

Барселонською декларацією передбачено співпрацю у культурній сфері, виокремлення якої засвідчило формування публічної дипломатії ЄС щодо середземноморського регіону. Складовою співпраці у даній сфері стала ініціатива “EU-ROMED і медіа”, фінансована Регіональною програмою з інформації та комунікації.

У рамках Євро-Середземноморського партнерства

діє Фонд Анни Лінд, який пропагує міжнаціональний та міжрелігійний діалог у країнах регіону. Згаданий фонд першим серед європейсько-середземноморських установ фінансується за рахунок усіх партнерів та Європейської комісії.

У липні 2008 р. у рамках Барселонського процесу створений Середземноморський Союз, який об'єднав 43 держави, інституції спільноти та регіональні організації. Саміт Середземноморського Союзу, проведений 13 липня 2008 р., залучив усі держави арабського Середземномор'я (за винятком Лівії), представників РСАДПЗ, ЛАД, САМ, ОІК.

Попри укладення єгипетсько-ізраїльського мирного договору, єгипетський президент Х. Мубарак, який є одним із двох чільників Союзу, не може ігнорувати громадської думки арабського світу щодо дій Ізраїлю. Іншою перешкодою ефективного функціонування Союзу залишається територіальний спір між Алжиром та Марокко щодо Західної Сахари.

З метою подолання негативних стереотипів Паризька декларація наголошує на основній ролі культурного діалогу в міжнаціональному порозумінні. Зокрема, Союз сприятиме програмам підвищення якості вищої освіти та підтримки дослідницької діяльності. У контексті ін-

The article discusses main trends of European public diplomacy on the Middle Eastern stage, investigating main policies and practices both on EU and national level. The article outlines public diplomacy strategies of Great Britain, France and Germany, with one of the specialties including “dialogue of civilizations” conducted by Vatican. The article places special attention on European media projects in the Middle East.

теграційних процесів Центр досліджень Перської затоки (GRC) та Європейська комісія уклали першу угоду у сфері публічної дипломатії EU-GCC Al-Jisr Project (2008). Вона сприятиме поширенню інформації про ЄС, його політику у Перській затоці не тільки серед 40-мільйонного населення РСАДПЗ, а також Ємену, який буде прийнято до РСАДПЗ у 2016 р. Паралельно розповсюджуватиметься інформація про країни Перської затоки.

Проект передбачає здійснення ініціативи у сфері публічної дипломатії (EPDOP), у рамках якої організовуватимуться форуми у Венеції (жовтень 2008 р.) та Кувейті (жовтень 2009 р.).

Інформаційна політика європейських країн у регіо-

ні значно гнучкіша, ніж американська завдяки культурологічному спрямуванню та відсутності пропагандистсько-ідеологічних кліше. Проте загострення інформаційного протистояння Європи з Близьким Сходом відрізняється від протистояння США з даним регіоном, оскільки детермінується інформаційною складовою як реальним втіленням цієї свободи, а американське – військово-політичною під гаслом експорту демократії. Європейський плюралізм на кшталт “карикатурного скандалу” чи антиісламського фільму “Фітна” апіорі неможливий у США навіть після подій 11 вересня.

“Карикатурний конфлікт” виник після публікації карикатур Пророка данійською газетою *Illands Posten* (2005) і підсилювався перекладом у ЗМІ 50 країн світу. Прем'єр-міністр Данії А.Ф. Расмуссен зазначив, що конфлікт спричинив найбільшу для країни міжнародну кризу з часів Другої світової війни. Група імамів на чолі з А. Аккарі, незадоволена реакцією уряду Данії, підготувала 43-сторінковий документ на основі публікацій у пресі, з яким здійснила близькосхідне турне для отримання всебіч-

**Учасники саміту в Парижі
13 липня 2008 р. — президенти
Франції, Тунісу та Єгипту**

ної підтримки. Місія імамів Аккарі та Абу Лабана знайшла підтримку у представників ЛАД, головного муфтія Єгипту та інших високопосадовців мусульманського світу, а досє, розповсюджене на саміті ОІК у грудні 2005 р., стало підставою комюніке з вимогою до ООН запровадити міжнародні санкції проти Данії.

Після завершення активної фази “карикатурного скандалу”, данійська медіа-корпорація DR започаткувала портал про іслам і данійських мусульман (2006), який став першим державним електронним ЗМІ про іслам в Європі. У 2005 р. корпорація підготувала радіопрограму “Грані ісламу” з 25 тематичних випусків, присвячених ісламським традиціям, культурі та історії.

Західні медіа охрестили масові виступи на Близькому Сході у лютому 2006 “карикатурною інтифадом”. Мусульманські хакери в рамках е-джихаду атакували понад тисячу ізраїльських і європейських сайтів, зокрема, 578 данійських. Робота медіа-конгломерату JP/Politikens Hus, який публікує видання Jyllands-Posten, була паралізована після надходження на його адресу 75 тис. листів спаму з близькосхідних країн. У 2009 р. хакери атакували веб-сайт данійської організації Denmark's Free Press Society за виставлені на онлайн-продаж карикатури Мухамеда, виконані художником Куртом Вестергаардом.

Нове інформаційне протистояння спричинив відеофільм “Фітна” (березень 2008 р.), в якому нідерландський парламентарій Г. Вільдерс назвав іслам “фашистською релігією”, Пророка – “варваром” і наголосив, що “у Корані наявні тексти, що закликають людей здійснювати найстрашніші діяння”. Незважаючи на доступність фільму лише протягом доби, копії незабаром розміс-

тили на відеопорталі YouTube та інших відеосервісах. Із засудженням “Фітна” виступила ОІК, наголошуючи, що “фільм образив почуття 1,3 млрд. мусульман у світі”. Позицію мусульманських країн підтримав Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун. У заяві для ЗМІ Міністр закордонних справ ОАЕ шейх Абдалла бен Саїд аль-Нахайян, засудивши стрічку, одночасно закликав мусульман до стриманої реакції.

Ісламською відповіддю стало розміщення в Інтернеті відеопародії “Шизм” саудівського блогера Раїда ель-Саїда. Шестихвилинний ролик зроблений упродовж доби за принципом “Фітна” – висмикнуті з контексту біблійні цитати накладені на криваві документальні кадри з Іраку. Цією роботою 33-річний блогер хотів довести, що не можна засуджувати іслам на підставі маніпуляцій, а священні книги апріорі не закликають до насильства.

Незважаючи на ескалацію міжрелігійної напруженості, Ватикан стає ефективним геополітичним гравцем у близькосхідному регіоні, особливо у контексті політики щодо мусульманських країн, запровадженій Папою Бенедиктом XVI. Ватикан встановив дипломатичні відносини з усіма близькосхідними державами, за винятком Оману, налагоджені особливі відносини з ООП.

Однак саме Папа спричинив якісно новий виток інформаційного протистояння, процитувавши під час виступу у Регенсбурзі (2006) вислів візантійського імператора Мануїла II Палеолога: “Покажіть мені, що нового приніс Мухамед, і ви побачите тільки злі та нелюдські речі, такі, як його вказівки мечем поширювати віру, яку він проповідував”.

На радикальних форумах з'явилися відповіді ісламістських ідеологів. Проте наслідок інформаційного конфлікту несподівано виявився позитивним, оскільки спричинив екуменічний діалог як з улемами, так і владою Катару, Бахрейну, КСА, що зумовлено багатовіковим досвідом діяльності Ватикану в регіоні.

Поруч із загальноєвропейськими застосовуються національні моделі публічної дипломатії – британська, французька та німецька. Незважаючи на відмінність у підходах, вони базуються на інтенсифікації інформаційної присутності у близькосхідному регіоні. За глядацькі симпатії конкурують канали, як безпосередньо розташовані у регіоні (BBC Arabic, Deutsche Welle), так і ті, штаб-квартири

Йемен. Притулок благодаті

яких розташовані за межами Близького Сходу (France24).

Великобританія

Після завершення безпосередньої присутності у близькосхідному регіоні (1971) Великобританія здійснювала зважену зовнішню політику. Країна зосередилася на культурологічному напрямку на кшталт Оксфордського фонду ісламських досліджень (1996), заснованого за підтримки принца Чарльза. За особистого сприяння спадкоємця британського престолу функціонує Центр традиційних ісламських мистецтв, виділено 10 млн. фунтів стерлінгів для будівництва Мусульманського центру в Лондоні. У 2001 р. принц уперше в історії країни дав прийом для мусульман у королівському палаці з нагоди Рамадану. Поміркований підхід до близькосхідних проблем підтримує экс-Прем'єр-міністр М. Тет-

В Оксфорді створено фонд ісламських досліджень

чер, застерігаючи від активного впровадження західних цінностей у регіоні.

Інтенсивна політично-інформаційна присутність Великобританії у регіоні сформувалася від початку іракської кампанії (2003), для протидії негативному висвітленню якої розпочато контрпропагандистську кампанію. У МЗС Великобританії був створений спеціальний “штаб з ісламських ЗМІ”, відповідальний за взаємодію з арабськими мас-медіа. Проте Великобританія вступила у суперниство за іракський медіапростір доволі пізно, створивши на півдні Іраку телеканал Al Mirbad TV (2005), базований на BBC.

Враховуючи сучасні геополітичні реалії, країна впродовж 2007–2009 рр. продемонструвала потужну, але коректну інформаційну експансію, координаційний центр якої розташувався в ОАЕ. Враховуючи арабський пієтет до преси, Великобританія, на відміну від “супутникової політики” США, започаткувала близькосхідні версії впливових видань The Times і The Sunday Times (травень 2007 р.), що спричинило значний вплив на регіональний ринок ЗМІ. Не менш впливова Financial Times у квітні 2008 р. розпочала випуск близькосхідної версії в Абу-Дабі (2008) як симетричної відповіді на англомовну еміратську газету National. На сайті британського видання The Independent з 2009 р. розміщуються новинарні відеорепортажі Al-Jazeera International.

Британська інформаційна експансія почасти пояснюється втратою Лондоном статусу столиці панарабських ЗМІ, оскільки розвиток медіа-технологій в арабському світі зумовив репатріацію панарабських видань. Проте у британській столиці базується близько 50 арабомовних сателітарних каналів.

У 2007 р. центральний офіс BBC припинив радіотрансляцію десятка європейськими мовами, натомість розпочав мовлення першою іноземною мовою – арабською (Muslim Television Ahmadiyya). На даному етапі телеканал BBC Arabic фінансується британським Міністерством закордонних справ. Редакційна стратегія базується на тому, що Al-Jazeera і Al-Arabiya є регіональними ЗМІ, що повідомляють про Близький Схід для місцевого населення, а BBC повідомлятиме на Близькому Сході про світ.

Однак під час конфлікту у секторі Газа (2009) саме BBC відіграло негативну роль у реалізації завдань британської публічної дипломатії. Агенція спровокувала скандал у британських ЗМІ, відмовившись транслювати заклик допомогти населенню сектору Газа Британського товариства з надання надзвичайної допомоги (DEC), до якого належать найбільші британські благодійні організації Оксфам і Червоного Хреста.

Телеканал BBC Persian (PTV), задіяний 14 січня 2009 р., розглядається на Близькому Сході як прояв “м'якої сили”, оскільки фінансується Міністерством закордонних справ і у справах співдружності. Ще наприкінці жовтня 2008 р. іранське міністерство культури заявило, що BBC Persian створюватиме програми на підозрілі теми, у січні 2009 р. іранською владою оголошено про заборону ліцензії для PTV, кореспондентської мережі, обміну кадрами з каналом.

Відповідно до доповіді Незалежного центру зовнішньої політики при Британській Раді, з метою нівелювання шкоди, завданої британській репутації внаслідок акції в Іраку, Великобританія має здійснити широкомасштабні заходи. У довготерміновій перспективі взято курс на співпрацю з

арабською спільнотою з метою сприяння суспільно-політичним реформам. Розширення британської публічної дипломатії у регіоні передбачає прямі контакти Британської Ради з кожним двадцятим мешканцем Близького Сходу, охоплення аудиторії арабомовним BBC та надання всієї допомоги через структури ООН.

Франція

На відміну від Великобританії, Франція діє як на двосторонній основі (у Лівані та Іраку), так і у багатосторонніх рамках, переважно використовуючи інструментарій Євросоюзу. Політика Франції відзначається чітко артикульованою зовнішньополітичною складовою, кожен близькосхідний конфлікт оцінюється, виходячи з міжнародної ситуації та власних колишніх відносин з країнами-учасниками. Франція прагне обмежити вплив шійтів в Іраку, Лівані та опосередковано – у Палестині, урівноважити традиційну проарабську та пропалестинську політику зміцненням зв'язків із Ізраїлем.

За ініціативи Франції після нафтової кризи 1973 р.

ЄЕС інтенсифікував відносини з арабським світом шляхом створення форуму європейсько-арабського діалогу (ЄАД). Саміти ЄАД у Венеції (1977) та Гамбурзі (1983) сприяли популяризації арабської мови та культури, створенню арабських культурних центрів у європейських столицях, зокрема, Інституту арабського світу в Парижі (1980). Програма євро-арабського співробітництва представлена у доповіді “Діалог між народами і культурами в Європейсько-Середземноморському регіоні” (2005), укладений У. Еко і Т. Рамаданом.

У розпал конфлікту щодо хіджабу Міністерство культури Франції відкрило у Луврі відділ мусульманського мистецтва (2004), а під час візиту Президента Франції до ОАЕ досягнуло згоди про відкриття філії Лувру в Абу-Дабі (2008).

У 2007 р. Франція інтенсифікувала інформаційну політику на Близькому Сході, започаткувавши арабську версію каналу France24, більш відкритого за стилем подання інформації і змістом, ніж американські, але менш радикального, ніж Al-Jazeera. Проект каналу був ініційований ще екс-президентом Ж. Шираком на знак протесту проти упередженого висвітлення CNN і BBC позиції Франції щодо іракської війни (2002). Потенційна аудиторія каналу становить близько 20 млн. осіб у Магрибі, Леванті та Європі. France24 наголошує на особливій місії Франції, що не брала участі в іракській війні.

Ексклюзивним чинником французької публічної дипломатії на Близькому Сході виступає особиста популярність Ж. Ширака. Згідно з даними соціологічних опитувань, екс-президент Франції посів перше місце як популярний політичний лідер у трьох арабських країнах.

Мініатюра до рукопису
Бабур-Наме (XVI ст.)

Вже історія — президент Ясір Арафат вітає федерального президента Херцога в Палестинській автономії

Платформою для співпраці франкомовних держав світу виступає Міжнародна організація Франкофонії. На відміну від Французького співтовариства, організація базується на спільності етнокультурної спадщини, а не належності до колишньої колоніальної імперії. Основним критерієм для вступу до організації вважаються культурні зв'язки з Францією.

Політизація діяльності МОФ зумовлена її активною участю у міжнародній політиці. Знаковим у цьому контексті можна вважати Бейрутський саміт (2002), під час якого було прийнято декларацію щодо діалогу культур як основного фактора встановлення миру і боротьби з тероризмом. МОФ підтримала арабську мирну ініціативу, зокрема, стосовно "територій в обмін на мир". Цей крок, а також підтримка Лівану та Іраку в подоланні геополітичних викликів, залучення на орбіту МОФ Алжиру зміцнили зв'язки Франкофонії з арабським світом.

Німеччина

Зовнішня політика Німеччини у регіоні здійснюється у контексті політики ЄС і основних союзників. Слід зауважити, що Німеччина виступає найбільшим серед держав ЄС донором Палестинської автономії, підтримуючи концепцію "двох держав" у вирішенні арабсько-ізраїльського конфлікту.

Відповідно до активізації

зовнішньополітичних зусиль Німеччина демонструє активну публічну дипломатію у регіоні. Після об'єднання Німеччини (1989) інтенсифікувався міжкультурний діалог як фіксована складова німецької зовнішньої політики. У МЗС країни запроваджена посада уповноваженого з діалогу з ісламом / міжцивілізаційного діалогу (2002). Німеччина застосувала дієві підходи щодо порозуміння з арабськими та ісламськими спільнотами, активізувавши культурно-освітні програми обміну.

Публічна дипломатія Німеччини модерується організаціями, афілійованими з політичними партіями, та неурядовими культурними і науковими інституціями на кшталт ДААД, Інституту Гете і Федерації німецьких торгово-промислових палат. Більшість політичних відносин з країнами регіону здійснюється на двосторонній основі, у той час як культурна політика Німеччини охоплює весь арабський світ, а також Ізраїль та Іран.

Країна застосовує концепцію "дипломатії діалогу", яка відповідає третьому типу публічної дипломатії за Д. Наєм та здійснюється з використанням міжнародного мовлення, культурних заходів, освітніх обмінів, стипендій, конференцій. Дипломатія діалогу модерується Інститутом закордонних справ, одним із напрямів діяльності якого виступає координація німецьких міжнародних культурних зв'язків. Іншою ключовою структурою вважається Інститут Гете, кредо діяльності якого полягає у "діалозі та партнерстві".

Інтенсифікація наукових обмінів з арабськими університетами та бібліоте-

ками сприяла відкриттю Німецького університету у Каїрі (2003). В Єгипті також започатковано німецький інформаційний центр з арабським сайтом (2005) та Інтернет-портал Qantara.de, що модерується англійською, арабською і німецькою мовами (2003).

Одним із основних інструментів німецької публічної дипломатії вважається телеканал Deutsche Welle (DWTV). Більшість арабськомовних програм DWTV транслюється з субтитрами арабською мовою, спеціальні програми для арабської аудиторії створюються у співробітництві з ADTV (ОАЕ). DWTV переважно використовує матеріали інформаційних агенцій, але охоплює культурно-мистецькі аспекти, майже відсутні на заполітизованих панарабських каналах Al-Jazeera та Al-Arabiya.

Арабськомовний телеканал Deutsche Welle задіяний у Кувейті за участю канцлера Німеччини Г. Шрьодера (березень 2005 р.). У 2006 р. запроваджено мультимедійний інформаційний термінал у секторі Газа, у квітні 2007 р. започатковано сайт на фарсі для іранської аудиторії.

Віце-президент і Прем'єр-міністр ОАЕ, правитель емірату Дубай Шейх Мохаммед бен Рашид Аль-Мактум

Варто зазначити, що культурні обміни здійснюються не шляхом експорту німецької культури, а принципу "давати і приймати". Прикладом є оманська виставка культурної спадщини у рамках "Тижня культури Оману" в Німеччині, проведеного Міністерством національної спадщини та культури Оману. У лютому 2008 р. відбувся візит віце-президента ОАЕ шейха М. аль-Мактума до Берліна, під час якого наголошено на важливості німецько-арабських культурних зв'язків.

Німецькій публічній дипломатії притаманне активне застосування арабської мови: арабськомовна інформація наявна на офіційному сайті німецького МЗС, інші європейські країни на кшталт Франції чи Великобританії виносять її на спеціальні сайти.

Якщо американська публічна дипломатія зазнала фіаско з каналом Al-Nugta, то інші глобальні гравці тільки починають освоєння регіонального ринку, при цьому дистанціюючись від американської політики.

Можна стверджувати, що Великобританія здійснює самостійну інформаційну політику у регіоні, ігноруючи вимір ЄС і Середземноморського союзу, що зближує її з США. Франція діє у межах інституційних структур ЄС і на двосторонньому рівні. Французький тип публічної дипломатії, очевидно, розвиватиметься в європейських державах Середземномор'я. Німеччина демонструє дипломатію діалогу, для якої притаманне використання Інтернет-ресурсів, програм обміну, виставок. Політика дипломатії діалогу продемонструвала ефективність у близькосхідному регіоні і є оптимальною для держав, які не володіють значними фінансовими ресурсами.

Українські інтереси на Африканському континенті: Республіка Кот д'Івуар

– Незалежна з серпня 1960 року держава Кот д'Івуар є республікою з президентською формою правління та багатопартійною системою. В країні зареєстровано більш як 100 політичних партій. Президент обирається на 5 років прямим загальним голосуванням. Кот д'Івуар – член Організації Об'єднаних Націй, Африканського Союзу та інших міжнародних організацій. Штаб-квартира Африканського банку розвитку 2010 року буде перенесена до Абіджану.

Зовнішня політика Кот д'Івуар з 1960 року базується на таких принципах, як мир, діалог і переговори як єдиний метод врегулювання конфліктів, а також солідарність і співробітництво. Для нашої країни мир – найголовніша передумова для економічного процвітання і гармонійного розвитку, що є метою будь-якої сучасної нації. Саме тому

діяльність першого президента республіки Фелікса Уфуе-Буанї була високо оцінена ЮНЕСКО, яка присвоїла його ім'я Міжнародній премії миру.

Кот д'Івуар обрав ліберальний шлях розвитку економіки. Сільське господарство – не лише головне джерело прибутку. Воно забезпечує дві третини усього експорту країни. Значні успіхи у економічному та соціальному розвитку перетворили Кот д'Івуар в країну, до якої з повагою ставляться не лише на афри-

У червні цього року на державній дипломатичній мапі світу з'явився ще один український прапор. Почесне консульство України в Республіці Кот д'Івуар відкрилося в діловій столиці країни – місті Абіджан. Його основні функції – сприяння розвитку українсько-івуарійських відносин у торговельно-економічній, культурно-освітній та інших сферах. І вже восени з першою робочою поїздкою до нас завітав Почесний консул України в Республіці Кот д'Івуар пан Аймаан ЗАХЕР.

Під час зустрічі з журналістами „З.С.” пан Захер зазначив, що численні зустрічі в Києві, Дніпропетровську та Одесі додають йому впевненості в тому, що українсько-івуарійське співробітництво має значні резерви для зростання і багатообіцяюче майбутнє. Адже після побаченого він ще раз переконався у тому, що Україна – високорозвинена держава з могутнім промисловим, технічним та інтелектуальним потенціалом. До речі, перший крок у зміцненні дружби між обома країнами був зроблений багато років тому нашими жінками. Більш як сто українок нині проживають на івуарійській землі, перебуваючи у шлюбі.

канському континенті. Адже Кот д'Івуар – найбагатша країна з колишніх колоній, що входили до складу Французької Західної Африки. В середньому, економіка Кот д'Івуар упродовж останніх трьох років демонструвала стійке зростання (2,5 – 3 відсотки на рік), а ВВП на душу населення за даними МВФ становив минулого року 1 132 доларів, що є високим показником для африканського континенту.

У державі прокладено більш як 80 тис. кілометрів доріг, діють два глибоководні

порти, три міжнародні аеропорти та 660 км залізниці. Високими темпами розвиваються нафтопереробна, харчова, текстильна, деревообробна галузі промисловості. Наша країна експортує близько 800 млн. кВт•год електроенер-

гії. Особливо Кот д'Івуар пишається тим, що є найбільшим експортером какао-бобів (близько 40% світового виробництва). Ми також є третім у світі виробником кави. До того ж ми перші в Африці експортери пальмової олії та природного каучуку. До головних експортних культур відносяться також банани, бавовна, цукрова тростина, тютюн, ананаси. У лісах заготовляють цінні породи дерева (серед яких ебенове дерево), збирають сік гевеї (для виробництва каучуку), розробляються родовища нікелевої, марганцевої та залізної руди, а також бокситів, алмазів та золота.

Порт Абіджан, завдячуючи своєму вигідному розташуванню у Гвінейській затоці, став головним портом усієї Західної Африки.

Ще раз підкреслю, що Кот д'Івуар – країна ліберальної економіки, яка підтримує приватну ініціативу. Попри військовий перехідний період (1999–2000 рр.) і громадянську війну (2002–2007 рр.), наша країна є ду-

же перспективним ринком в усій Західній Африці. Державі нині вдалося створити привабливий інвестиційний клімат, який у поєднанні з доволі розвинутою інфраструктурою забезпечує приплив значного іноземного капіталу.

Головні напрями івуарійського експорту – Німеччина, США, Нідерланди, Нігерія, Франція. Імпорт походить в основному з Нігерії, Франції та Китаю. Зустрічі, проведені мною в Україні, переконливо свідчать, що найближчим часом нам вдасться наростити обсяги двосторонньої торгівлі, хоча й минулого року вони вже становили більше 130 млн. доларів і зросли на 20%.

Проведені переговори з українськими колегами додають мені впевненості у тому, що український експорт до Кот д'Івуар наступного року зросте за рахунок поставання автомобільної та побутової техніки, іншої промислової продукції. Ос-

новний висновок, який я виніс зі свого двотижневого перебування в Україні: наші країни мало знають одна одну. Це й стримує розвиток двосторонньої торгівлі. Для виправлення цієї ситуації покладаю великі сподівання на започаткування співробітництва між Торговельно-промисловими палатами. Нині завершується робота над проектом відповідної угоди, яка найближчим часом буде винесена на підписання.

Івуарійська сторона нещодавно ініціювала укладення міжвідомчої угоди про співробітництво в галузі освіти. У нас дуже цінується освіта, отримана в українських вищих навчальних закладах. 2008 року 28 івуарійських студентів виїхало до України здобувати освіту, серед них ті, кому Український уряд надав стипендії. На жаль, цьогорічна світова криза внесла свої корективи і українська сторона не мала

змоги продовжити цю позитивну традицію, але я впевнений, що наступного року ситуація покращиться. Я провів низку зустрічей з керівництвом ВНЗ різних міст України і тепер „озброєний” для пропагування можливостей вашої держави у сфері освітніх послуг.

Ще одне з пріоритетних завдань івуарійського уряду, на якому хотілося б зупинитись, це розвиток туризму. У Кот д'Івуар знаходяться чудові білі піщані пляжі та сучасні готелі, безліч національних парків, де водяться слони, буйволи, антилопи, леви та пантери. Особливо ми пишаємось своїми архітектурними пам'ятками – собором Нотр-Дам де ля Пе, який більший, ніж собор Святого Петра у Римі, та будівлею Фундації ім. Уфубуаньї в Ямусукро. Минулої осені Кот д'Івуар був представлений на одній з найбільших міжнародних туристичних виставок у Лондоні, де викликав неабиякий інтерес у європейських туроператорів, які шукають нові маршрути. Що ж до українців, то, як я встиг довідатися під час відвідин вашої країни, вони вміють і люблять подорожувати. Тому встановлені контакти дозволяють мені відкрити для українців неznані досі івуарійські маршрути.

Що ж стосується Почесного консульства України,

яке розміщене в окремій віллі найпрестижнішого кварталу столиці, то його двері завжди відкриті для всіх, хто зацікавлений у налагодженні чи розширенні співробітництва між нашими державами у найрізноманітніших галузях. Запрошую читачів відвідати вебсторінку Почесного консульства www.consulathonoraireukraineci.org.

Хоча скільки б я не розповідав про Кот д'Івуар, все одно цього буде замало. Як кажуть у вас, краще один раз побачити, ніж сто разів почути. Тому запрошую всіх бажаючих на Фестиваль масок, який за красою не поступиться бразильському карнавалу, та на інші свята.

Користуючись нагодою, хотів би висловити вдячність Українській Державі за висловлену до мене довіру при призначенні на таку відповідальну посаду. Нині я переконаний, що зможу внести свій скромний вклад у розвиток співробітництва між нашими державами.

**Підготувала
Юлія ВАЛЄЄВА**

Проект «Україна-2050»

На переконання Голови Державного агентства з інвестицій та інновацій Людмили СУПРУН, успіх країни у світі сьогодні залежить передусім від інформаційної складової. Усі війни нині розгортаються в інформаційному просторі. Безперспективно просувати державу на світові ринки ракетами і танками, тільки інформаційні перемоги можуть дати справжній ефект. Саме тому Людмила Супрун свого часу виступила ініціатором створення державної програми «Імідж України», на реалізацію якої було виділено 20 мільйонів гривень. Ці кошти знаходилися в розпорядженні Міністерства закордонних справ України і були серйозним ресурсом для закордонних українських дипломатичних представництв, головне завдання яких – це просування України у світі. Потім на іміджеві кошти стало претендувати Міністерство культури і туризму України. Нині кошти на цю

програму знаходяться у Держінвесті, який взяв на себе функцію так інформувати про Україну, щоб у відповідь залучати по-

тужні інвестиційні потоки. Однак боротьба за Держінвест призвела до штучного розділу Державного агентства з інвестицій та інновацій на дві структури, одна з яких опікується зовнішнім інвестуванням, а друга – усім іншим.

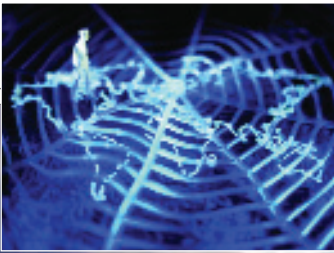
Іміджеві українські гривні перейшли у розпорядження Зовнішінвесту, і, на думку Людмили Супрун, використовуються не дуже ефективно. Вона вважає, і нам залишається із цим погодитися, що набагато більше користі на інформаційному фронті міг би принести профільний журнал Міністерства закордонних справ України «Зовнішні справи». Розповсюдження в цьому журналі інформації про привабливі українські проекти дозволило б меншими ресурсами отримати набагато більший ефект, – сказала в інтерв'ю «З.С.» голова Державного агентства з інвестицій та інновацій України Людмила Супрун.

«З.С.»: Як ви оцінюєте нинішній рівень співробітництва Державного агентства з інвестицій та інновацій з Міністерством закордонних справ України?

– Для нас – це ключова позиція. Наша структура не має своїх представництв за кордоном, і тому має активно співпрацювати з торговельно-економічними місіями, які працюють у складі наших посольств, і з усіма українськими дипломатами. Завдання, яке ми ставимо перед собою, надзвичайно серйозне. Ми хочемо, щоб Україна стала кращою серед кращих. Ось так – амбіційно. Для інших країн, можливо, такі завдання є нереальними, оскільки їхні економіки мають численні реформовані галузі народного господарства, їхні виробництва десятиліттями використовують інноваційні моделі. А у нас повністю розв'язані руки, чистий аркуш, відкрите поле. Все, що ми хочемо зробити, можемо зробити практично з нуля – медицину, освіту, виробництво. Наша економіка у своєму розвитку залишилася на другому-третьому укладі, за винятком окремих високотехнологічних підприємств. Тому ми маємо, не проходячи всі фази розвитку, відразу перестрибнути на шосту сходинку техніко-економічного укладу.

«З.С.»: Яким Ви бачите механізм співпраці з українськими дипломатичними місіями за кордоном?

– Зараз ми готуємо звернення до наших дипломатичних місій з проханням надати нам інформацію про основні контакти між Україною та іншими країнами в торговельно-економічній площині. Цю інформацію ми ретельно проаналізуємо та обов'язково знайдемо серед наших торговельних партнерів ефективних інвесторів, які ввійдуть на територію України зі своїми технологічними циклами і технологіями, і ми замістимо імпортні товари аналогічними, виробленими на українських підприємствах. Тобто основне завдання – все, що ми можемо виробляти на території України, виробляти тут, а не купувати за кордоном. Ми не ставимо за мету вирощувати тут банани або ківі – це не рентабельно. Наведу маленький приклад. Україна закуповує за кордоном величезну кількість елементів живлення – батарейок – для різноманітної побутової техніки. Усі елементи, які входять до складу цієї батарейки, є на території України. Нам ніщо не заважає налагодити їх виробництво в себе. Отже, ми подивимось, яка з компаній завозить в Україну найбільше батарейок і запросимо її увійти на територію України зі своїм підприємством, зі своїми технологіями і отримати весь

український ринок за рахунок конкурентоспроможної ціни, яка не матиме транспортних видатків і митних зборів. Нове виробництво принесе Україні нові робочі місця, дасть можливість отримати додаткові податки, внески до пенсійного фонду. І нарешті, створення виробництва нового типу дає можливість надзвичайно ефективно використовувати людський ресурс, адже 20–25 працівників здатні виробити продукції на 300 мільйонів доларів. Ми не маємо права використовувати інтелектуальний потенціал громадян України для забивання цвяхів. Це злочинно. Якщо сьогодні ми ставимо завдання підвищити рівень життя людей, то маємо надати їм можливість працювати на високотехнологічних виробництвах. Україна має такі поодинокі приклади. Скажімо, пивний завод «Славутич», обсяг виробництва якого сягає 2 мільярдів гривень, які забезпечує 400 осіб. Рівень оплати їхньої праці і обсяги прибутку, який вони створюють, можна порівняти з підприємствами розвинених європейських країн.

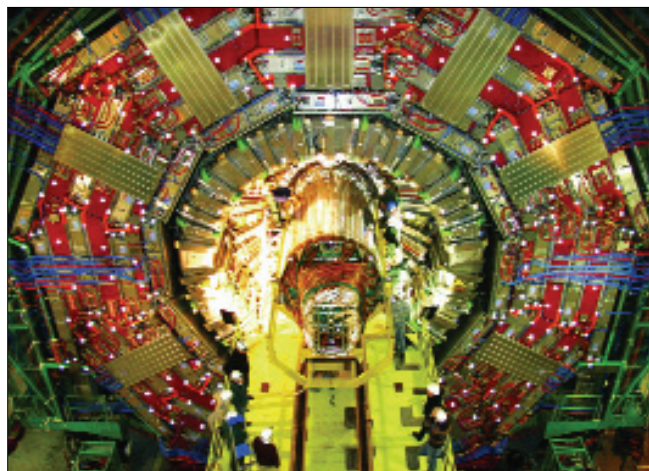
«З.С.»: Яка частка зарубіжних інвестицій, що приходять в Україну, спрямовується на створення нової якості продукції, на інноваційні технології?

– Можу сказати, що 60% інвестицій, що приходили в Україну впродовж останніх кількох років, були використані для спекуляції на ринку нерухомості. Саме це надуло величезну цінову бульбашку, яка луснула і призвела до плачевних результатів. Наше завдання – залучати інвестиції саме у розвиток виробництва, пов'язаного із розвитком, а не з елементарним швидким зароблянням прибут-

ку. Завдання держави – усіляко стимулювати саме такі інвестиції. Система фінансування, створена в Україні, з величезними відсотковими ставками по кредитах, створила умови лише для отримання фантастичних прибутків банківським сектором, а не для розвитку виробництва. Кредити надзвичайно короткого терміну. Національний банк надає гроші банківському сектору від двох тижнів до півроку під 10%–22% ломбардних кредитів. Така політика спрямована тільки на одне – затиснути систему і тримати її у кулаку. На мою думку, монетарна політика України – це колосальна помилка сьогоднішнього блоку управління Національного банку. У світі Національні банки або Центральні банки фінансують свої підприємства на 10–15 років, відсоткові ставки від 0,25 до 1%. Ми маємо використовувати національну грошову одиницю як механізм, інструмент розвитку. На жаль, сьогодні функція гривні зведена до доларового еквіваленту та інструменту для заробляння надприбутків. Це призвело до колапсу. Невиправдано високі відсотки, під які банки видавали кредити підприємствам, спочатку призвели до банкрутства підприємств, а згодом і до банкрутства у банківському секторі.

«З.С.»: Враховуючи специфічну українську ситуацію та світові економічні процеси, на Вашу думку, які країни, капітал якого походження може сьогодні зацікавити Україна?

– Виходячи з мого невеликого досвіду роботи на чолі

Держінвесту (з 14 жовтня 2009 року. – **Прим. ред.**), Україна цікава всім країнам. Ми працюємо з Агентством з розвитку Японії, яка дуже цікавиться Україною, з американськими, європейськими та азійськими агентствами. З Китаєм ми готуємо проект угоди, що передбачає співпрацю українських і китайських компаній, які готові вкладати в нашу економіку фінансові ресурси на тривалий термін. До речі, Україна ввійшла до переліку країн, які КНР визначено як пріоритетні. Ми маємо використати можливості Китаю і його бажання розвивати транспортні магістралі євро-азійського континенту на своїй території. Ми географічно перебуваємо на трасі «Шовкового шляху». І скажімо, на території Харкова в Україні і Белгорода в Російській Федерації буде створено великий хаб, де зупинятимуться вантажні та пасажирські літаки й облаштуємо серйозну перевалочну базу на цьому напрямі. Загальний обсяг інвестицій лише близько 14 мільярдів доларів. Це серйозний поштовх для розвитку. До речі, з 9 євро-азійських транспортних коридорів територією України проходить 5. І транзитність є нашою головною перевагою, нашим товаром. Поки що ми не виконуємо функцію транзитної країни, а це для України – колосальні прибутки. Тут якраз поєднується позиція МЗС України, торговельно-економічних місій і нас як Державного агентства, оскільки ми маємо формувати і формувати політику України в галузі інвестицій та інновацій. Злагоджена робота цих державних інститутів дасть Україні колосальний ефект.

«З.С.»: Чи може реалізація проектів «Євро-2012» стати прикладом такої злагодженої роботи?

– Дуже багато часу втрачено безповоротно. Скажімо, 2 роки боротьби навколо реконструкції Центрального стадіону в Києві призвели до того, що ми матимемо звичайний відремонтований стадіон, замість інфраструктури, що передбачало трансформацію площі, створення паркінгу, паркової зони, тренувальних залів і спортивних споруд всередині самого стадіону. На жаль, цей проект вже ніколи не буде реалізований. Дуже боляче, що Україна поступово перетворюється на країну втрачених можливостей. Що стосується інших проектів, передусім це модернізація автомагістралей, аеропортів, транспортних вузлів. Як діють інші країни? Вони створюють проекти розвитку і пропонують інвесторам взяти окремі частки для реалізації. І це дає можливість за державної підтримки силами багатьох компаній створювати потужні комплекси. Це стосується не тільки Євро-2012, а в принципі проекту «Україна». Ми повинні створити його ідеальне бачення, сформулювати собі, якою ми хочемо бачити цю країну, та запропонувати інвесторам, і внутрішнім, і зовнішнім, стати частиною цього проекту. Україна сьогодні не має часу і права втрачати дорогоцінні хвилини на відбудову тільки того, що було раніше. Це – неприйнятно. Нам потрібно не відновлювати старе, а будувати нове за кращими світовими зразками. І для цього нам

потрібні інноваційні технології. Ми не хочемо, щоб ефективність України підвищувалась на 3–5% щороку – це не дозволить нам досягти докризового рівня, оскільки ми втратили 30% валового внутрішнього продукту, що дорівнює приблизно 40 мільярдам доларів доходу – у бюджет держави і заробітної плати громадян. Як нам компенсувати втрати? Потрібні інновації, запровадження яких дозволяє вимірювати ефективність не відсотками, а порядками. Сьогодні ми здатні це зробити. Важливо, які це матиме масштаби. Маленьких підприємств, які спроможні в разі збільшити свою ефективність за рахунок нових технологій, має стати настільки багато, щоб вони почали впливати на всю економіку України. Тому ми ведемо мову про інфраструктурні проекти, які в цілому змінюють ситуацію в Україні. Ми говоримо про нову якість життя. От як архітектор – отримує замовлення на будівництво будинку. Він бачить ділянку під забудову; умови – скільки людей має жити у новій будівлі: 3–5 або 46 мільйонів; як жити; як цей будинок має функціонувати. От нам потрібно зробити такий проект – великий проект нашого будинку «Україна».

«З.С.»: Залишається одне запитання – хто має виступити архітектором?

– Тут надзвичайно важливо розуміти саму функцію замовлення. Замовником мають стати громадяни України – вони

повинні сформулювати замовлення на інші стандарти життя. Раніше одиниці проривалися через залізну завісу і змогли бачити, як люди живуть в інших країнах. Сьогодні мільйони українців на власні очі побачили, як живеться тим, хто має роботу за кордоном. Люди бачать інший рівень життя, до нього прагнуть. Якщо хтось цього досяг, отже, і ми можемо цього досягти. Так у нас формується інше соціальне замовлення. Коли громадяни визначають свої потреби, буде вирішено і питання з архітектором. Коли було соціальне замовлення вирватися з нищоті, знайшовся архітектор, який побудував «хрущоби» і вирішив проблему густонаселених комунальних квартир. Якщо буде замовлення – побудувати іншу Україну, знайдеться відповідний архітектор.

«З.С.»: Як впливатиме Ваша участь у передвиборній президентській кампанії на пошук і залучення в Україну інвестиційних потоків?

– Я себе відношу до числа максималістів. Можливо, мені трішечки більше, ніж іншим, пощастило в житті. Родина, в якій я росла, завжди ставила перед собою максимальні завдання. Це були максимуми особистого характеру. Мій батько Павло Павлович Сапко – заслужений винахідник СРСР, і тому про численні інновації, що сьогодні впроваджуються в Україні, я знала ще 20 років тому, коли про ці технології тільки писали, і тільки оптимісти вірили, що колись вони реалізуються. Мої батьки були максималістами і в особистих відносинах. За 50 років подружнього життя вони один одному не сказали жодного поганого слова. Вони максимально намагалися зберегти те перше почуття. Це теж – максималізм. Тобто я розумію, що відносини можна вибу-

довувати на основі взаєморозуміння. Це теж максималізм якоюсь мірою. Коли ми навчалися у школі, батьки вимагали від нас суворої дисципліни і були доволі жорсткими у вихованні. Діти мали приготувати їжу, прибрати в квартирі. І це теж максималізм – навчити всього з перших років життя. Я, наприклад, у 6 років могла приготувати обід. У нашій родині це було абсолютно нормально. При цьому батьки вимагали від нас якісного навчання. Я закінчила школу з золотою медаллю. І в цьому – значна частина життєвої позиції моїх батьків. Якщо не бути максималістом, можна обійтися малим – «хрущобами», мінімальними заробітними платами тощо. Для максималіста це неприйнятно.

Мій рівень поінформованості, стан наукової думки і технологічні можливості, які є сьогодні в Україні, дає оптимістичні підстави говорити – завдяки інтелекту наших громадян, їхньому працелюбству, ми можемо швидко вивести країну на високий рівень. Ось це й примусило мене піти на вибори. У виборчій кампанії я ставлю перед собою одну головну мету – показати той проект «Україна», який можна реалізувати в нашій державі. Звичайно, хочеться показати такий проект «Україна», який сьогодні й у світі буде зрозумілим, і нашими громадянами затребуваний, і буде реальним. Тому я хотіла б показати, які умови для життя людей можна створити, якою має бути Україна, якою має бути освіта, медицина, система соціального захисту. І по кожному напрямку я хотіла б відштовхуватися від максимуму. Наприклад, сьогодні найпродуктивнішою є система освіти, пов'язана з інтерактивним навчанням. Коли дитина читає книжку, то з усього обсягу інформації вона запам'ятовує 3–5%, це об'єктивні дані. А от якщо дитина не тільки читає, а й бачить картинку, засвоєння інформації досягає 80%. Сьогодні одна з найкращих мультимедійних систем розвинута в Індії. В Індії колосальні ресурси вкладаються в її розвиток, створення численних освітніх телевізійних програм, присвячених хімії, фізиці, математиці, іншим предметам. Це дає надзвичайно потужний поштовх для розвитку освіти, завдяки чому Індія вже через кілька років отримає колосальний прорив в економіці через прорив у технологіях.

Потужна система освіти у Великобританії, яка забезпечує надзвичайно широкий доступ до інформації. Цікава система освіти у США та Канаді саме завдячуючи мультимедійному компоненту. Нам потрібно взяти звідти все краще. Наші українські науково-дослідні інститути сьогодні працюють на ці країни за їхнім замовленням – розробляють мультимедійні комплекси і наповнюють їх внутрішнім змістом.

Скажіть, будь ласка, навчальна програма з фізики, позбавлена політичного забарвлення і національних особливостей, розроблена для США, може бути використана в Україні? Так само, як і програми з математики та хімії. Скажімо, дитина вивчила фізичну формулу, яка свідчить, що тіла при нагріванні розширюються. Якщо ми подивимося фільм, то зрозуміємо, що при нагріванні швидкість руху молекул збільшується і простір між ними розширюється. Тобто, застосування мультимедійної системи освіти дає інше, глибинне розуміння процесів, більший обсяг засвоєного матеріалу дозволяє бачити багатогранність фізичних явищ, що призводить до підготовки спеціалістів абсолютно іншого рівня. Адже на інноваційних підприємствах мають працювати люди з іншим рівнем підготовки.

«З.С.»: На який період розраховано проект «Україна»? – У СРСР були плани середньотермінові – п'ятирічки, плани на 10–15 років, і плани на 25. Останній план 25-річного розвитку, який Україна отримала у спадок від Радянського Союзу, вже завершився. Ми зобов'язані розробити план свого розвитку. Я вважаю, що для України сьогодні треба говорити про середньотермінове планування – на 3–5 років, і довготермінове – на 40 років. Я назвала б такий план **«Україна–2050»**, щоб ми могли розуміти процеси в недалекому майбутньому. Покоління, якому сьогодні 20, чекає саме 40 років активного професійного життя. Цій двадцятирічній молоді сьогодні потрібно знати, що вони будуватимуть впродовж наступних 40 років, яку Україну. Тому створення проекту «Україна – 2050» дозволить зрозуміти процеси трансформації школи, національної системи охорони здоров'я, перейти повністю на нові технологічні цикли в економіці.

**П.П. Сапко, заслужений
раціоналізатор СРСР**

Підготувала Ольга ТАУКАЧ

Україна і Грузія в контексті політичних, економічних та безпекових трансформацій: наслідки і перспективи

Міжнародна конференція під такою назвою відбулася в Одесі за підтримки регіонального представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні спільно з Одеським філіалом Національного інституту стратегічних досліджень та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії Міністерства закордонних справ України. У конференції взяли участь науковці та експерти України, Росії, Грузії, Болгарії, Угорщини, Польщі, Німеччини, Бельгії, генеральні консули причорноморських держав та Польщі в Одесі – усього близько 50 фахівців.

Відкриваючи конференцію Урсула КОХ-ЛАУГ-ВІТЦ, керівник Регіонального представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі, зокрема зазначила, що тема наукового зібрання може бути розглянута як формат для дискусії щодо майбутнього Чорноморського регіону. «З такою стратегією та інтенсивним діалогом з іншими чорноморськими країнами Україна та Грузія можуть стати передвісниками розвитку як власних національних держав, так і всього регіону. З Помаранчевою революцією та Революцією роз, Україна та Грузія часто розглядаються як позитивні приклади мирного переходу до демок-

ратичних режимів. Однак, на жаль, демократію не можливо створити за одну ніч, і вона також не приходить з так званими кольоровими революціями. Демократія потребує зобов'язань, і вона має бути розглянутою в усіх сферах громадянського суспільства».

На думку Урсули Кох-Лаугвітц, міжнародні організації, такі як ЄС, можуть допомогти, але виключно заради поліпшення ситуації, а не в ім'я кінцевої мети України і Грузії наблизитися до ЄС і НАТО.

Гела ДУМБАДЗЕ, старший радник Посольства Грузії в Україні, зазначив, що сьогодні Грузія долає

The international conference "Ukraine and Georgia in the Context of Political, Economic and Security Transformations" took place in October in Odessa. Prominent experts and academics from Ukraine, Georgia, Germany, Russia, Belgium, etc. have discussed the political transformation of two countries after the colored revolutions, their European integration, Eastern Partnership opportunities, and energy diversification projects, changes in the security sphere after the Russian-Georgian war of 2008, etc.

драматичний період свого розвитку. Успіхи Грузії на шляху до демократії та євроатлантичної інтеграції розглядаються Росією, яка спробувала зіштовхнути країну з обраного шляху, шляхом вторгнення в Грузію у серпні минулого року. «Російська військова агресія супроводжувалася новою хвилею етнічних чисток, зокрема, виселенням грузин з їх домівок, окупацією нашої суверенної території і незаконним розміщенням на ній російських військових баз. Цей акт агресії загрожує не лише Грузії, а також становить загрозу для регіональної безпеки, оскільки Кремль намагається встановити військовий контроль над транзитними шляхами між Європою і Азією».

Економіка Грузії, попри потрясіння, за словами Гела Думбадзе, змогла не лише вижити, а й розвиватися. Попри глобальну фінансово-економічну кризу, національна валюта Грузії стабільна і рівень інвестицій постійно зростає. За період з 2004 р. по 2008 р. економіка Грузії щорічно зростала в середньому на 9%. У 2008 році ВВП країни збільшився на 2.1% і у 2009 році очікується збільшення на 1.5%. За даними Всесвітнього банку, Грузія посідає 11 місце у світі за інвестиційною приваб-

ливістю, тоді як 4 роки тому не входила за цим показником навіть у першу сотню.

Природа демократичних перетворень в Україні і Грузії, на думку грузинського дипломата, є дуже схожою. Обидві країни мають подібні зовнішньополітичні орієнтири, є кандидатами до вступу в ЄС і НАТО, обидві відіграють провідну роль в диверсифікації джерел постачання енергоносіїв для Європи. Обидві країни мають складні відносини з Росією, на території обох країн дислоковані російські війська. Україна та Грузія мають відносини стратегічного партнерства. Грузія високо оцінює дружню підтримку України на міжнародній арені.

Олексій ВОЛОВИЧ, директор Одеської філії Національного інституту стратегічних досліджень, вважає, що серед усіх шести чорноморських країн Україна і Грузія являють собою певний тандем з огляду на ідентичність внутрішніх політичних процесів і зовнішньополітичних орієнтирів. «Президенти Віктор Ющенко і Михайло Саакашвілі мають схожий світогляд і їх поєднує особиста дружба. Значною мірою цьому сприяє те, що М. Саакашвілі навчався в кінці 80-х років у Києві в Інституті міжнарод-

них відносин і ознайомився з історією нашої країни і менталітетом українського народу.

Історія взаємодії українського і грузинського народів налічує кілька століть. Жваві торговельно-економічні зв'язки Колхиди з Північним Причорномор'ям існували ще в VI–IV ст. до н.е. У XII ст. грузинські іконописці прикрасили мозаїкою вівтар і стіни головної церкви Києво-Печерського монастиря. Міцні та дружні зв'язки з творчою інтелігенцією Грузії впродовж усього життя підтримували Тарас Шевченко і Леся Українка. У 30-х роках минулого століття відомі діячі культури Максим Рильський, Мико-

ла Бажан, Костянтин Гамсахурдіа, Симон Чиковані та інші пліч-о-пліч боролися за зміцнення грузинсько-українських взаємозв'язків. Як сказав В. Ющенко «Георгій Гонгадзе допоміг Україні піднятися з колін». За переписом населення 1897 року, в Грузії проживало понад 10 тис. українців. У період голодомору (1932–1933 рр.) до Грузії переселилося близько 40 тис. українців, нащадки яких і понині живуть на берегах Східного Причорномор'я. За даними перепису населення 1989 року, в Грузії проживало 52 тис. українців.

У найближчі роки долі України та Росії, а також усіх причорноморських дер-

жав і відтак країн ЄС залежатиме від того, як формуватиметься широкий геополітичний контекст, в якому основними гравцями виступають Росія, Європейський Союз, США і Туреччина», – наголосив Олексій Волович.

Пламен ПЕТРОВ, член правління Геополітичної спілки Болгарії, зауважив, що Європейський Союз спочатку розглядав «кольорові революції» в Грузії і Україні як шанс розширення зони демократії в Європі та протидію тенденції перетворення пострадянських республік на неорадянські. Проте, з часом в ЄС відчували розчарування розвитком демократичного процесу в Україні і Грузії.

Після кризи газопостачання в січні 2009 року Євросоюз став прагнути встановити певний контроль над українською ГТС, пропонуючи зробити інвестиції в її модернізацію. Москва наполягає на власній участі в модернізації української газотранспортної системи.

«На наш погляд, на даний час ні Україна, ні Грузія не мають шансів набути членства в Євросоюзі, – зазначив болгарський вчений, – оскільки обидві країни мають серйозні внутрішні політич-

ні та економічні проблеми. До того ж Україна надто велика, а Грузія дуже далека. Але основна причина полягає в тому, що увага ЄС нині більше зосереджена на поглибленні євроінтеграції, ніж на її розширенні. Натомість ЄС пропонує Україні та Грузії співпрацю в рамках політики сусідства і східного партнерства. У період з 2007 по 2009 рік у рамках Європейської політики сусідства (ENP) Грузія отримала 120.4 млн. євро, а Україна – 194 млн. євро.

Чимало російських політиків і аналітиків вважають Україну та Грузію невдалимися країнами, які мають перейняти російську політичну модель як більш успішну порівняно з моделями, запропонованими «кольоровими революціями». Євросоюз ніколи не битиметься на смерть заради України і Грузії. Його відносини з Росією завжди будуть більш важливими, ніж його відносини з цими двома країнами. З іншого боку, для України та Грузії буде краще, якщо дистанція між Москвою і Брюсселем зменшуватиметься. Вхідження України і Грузії в орбіту Євросоюзу буде більш вигідним, ніж стратегічний союз Києва і Тбілісі з Вашингтоном», – зауважив Пламен Петров.

Дискусію продовжив Сергій ГЛЄБОВ, доцент кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету, який зазначив, що «прозахідна» орієнтація Грузії почала інтенсивно виявлятися вже у другій половині 1990-х років. Цьому сприяло стратегічне партнерство Тбілісі з Баку і Анкарою в рамках будівництва нафтопроводу Баку–Тбілісі–Джейхан. Спільні з Туреччиною чорноморсько-каспійські інтереси диктували для Грузії невідворотність зближення зі США і НАТО.

«Багатовекторна політика України в середині 1990-х років постійно давала збої, особливо в контексті суперечностей між Україною і Росією з питання розділу Чорноморського Флоту і Севастополя. Це підштовхувало Україну до пошуку регіональних партнерів і тих сил, які збалансували б її відносини з РФ за умов 20-річної оренди Севастополя та наступальної політики Росії у Криму.

Про перше реальне стратегічне зближення України і Грузії на пострадянському просторі у рамках Чорноморського регіону ми можемо говорити з 1997 року за умов створення ГУАМ.

Суперництво США та Росії на просторах СНД до певної міри перетворило Україну та Грузію на заручників їх глобального протистояння. Враховуючи нинішній етап взаємин із Україною і Грузією, РФ вийшла переможцем в боротьбі за пострадянський простір,

в якому перебувають і Україна, і Грузія», – підсумував Сергій Глебов.

Олександр СВЕТЛОВ, науковий співробітник Університету Генріха Гейне (Німеччина), намагався пояснити хід діалогу та взаємодії Україна – ЄС за допомогою дискурсу ідентичності. Так, на думку вченого, остаточно сформованість європейських кордонів не є константною по суті, а є довірливим процесом, тому що ЄС намагається бути потенційно відкритою для поточних «аутсайдерів», таких як Україна. Для більшості потенційних країн-членів ЄС, членство в ЄС розглядається як засіб «лікування» політичної та економічної системи.

«Згідно з реалістичною точкою зору, експансіоністська війна Росії на Кавказі могла слугувати рідкісною можливістю для ЄС для включення України до списку можливих майбутніх членів. Але по завершенню російсько-грузинського конфлікту, коли привиди нової «холодної війни» зникли з порядку денного, ЄС швидко повернувся до позиції тверезого реалізму щодо можливості свого подальшого розширення. Позицію ЄС щодо України можна охарактеризувати як ескапізм – психічну «втечу» від неприємного обговорення.

Українська справа, таким чином, суміш конструктивістського підходу і теорії реалізму. Київ залишається непохитним у своїх претензіях на включення до європейської цивілізації, тим ча-

сом, як ЄС намагається дистанціюватися від питання обговорення членства, нарікаючи на невирішеність багатьох внутрішніх проблем в Україні. Сподіватимемося, що не знадобиться ще одна війна в Європі, перш ніж ЄС може прийняти рішення на користь України», – сумно пожартував Олександр Светлов.

Ірина МАКСИМЕНКО, науковий співробітник Центру міжнародних досліджень Одеського національного університету, вважає, що стратегічна важливість Чорноморського регіону так і не стала запорукою появи «чорноморського виміру» в політиці Брюсселю.

Лише завдяки членству Болгарії та Румунії за підтримки Греції Європейська спільнота із зовнішнього гравця стала безпосереднім учасником регіональних чорноморських процесів. Участь цих країн забезпечила необхідність та можливість концептуального оформлення політики ЄС стосовно регіону. Головні положення та пріоритети Спільноти були викладені в «Чорноморській синергії», яка була започаткована за ініціативи причорноморських членів ЄС у 2007 р. Опосередковано ЄС реалізує свою політику також через механізми Європейської політики сусідства та ініціативи «Східне партнерство», які розраховані у тому числі на участь України та Грузії.

Водночас сьогодні ще не спостерігаються позитивні наслідки реалізації згаданих інструментів, які окреслюють напрями взаємодії між ЄС та країнами регіону, але досі не наповнені реальними проектами. Можна виділити кілька причин системного характеру. По-перше, у рамках Європейського Союзу немає достатньої політичної та фінансової підтримки. Дуже яскравим прикладом є впровадження «Східного партнерства», яке

було критично сприйняте, з одного боку, Великою Британією та Німеччиною через необхідність додаткових бюджетних відрахувань, а з іншого – Францією та Італією через намагання привернути більше уваги ЄС до середземноморського вектору. По-друге, реалізацію «Чорноморської синергії» та «Східного партнерства» беруть на себе країни, які географічно більше зацікавлені в стабільності та співробітництві у Чорноморському регіоні, але які в сукупності є менш економічно потужними та впливовими. До того ж Чорноморський регіон не є частиною ЄС, тобто у Брюсселя немає юрисдикції діяти напряму в більшій частині регіону.

Є зрозумілим той факт, що сам Євросоюз не намагається впливати на ситуацію в регіоні більше, ніж того потребуватимуть його власні інтереси. Україна і Грузія мають потребу об'єднати зусилля з метою більш ефективної реалізації європейських проектів у регіоні. Наполегливість у цьому напрямі є необхідною та підтверджується попередніми досягненнями української політики. Адже саме завдяки українським зусиллям теза щодо «політичної асоціації та економічної інтеграції» стала головним положенням «Східного партнерства». Спільність дій також необхідна для того, щоб завадити посиленню нових ліній, що розділяють країни регіону, які були спровоковані більш жорсткими позиціями регіональних гравців щодо відстоювання національних інтересів та поглиблюють існуючі протиріччя.

Сергій ЖИЛЬЦОВ, головний редактор журналу «Черноморский вестник», (Російська Федерація) визнав, що роль Чорноморського регіону в світовій політиці і глобальній економіці з урахуванням його стратегіч-

ного розташування і економічного потенціалу послідовно зростає. Проте економічні інтереси держав регіону переважають над розумінням перспективності спільних ділових ініціатив, необхідності широкої економічної інтеграції, реалізації масштабних інфраструктурних, транспортних, екологічних та інших проєктів.

Україна і Грузія відіграють важливу роль у формуванні нової геополітичної ситуації в Чорноморському регіоні, що визначається їхніми транспортно-трубопровідними можливостями, біологічними та рекреаційними ресурсами, наявністю військово-морських сил.

Україна і Грузія активно беруть участь у формуванні нових регіональних зв'язків. Попри різні оцінки ефективності діяльності таких утворень, як ГУАМ, Співтовариство демократичного вибору, членами яких є дані країни, вони здійснюють певний вплив на ситуацію в Чорноморському регіоні.

Водночас, позиції Грузії в Чорноморському регіоні послаблюють складні відносини з двома самопроголошеними утвореннями – Абхазією та Південною Осетією. Впродовж багатьох років Грузія не змінювала принципових основ своєї політики, пропонуючи для Цхинвала і Сухумі війовничу риторику. Політику «збирання земель» особливо активно намагалися проводити всі грузинські президенти, у тому числі, й Михайло Саакашвілі.

Для України невирішеною проблемою залишається кримськотатарське пи-

тання, яке за відсутності чіткої політики у центральних властях може стати дестабілізуючим чинником в Чорноморському регіоні. Крім того, такими самими чинниками напруженості є: територіальні спори в ході становлення російської і української держав; повернення депортованих в 1944 році до Центральної Азії кримських татар; регіональні сепаратистські устремління російськомовної більшості та питання, пов'язані з базуванням ЧФ РФ.

Чорноморська конкуренція у сфері експорту енергоносіїв постійно зростає і зумовлена не тільки дедалі більшими обсягами видобутку енергетичних ресурсів на Каспії, а й боротьбою провідних геополітичних гравців (США, РФ, ЄС) за контроль над маршрутами їх транспортування на зовнішні ринки. Наскільки вірними є прогнози про стрімке нарощування обсягів видобутку нафти і газу, що неодноразово на графіках і схемах демонстрували прикаспійські країни, стане відомо дуже скоро – уже через два-три роки.

Багатобічний переговорний процес щодо будівництва нафто- і газопроводів призведе до зміни геополітичної ситуації в Чорноморсько-Каспійському регіоні», – прогнозує Сергій Жильцов.

Володимир ДУБОВИК, директор Центру міжнародних досліджень Одеського національного університету, висловив занепокоєння тим, що, на його думку, нова американська адміністрація де-що дистанціюється від Киє-

ва і Тбілісі. Частково це пояснюється характером нової адміністрації, новим концептуальним забезпеченням її зовнішньої політики, вибором її пріоритетів, а також особливостями поведінки та діяльності деяких високопосадовців адміністрації Б. Обами. Зокрема, для сьогоднішнього Вашингтона характерним є відхід від глобалізму в бік так званого вибіркового залучення. На думку нинішніх стратегів американської зовнішньої політики, не в усіх регіонах світу США мають бути стабільно присутніми. Зокрема, ні територія колишнього СРСР, ні Чорноморсько-Каспійський регіон сьогодні не входять до числа пріоритетів США. Основна увага Вашингтона прикута до «Широкого Близького Сходу». Україна і Грузія продовжують залишатися частиною більш широкої регіональної політики Білого дому, – констатує вчений.

«Політика «вибіркового залучення» викликана, зокрема, обмеженістю американських. Тому президент Б. Обама прагне перейти до так званого мультилатералізму, тобто до багатобічної дипломатії. У зв'язку з цим, він, змушений брати до уваги позицію провідних європейських «гравців», які досить критично ставляться до нинішніх лідерів України і Грузії. На цей процес також впливає «перезавантаження» відносин із Москвою. Можна сказати, що у Вашингтоні пробують поновому подивитися на Росію, не абсолютизуючи авторитарність її політичного режиму, а акцентуючи увагу на можливому зиску від підтримки Росією низки американських планів та ініціатив, зокрема в Ірані, Афганістані, Північній Кореї і т.п.», – зазначив Володимир Дубовик.

Георгій ВОЛЬСЬКІ, радник із політичних питань Міжнародного центру гео-

політичних досліджень (Грузія), переконаний, що для Європи забезпечення безпеки держав партнерів – України і Грузії, які мають ключове геостратегічне розташування, важливо настільки, наскільки важлива власна енергобезпека. На думку грузинського вченого, війни в Грузії, як і «газовим війнам» можна було запобігти. Структури, створені для сприяння економічному співробітництву в Чорноморському басейні, залишаються недієвими. Головна причина – відсутність політичної волі відповідних держав. «Про яку співпрацю можна говорити, коли окремі країни басейну знаходяться в стані війни (Грузія, Росія) або ж, різною мірою політично протидіють один одному (Вірменія–Азербайджан, Україна–Росія, Балканські країни)?

Вихід у стабілізації виходячи з ситуації шляхом євро-американсько-російських багатосторонніх переговорів, зокрема, про використання механізму «Східного сусідства», про справедливу диверсифікацію транспортування енергоресурсів, а також про можливість створення євро-американськими зусиллями механізму безпеки, насамперед для держав транзитерів.

Орієнтація Східноєвропейської і Чорноморської співпраці на реальну безпеку вимагає нового інтелектуального прориву. Україна, яка не обтяжена війнами і не зайшла у глухий кут (на відміну від Грузії), могла б стати ініціатором таких ініціатив. Багато що залежатиме від результатів наступних президентських виборів. Головне – не допустити помилки, відійти від збитковості споживчої політики, коли всі надії покладаються на зовнішні сили і результати російсько-американської взаємодії», – зазначив Георгій Вольські.

За матеріалами конференції

Вірмено-турецький реверанс та карабахський “феномен”

Олег ФЕСЕНКО,
експерт Центру досліджень
проблем громадянського
суспільства

Процеси, що відбуваються на Близькому та Середньому Сході за умов нових геополітичних реалій, певною мірою впливають на становлення та формування регіональної безпеки на Південному Кавказі. Відкриття кордонів між Туреччиною та Вірменією стало символічним фінішем у розв'язанні одного з найскладніших і найтриваліших міжнародних конфліктів ХХ ст., коріння якого покоїться на зламів цивілізаційних, етнокультурних протиріч. У світлі міжнародного примирення важливим є також врегулювання нагірнокарабахського конфлікту, який останнім часом потребує якісно нових, конструктивних дій, переосмислення не тільки ролі міжнародних організацій, в тому числі ООН, ОБСЄ, а й ролі регіональних держав.

Вірмено-турецька угода про встановлення дипломатичних відносин стала неабияким проривом у відносинах між двома країнами, які знаходилися у досить хиткому стані “ані миру, ані вій-

ни” впродовж майже цілого століття. Підписання досить важливих документів “Протоколу щодо розвитку двосторонніх відносин” та “Протоколу щодо встановлення дипломатичних відносин” 10 жовтня 2009 року в Цюриху стало важливим етапом в історії двох країн. Таким чином, Єреван і Анкара взяли на себе не тільки політичні зобов'язання, а й вони юридично закріплені міжнародним правом.

Підписання “дипломатичного миру” стало історичним моментом у вірмено-турецьких відносинах. Для Вірменії – це, насамперед, послаблення економічної ізоляції, вихід до моря та залучення нових торговельних партнерів. Для Туреччини – втрата дратівливого чинника у відносинах зі США та переговорах з ЄС. Для США і ЄС відкриваються нові джерела енергії на Кавказі, Росія зберігатиме вплив на цю частину “близького зарубіжжя”, а Туреччина й Іран боротимуться за свої впливи у регіоні.

З одного боку, підписання вірмено-турецького мирного договору стане ще одним кроком щодо зближення позицій сторін, і можливо, зменшить тертя і ризики щодо врегулювання карабахського питання, але не надасть сторонам будь-яких полегшень (з боку Азербайджану були спроби підштовхнути Туреччину відобразити в документах поновлення власної територіальної цілісності та розблокування Вірменією Нахічеванської автономії). Вірмено-турецькі домовленості певним чином применшують впливовість Азербайджану в конфлікті, що знаходить підтвердження того,

Processes, which take place on the Near and Middle East in new geopolitical realities and restructuring of world powers, made some influence on development and reforming of South Caucasian regional security. Opening of borders between Turkey and Armenia looks like symbolical semi-final stage in solving of one of the most difficult and longest international conflicts of XX century – whose roots are on the edge of civilizational, ethnocultural contradictions. The Armenian-Turkish agreement became a significant break in bilateral relations of the nations which where on quite instable situation “neither war – no peace” for decades. The signing of such important documents as “The protocol on bilateral relations development” and “The protocol on diplomatic relations establishing” in Zurich – to be an important stage in the history of the nations contemporary relations.

що Туреччина, а також США і ЄС мають наміри оберігати власні енергетичні проекти на євразійському просторі. Створення енергетичного коридору “Набукко” на території Вірменії значно не впливатиме на економію транспортування газу на довжині цього газопроводу, однак може змінити розклад сил в політичній, безпековій сферах на Південному Кавказі.

З іншого боку, рішення про встановлення відносин із Туреччиною може істотно підірвати довіру до правлячої партії у Вірменії з боку діаспори та внутрішньої

опозиції. Вірменія та Туреччина по-різному, але однаково обережно ставляться до підписання протоколів – вірменська діаспора виступила проти документа, а уряд Туреччини заперечує геноцид вірмен 1915 року і вимагає виведення вірменських військ з Нагірного Карабаху.

Наскільки вигідна угода США і РФ, які є головними гравцями на Південному Кавказі, а також Грузії, найближчому сусіду Вірменії? США, насамперед, зацікавлені в процесах глобалізації та інституалізації єдиної Європи, РФ більше зацікав-

Знімок зроблений з вірменського села.
На дальньому плані – гора Арарат на території Туреччини

лена в економічній, енергетичній та загальнополітичній “самостійності” Вірменії, із меншою залежністю Єревану від “енергетичних вентилів” Москви. Вірменія залишається фактично єдиним стратегічним партнером Росії на Південному Кавказі (ПК), членом Організації Договору колективної безпеки (ОДКБ).

Вірменія є головним союзником Кремля на Південному Кавказі, і визнання Єреваном незалежності Абхазії та Південної Осетії позначилося б на відповідних кроках Москви щодо визнання НКР. Проте Єреван не поспішає з визнанням колишніх грузинських анклавів незалежними, що суперечить його власним інтересам щодо визнання незалежності самої НКР.

Намагання Москви відновити статус-кво на Південному Кавказі реалізувалося в контрвідповіді на силовий сценарій Грузії, як “маленька переможна війна” в Південній Осетії, де і Єревану, і Баку наочно був продемонстрований захист підконтрольних “сателітів” Кремлем. Таким чином, у двох-та трьохсторонніх переговорах Москва виконує роль арбітра, користуючись важелями впливу не з позицій сили, а в дипломатичному розрізі.

Таким чином, узгоджені Росією, Вірменією та Азербайджаном принципи врегулювання “карабахського питання” є не остаточними, а лише частиною переговорного процесу.

Крізь призму “карабахського питання”

За широкою саміту голів держав СНД в Кишиневі 9 жовтня 2009 року відбулися дво- та тристоронні зустрічі президентів Вірменії С.Саргсяна та Азербайджану І.Алієва з президентом РФ Д.Медведевим щодо врегулювання «замороженого» нагірнокарабахського конфлікту. “Каменем споти-

кання” у рамках діалогу між Єреваном і Баку залишається гіпотетичний обмін стиковими територіями – Мегринський район Вірменії і Лачинський коридор Азербайджану. Мегринський район зв’язує Нахічевань з Азербайджаном, Лачинський коридор Азербайджану є змичкою Вірменії з НКР.

З точки зору міжнародного права на території Нагірного Карабаху має місце невирішений конфлікт, розв’язання якого не виключає використання таких протилежних засад, як принцип територіальної цілісності та право нації на самовизначення. Обидва принципи закріплені в основних документах ООН та ОБСЄ, і вирішення питання щодо їх практичного застосування має штрихи до формування “спільної держави”, запропонованої Мінською групою ОБСЄ. Однак, реальне запровадження “спільної держави”, що передбачає збереження НКР “у складі Азербайджану”, але “ззовні його кордонів”, залишає за НКР широкі зв’язки з Вірменією, визнає політичне та юридичне право Нагірно-Карабахської Республіки як автономії з широкими правами.

Азербайджан висуває варіант “широкої автономії” Нагірно-Карабахської Республіки (НКР) “поза кордонами” своєї території і збереження територіальної цілісності, Вірменія виступає за право вірменів колишньої НКАО на самовизначення.

“Пакетний” варіант Вірменії побудований на синхронізації:

- одночасного виведення збройних сил Вірменії та Азербайджану з території Нагірного Карабаху;
- повернення біженців до постійних місць проживання;
- вирішення питання щодо політичного статусу НКР.

“Поетапний” варіант Азербайджану побудований за послідовним сценарієм:

- виведення військ із території НКР;
- повернення біженців до регіону;
- обговорення статусу Нагірного Карабаху.

У врегулюванні карабахського питання як і раніше ключовими моментами залишаються не стільки декларації, вироблені на різних етапах переговорного процесу (“мадридські принципи” або “московська декларація”), скільки відсутність єдиного підходу сторін у розв’язанні проблеми НКР. Єреван не може піти на поступки, вивести збройні формування з “зони безпеки” через неясність подальших гарантій безпеки і статусу НКР.

Московська декларація, підписана у 2008 році, продублювала т.зв. “мадридські принципи” врегулювання конфлікту, зайвий раз підкресливши, що йдеться про те, що території навколо Нагірного Карабаху мають повернутися Азербайджану, у НКР повертаються азербайджанські біженці, а потім уже вирішується питання про статус невизнаної республіки.

Загальновизнаними етапами Московської декларації стали не стільки принципи взаємної довіри та зміцнення діалогу між сторонами, скільки відсутність у переговорному процесі Степанакерта як суб’єкта міжнародного права. Оскільки Степанакерт не є самостій-

ним учасником переговорного процесу, “карабахська карта” розігрується Москвою з подальшим нівелюванням ролі НКР. Применшення участі НКР як повноправного суб’єкта відносин дещо змінює не тільки формат врегулювання, а й позиції гравців. Останнім часом Степанакерт намагається повернутися за стіл переговорів. Тим часом Москва зацікавлена в збереженні статус-кво, який дає можливість зберегти важелі впливу як на Єреван, так і на Баку.

Таким чином, погоджені “трійкою” Росія–Вірменія–Азербайджан принципи врегулювання “карабахського питання” знаходяться в підвішеному стані у вигляді різного бачення схем і підходів. За підсумками двох- і тристоронніх зустрічей на саміті СНД у Кишиневі 9 жовтня МЗС РФ зробило заяву про чергове зближення позицій, однак офіційні особи Вірменії та Азербайджану одночасно дали зрозуміти, що ніякого зближення не відбулося. Президент невизнаної НКР Б.Саакян переконаний, що будь-яка спроба повернути Нагірний Карабах до реалій 1988 року, як у плані статусу, так і в адміністративно-територіальному плані, матиме певні наслідки, що зажене процес у глухий кут.

Мир у політичній доктрині Святого Престолу

Вікторія ВОССІНА,
здобувач кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС України

Тема миру в доктрині Ватикану завжди посідала ключове місце. Новою віхою у популяризації теми стало відзначення Дня миру, яку започаткував Папа Павло VI у 1968 році. Відтоді кожного 1 січня християнський світ звертає особливу увагу на справи миру та примирення. Тема миру набуває великого значення в документах Пап, починаючи від 60-х років минулого століття. Дві світові війни зі всіма їх руйнівними наслідками, локальні конфлікти, розпад колоніального світу, «холодна війна» зробили це питання особливо актуальним. Тому не дивно, що воно знайшло такий глибокий відгук в офіційних документах Католицької церкви. Зокрема, у Компендіумі соціальної доктрини, що побачив світ 2004 року, є окремий розділ про зміцнення миру на землі.

Розглядаючи тему миру варто зазначити кілька характерних етапів у розвитку

цієї доктрини у Католицькій церкві, зокрема:

а) концепції «справедливої війни»;

б) мир як наслідок вирішення глобальних суспільних проблем людства;

в) сучасний етап.

Концепція «справедливої війни» виникла в Середньовіччі. Загалом, людиною, яка вперше сформулювала теорію справедливої війни, був Августин Іпонський (Аврелій, Блаженний) (354–430)¹. Перший всеосяжний, критичний, заснований на Біблії, погляд на військову владу знаходимо в працях Августина, північноамериканського мислителя, котрий прийняв християнство. Він бачив Рим захопленим німецькими варварами в 410 році, від чого був глибоко вражений і заклопотаний загрозою загибелі цивілізації. (Західна Римська імперія впала в 476 році, незважаючи на спроби врятувати її.) Може, саме тому він так завзято і наполягав на участі християн у війні. Августин Блаженний запропонував і розробив поняття «справедливої» війни, що приспало совість багатьох християн. Христос учив Своїх послідовників бути

готовими вмерти, але не захищати себе. Але це навчання Нового Завіту було здебільшого забуто після того, як Августин направив Церкву на участь у «справедливій війні»².

Августин створив і почав проповідувати навчання про так звану «справедливу війну». На жаль, надалі це стало загальним принципом більшої частини християнської Церкви. Мета і завдання війни, за Августином, це відновлення світу і забезпечення безпеки. Законна влада, вважає він, є виконавцями божественної волі, незбагненної для людського розуму. Таким чином, правитель перед обличчям Бога є єдиним відповідальним за все те зло, що відбувається в ході війни. Цей дивовижний тягар відповідальності лягає на будь-яку існуючу владу.

Августин першим висловився з більш радикального питання, якщо глянути на нього сьогоденними очима: розбіжності між справедливим і несправедливим світом. Августин розрізняє, з одного боку, «світ земний», до якого прагнуть усі люди, зокрема, й за допомогою війни, і «світ щирий», котрий є частиною істинного

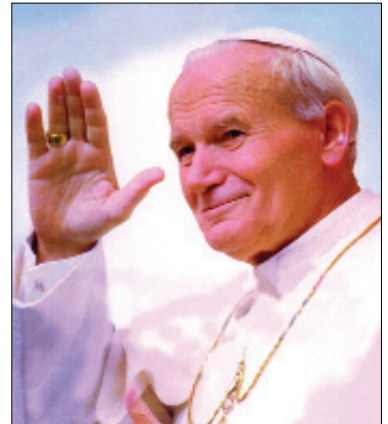
порядку речей, що має багато іпостасей. З одного боку, «світ тілесний», з іншого боку — «світ гармонії». Щирий же світ — це «мир небесний», тому що «земний, мирський світ» є ілюзорним, недосконалим. Християнин же має, за Августином, шукати досконалого та щирого світу — «світу божого»³.

Принциповим є те, що справедлива війна — це лише оборонна війна.

Основні положення Августина, що стосуються війни:

- війна виникає внаслідок гріхів і вад;
- війна є засобом вирішення земних завдань, справ;
- несправедлива перемога збільшує нещастя, водночас як справедлива перемога — дар Божий і благо;
- справедливість — це подолання вад суспільного буття;
- війна, таким чином, сприяє «очищенню» людської історії⁴.

Саме розробка поняття справедливої війни була результатом прагнення погодити реальний стан речей із суспільним ідеалом мирного існування. Війна за будь-яких часів супроводжувалася вбивством, що в більшості конфесій та ідеологічних систем вважається непри-

пустимим. Тому вони постійно були змушені виправдовувати війни причинами вищого: божественного (війна священна) і земного (війна справедлива) порядку. Середньовіччя в цьому відношенні виступає як один із найцікавіших і найбільш показових періодів. Це була епоха і найвищий вплив християнської релігії на суспільство загалом та ідеологію особливо, яка підкреслювала безумовну перевагу світу над війною, і водночас епоха постійних військових сутичок, отже, постаті лицаря і ченця стали для нас надійним символом того часу.

Впродовж двох століть християнам, викритим у ратних діяннях, загрожувало негайне та беззастережне відлучення від церкви. Та водночас, лише християни могли служити в армії. У зв'язку з цим Августин розробив теологічну доктрину, яка нібито виправдовує насильство у випадку війни. Він зіштовхнувся із серйозною дилемою: або християнин дотримуватиметься розпорядження про неучасть у будь-якому акті насильства, або захищатиме жертв несправедливості.

Пацифісти, однак, висловлюють кілька доцільних до-

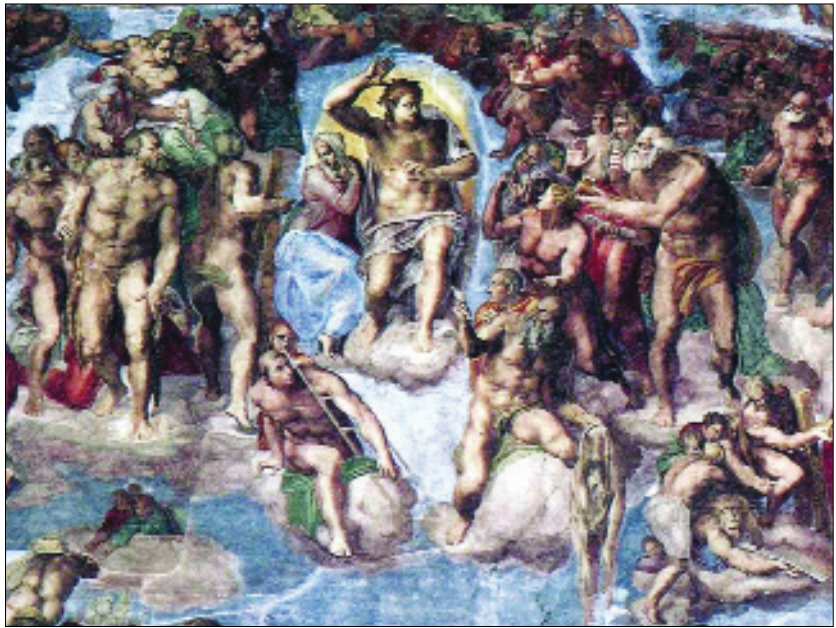
пущень про цю теорію. Війну ніколи не розглядають як акт добра та ніколи не виправдовують. Якщо ми й маємо справу з насильством, то воно, безумовно, має бути розглянуте в рамках вчення Христа про смиренність. Не смиренність повинна бути виправдана, а насильство. Ті ж, хто шукає насильства, повинні сповна відповісти за свої дії перед Богом і знайти гідне виправдання перед Його обличчям.

У цьому відношенні ми розуміємо те, що навіть після узаконення теорії “справедливої війни” убивство під час ведення бойових дій, як і раніше, вважають гріхом.

Щоб більш докладно розібратися в цій проблемі нам необхідно розглянути деякі положення Томи Аквінського (1225–1274). Святий Тома (Фома, Томас) Аквінський – один із найвизначніших та найвпливовіших філософів і теологів в історії, святий Католицької церкви. Монах-домініканець, він також є головним представником філософії Високого середньовіччя – філософської схоластики. Тома Аквінський залишив після себе фундаментальну працю, яка й досі має важливе теологічне та філософське значення. Він створив своєрідну енциклопедію богослов'я “Сума теології”.

Тома з Аквіну в “Сумі теології” розглядає три головні передумови війни:

- 1) війну має оголосити керівництво держави;
- 2) для оголошення війни мусить існувати справедлива причина;

3) метою війни мусить бути справедливий намір.

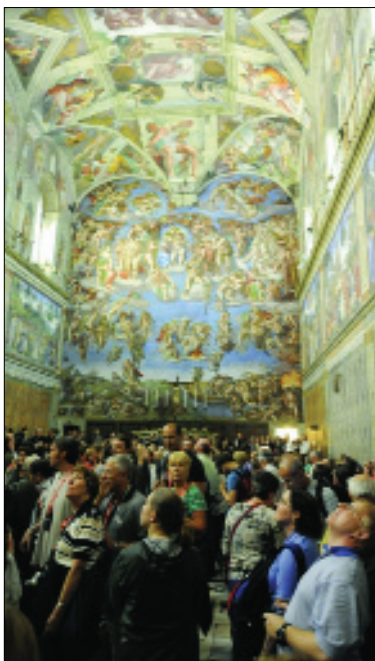
Певно, через “справедливу причину” і “справедливий намір” цей прикметник згідно з Томою Аквінським, може бути застосований щодо війни. Щодо “справедливості”, то катехизми католицької віри подають моральні чесноти як нумерований список, а “справедливість” є на другій позиції після “мудрості”, що свідчить про певну ієрархію чеснот⁵. Тому якраз у західному християнстві з його “римським юридизмом”, на відміну від східного, де панівною є апофатична⁶ свідомість (отже, проблеми цього світу не набули великого значення в богословських розмірковуваннях), так детально й розробляється вчення про війну.

Церковний історик Г. Рись згадує вимоги польських каноністів початку XV століття – Павла Влодковича та Станіслава зі Скарбимежа⁷, які розвивали концепцію справедливої війни після Томи Аквінського. Перший з них виділяє 5 речей для того, щоб війна була справедлива: особа, предмет, причина, дух і повноваження. Особа – той, хто братиме участь у війні, мусить бути світською особою, а не

кліриком. Предмет – щоб йшлося про відвоювання свободи або про добро Вітчизни. Причина – щоб воювали через необхідність або з метою досягти миру. Дух – щоб це не було з ненависті, відплати, жадібності, а лише для виправлення і для любові, справедливості та послуху. Узагалі воювати не є гріхом, але гріхом є воювати заради здобичі. Повноваження – вимагається, щоб це відбувалося зі згоди Церкви, коли воюють за віру, або з повноважень монарха, коли воюють за Вітчизну. Справедлива війна для П. Влодковича могла бути також проти власного володаря, якщо її благословила Церква.

Іспанський теолог Франциско де Віторія (1492–1546), якого вважають основоположником теорії міжнародного права⁸, виступаючи в університеті міста Саламанки, ще в 1539 році подав правила, якими слід керуватися перед тим, як розпочинати війну.

Правило перше: коли правитель має право розпочати війну, його перший обов'язок – не шукати приводів і причин для війни, а навпаки – жити в мирі зі усіма, наскільки це можливо, як наказував святий Петро (Рим.

12,18). Він повинен пам'ятати, що інші люди – це наші ближні, яких ми повинні любити, як самих себе, і що всі ми маємо єдиного Господа, перед судом якого постаємо. Шукати причин – і радити, якщо вони знайшлися, – щоб вбивати людей, котрих створив Бог і заради яких вмер Христос, – це є останнім ступенем мерзенності. Тільки під тиском необхідності, проти свого бажання можна відважитися на війну як на крайній засіб.

Правило друге: якщо справедливість причин війни очевидна, треба її вести не задля знищення нації, проти якої ведеться війна, а тільки для відстоювання своїх прав, захисту своєї Батьківщини і своєї держави, й для того, щоб мир і безпека були результатами цієї війни.

Правило третє: коли війну закінчено і отримано перемогу, її результатами треба користуватись із християнською помірністю і виваженістю. Переможець повинен усвідомлювати, що він є суддею між двома державами: одна з них є потерпілою, а друга – вчинила несправедливість. Суддею не в розумінні того, хто звинувачує, але арбітра, який повинен винести вирок, що міг би деякою мірою задовольнити переможену державу⁹.

Протягом XX століття

концепція “справедливої війни” докорінно змінилася. Основні зміни пов'язані з діяльністю папи Івана XXIII, який в енцикліці “Мир на землі” (*Pacem in terris*, 1962) наголошував, що за умов атомної епохи було б нонсенсом вважати війну за відповідний середник повернення порушених прав. Проблеми війни як засобу вирішення міжнародних проблем піднімаються в документах II Ватиканського собору (Душпастирська конституція “Про церкву в сучасному світі”).

І, нарешті, “Катехизм Католицької Церкви” (1982) стверджує законність оборонної дії з використанням військової сили лише за таких умов:

- збитки, нанесені агресором будь-якій нації або співдружності націй, мають бути тривалими, важкими, безсумнівними;
- усі засоби (спроби) запобігти збиткам виявляються нездійсненними і безплідними;
- наявність достовірних умов успіху;
- вживання зброї не має привести до безладу і ще більших збитків, аніж ті, що ми їх хочемо подолати¹⁰.

Теолог Т. Дабек, завідувачий кафедрою біблійної теології у Краківській Папській теологічній академії, займає обережну позицію щодо війни. Він погоджується, що в історії церкви було багато випадків толерантного ставлення до застосування світських сил у боротьбі зі злом.

Слова: “Всі, хто за меч беруться, від меча гинуть”, – не можна, на його думку, трактувати як наказ ніколи не застосовувати силу. Цю засаду слід розуміти так, що помиляються ті, хто лише в насильстві чи багатстві вбачає свою безпеку. Меч може бути застосований лише як засіб оборони якогось добра або для втриман-

ня зла. Неправильно, на думку професора, трактується вимога милості до ближнього, яка, на думку деяких релігієзнавців, заперечує війну. Милість до ближнього та милість до ворога наказує, аби його переконати, що чинить зло, і то в спосіб, аби він те зрозумів. При цьому він засуджує дві крайності в оцінці Христового вчення – пацифістів та представників латиноамериканської “теології визволення”. Останні “бачать в Ньому бойовика, який воює з карабіном у руках за визволення загалу”¹¹.

Інший теолог, А. Зволінський, завідувач кафедри соціальної науки католицизму Папської теологічної академії в Кракові, також наголошує на тому, що війна завжди є злом, хоча вона й допомагала людству в його історичному розвитку як природний елемент суспільного життя¹².

Разом з тим католицька позиція щодо війни не є догматом віри, а радше “доброю порадою для світу”, як справедливо зауважує ректор згаданої теологічної академії Т. Перонек. Тож засудження Католицькою церквою інтервенції США в Ірак не відвернуло війни (як і звертання папи Івана Павла II до США припинити

бомбардування Сербії під час Великого посту 1999 р.). Іван Павло II вважає війну поразкою всього людства, незалежно від того, має вона справедливі наміри і причину чи ні¹³. Він виступав проти війни 1991 р. у Перській затоці, хоча там були і “справедлива причина”, і “справедливий намір”.

При дослідженні зв'язку релігії та збройного (військового) насильства, релігієзнавці потрапляють в пастку, породжену методологічним підходом, який здобув перевагу в попередні десятиліття: або проблеми війни в релігії, або ж мирологія. Якщо з другим напрямом більш-менш все зрозуміло, то при розгляді воєнної проблематики особливо наголошується на тому, що релігія та війна несумісні. Тому, якщо в лоні будь-якої релігійної традиції пропонується свій підхід до війни, він оцінюється як виправдання релігією завоювань. При цьому притягується досвід таких феноменів, як хрестові походи (якщо мова про католицизм), боротьба зі старообрядництвом (православ'я), винищення або ригенів Америки, Австралії та Океанії (протестантизм і католицизм), ісламські завоювання тощо, узагальнюючи при цьому висновки

щодо різних історичних та культурних обставин. При цьому забуваємо, що все-таки в основі будь-якої концепції війни лежить не конкретна оцінка війни з точки зору сучасного погляду, а вчення засновника релігії (хоча й інтерпретоване людьми певної історичної епохи). З огляду на це логічним є розглядати вказану проблематику через призму воєнно-гуманітарної концепції того чи іншого релігійного вчення, бо кожне з них ставить за мету обмежити воєнне насильство.

При такому методологічному підході стає зрозумілим, як насправді релігійне вчення про війну служить миру. Наприклад, папа Іван Павло II висуває концепцію “законної війни” (або “справедливої оборони”), оскільки, на його думку, війна онтологічно не може бути справедливою. Річ не в заміні терміна, а в черговій спробі заборонити війну, що в дусі позиції, закріпленої Статутом ООН. Така концепція логічно завершує розвиток теорії “справедливої війни”, дотримуючись при цьому юридичного духу римської традиції в християнстві (не завершуючи, проте, воєнно-гуманітарної проблематики).

Слід підкреслити, що цитований вище “Катехизм Католицької Церкви” не вживає поняття справедливої війни, а слухної (необхідної) оборони, справедливої оборони. Отже, класична доктрина справедливої війни в католицизмі значно ревізована.

Зрозуміло, що не можна всі війни характеризувати за однією схемою. Усі війни різні, кожна війна – це окремий випадок зі своєю особливою логікою і стратегією.

До причин, що викликають війни, почали відносити випадковість і некерований розвиток подій, а також ірраціональну діяльність групи людей, в першу чергу політичних лідерів, які під час прийняття життєво важли-

вих для своєї країни рішень керуються “своїм особистим вибором”.

Як відомо, в сучасній конфліктології існує кілька підходів до наукової ідентифікації ситуацій виникнення війн та збройних конфліктів. У результаті всі вони намагаються встановити закономірності їх фазового розвитку. Узагальнюючи ці підходи, можна виділити шість таких фаз: зародження конфлікту; значне загострення соціально-політичної напруги; початок окремих конфліктних силових дій; порушення стратегічної стабільності і широкомасштабне застосування сили; деескалація і завершення збройної фази конфлікту; відновлення миру.

Взагалі мир можна розглядати як стан, так і як певну діяльність, яка спрямована на припинення війни. При цьому слід підкреслити, що в першому випадку мир зовсім не означає повну відсутність якогось насилля, так як і в мирний час, подібно до війни, можна спостерігати різно-

манітні сутички, злочинність і таке інше. Мир як діяльність також є процесом, що включає низку заходів, спрямованих на встановлення і підтримку мирних відносин, у тому числі й силовими методами.

Історія розвитку людства насичена безперервними конфліктами. Крайньою формою їх розв'язання завжди виступали війни. Попри тривалі пошуки справедливості та виваженості у змісті й шляхах урегулювання існуючих суперечностей, глибоку історичну традицію пацифістських теоретичних концепцій, практика міжнародного життя свідчить: насильницький спосіб вирішення проблем у минулому, сьогодні й осяжному майбутньому у багатьох відношеннях залишається безальтернативним. Уроки воєн, незважаючи на моральні та фізичні жертви і страждання людей, витрачені фінансово-економічні ресурси, шкоду довкіллю, занепад багатьох держав, поки що не виступають стримуючим фактором в ескалації насильницьких конфліктів.

(Продовження
у наступному номері)

¹ *Католицизм и проблема войны и мира // Католицизм. Словарь атеиста / под общ. ред. Л.Н.Великовича. – М.: Политиздат, 1991. – С. 151–152.*

² *Флорі Ж. Идеология меча. Предыстория рыцарства – СПб.: Евразия, 1999. – С. 47.*

³ *Християнська церква Бога / Теорія справедливої війни. Видання: 1.019950429 – 1991009 / www.ccg.org*

⁴ *Коханчук Р.М. Становлення доктрини війни в ранньому християнстві // Українське релігієзнавство. – 2003. – № 26. – С. 20–30.*

⁵ *Acquinas T. Summa Theologica / http://newad-went.org/summa*

⁶ *Анофатизм (арорфатикос – негативний) – богословське розуміння Бога, в якому Він не може бути зрозумілим та/або зіставлений з жодним поняттям земного світу.*

⁷ *Rys G. Rozejm Bozy i kruscjaty // Kosciol & wojna & Irak. – Krakow, 2003. – S. 31–51.*

⁸ *Франциско де Витория // Католическая энциклопедия: в 4-х т. – М.: Изд-во Францисканцев, 2002. – Т. 1. – С. 1021–1022.*

⁹ *Франциско де Витория. Уроки про індіанців і право війни. – Женева, 1966. – С. 155–156 // Цит. за: Дюбост М. Пастир миру Християнські погляди на війну та армію. – Львів, 2000. – С. 27–28.*

¹⁰ *Цит. за: Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військовослужбовців у арміях зарубіжних країн. – К.: Наук.світ, 2000. – С. 5.*

¹¹ *Dabek T. Wojna a Ewangelia // Bejda H., Szarek J., Kudlicki J. Kosciol & wojna & Irak. – Krakow, 2003. – S. 15–30.*

¹² *Zwolinski A. Wojna jest zawsze ziem // Bejda H., Szarek J., Kudlicki L. Kosciol & wojna & Irak. – Krakow, 2003, – S. 67.*

¹³ *Святіші отці XX століття – проти війни // Арка. – 2003. – № 8 (66). – квітень. – С. 2.*

¹⁴ *Послання Святішого Отця Бенедикта XVI з нагоди Всесвітнього Дня миру 1 січня 2006 року (7).*

¹⁵ *Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. КНЕУ, Київ. – 2005. – С. 97.*

¹⁶ *Послання Вселенського Архиєрея Бенедикта XVI на 42-й Всесвітній День Миру / www.radiovatican.org/ua/Articolo.asp?c=255653*

Питання забезпечення та захисту прав національних меншин у передвиборних програмах кандидатів на пост Президента України 2010 року: порівняльний аналіз

Анатолій МАЛЮСЬКА,
здобувач кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС України

Історія вчить нас того, що непорозуміння між домінуючою титульною нацією та національною меншиною є основним джерелом міжнародних конфліктів і нестабільності власне всередині держав. Міжетнічна напруженість, якщо тривалий час залишати її без уваги, може легко перетворитися на джерело нестабільності. Як показують соціологічні опитування, свідомі громадяни України жодним чином не бажають виникнення будь-якої додаткової напруженості чи поділу українського суспільства за національними ознаками. Якщо Україна прагне економічного та політичного розвитку, залучення інвестицій та налагодження взаємовигідних зв'язків з іноземними та міжнародними партнерами, їй конче потрібна міжетнічна злагода. Саме повага та забезпечення прав національних меншин у суспільстві і є передумовою для та-

кого процвітання. І це, само по собі, створює позитивний імідж нашої держави на практиці.

Спробуємо проаналізувати офіційні передвиборні програми 10 кандидатів на пост Президента України під час проведення чергових президентських виборів в Україні у 2010 році, а саме: В.Януковича, Ю.Тимошенка, А.Яценюка, С.Тігіпка, В.Литвина, В.Ющенка, П.Симоненка, І.Богословської, А.Гриценка та О.Тягнибока щодо їхніх зобов'язань, у випадку обрання, стосовно вирішення сучасних проблем забезпечення та захисту прав національних меншин в Україні та прав української діаспори за кордоном. Також порівняємо отримані результати з відповідними передвиборними матеріалами окремих кандидатів на пост Президента України, які використовувалися під час проведення президентських виборів 2004 року.

Як і слід було очікувати, основна увага в зазначеній сфері майже всіх рейтингових кандидатів на пост Президента України прикута до так званого „мовного питання” – перманентного на даний час знаряддя політичної боротьби, яке аж ніяк, на думку автора, не може сприяти ні розвитку української мови, ні нормалізації стосунків між носіями української та російської мов, не згадуючи вже про традицію передвиборного загострення мовно-політичного протистояння між політичними партіями країни.

Так, зокрема, у своїй програмі „Україна – для людей”¹ В.Янукович під гаслом „Дві мови – одна Україна!” вис-

тупає за надання російській мові статусу другої державної. „Я – послідовний прихильник цивілізованого вирішення цього питання, здійснення збалансованої державної мовної політики, яка адекватно реагує на мовні потреби суспільства, відповідає загальноєвропейським нормам міжнародного права, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин,” – підкреслює лідер „Партії регіонів”. Інший кандидат на посаду Президента України – лідер Комуністичної партії України П.Симоненко у разі власної перемоги на президентських виборах зобов'язується вже у 2010 році провести всеукраїнський референдум щодо надання російській мові статусу державної при збереженні та зміцненні існуючого статусу української мови. Крім цього, програма П.Симоненка містить й положення стосовно необхідності надійного захисту культурно-мовних прав національних меншин².

Дещо інша точка зору декларується у передвиборній програмі під назвою „Україна: проект розвитку” кандидата в президенти С.Тігіпка. „Я поверну російській мові статус мови міжнаціонального спілкування, – зазначає він у своїй програмі, продовжуючи, – вважаю, що питання про статус будь-якої регіональної мови мають самостійно вирішувати органи місцевого самоврядування”³. Підтримує С.Тігіпка у вказаному питанні й чинний Голова Верховної Ради України В.Литвин, положення програми якого „Час народу” містять зобов'язання врегулювати мовну

ситуацію в Україні, наповнивши реальним змістом статус української мови як державної, визначивши засади функціонування російської мови як мови міжнаціонального спілкування в усіх сферах суспільного життя, а також забезпечивши можливість повноцінного застосування мов представників різних національностей у місцях їх компактного проживання⁴. До речі, „мовне питання” є єдиним проблемним питанням, яким переймається В.Литвин у своїй програмі в контексті забезпечення та захисту прав національних меншин.

Статусом „офіційної” наділяє російську мову інший кандидат в президенти – І.Богословська. Так, у своїй програмі „Дорога правди. Робота, порядок, віра” вона декларує те, що „Російська мова буде офіційною. Держава забезпечить право громадян користуватись російською мовою в освіті, культурі, медицині, спілкуванні з державними установами та інше. Нею можуть користуватися в будь-яких умовах всі, хто вважає це за потрібне. Решта мов національних меншин будуть захищені в Україні повною мірою та відповідно до Міжнародної „Хартії регіональних мов та мов національних меншин”, ратифікованої Україною”. І.Богословська також зобов'язується переглянути державні освітні стандарти та методику навчання англійської мови як мови міжнародного спілкування. Водночас слід зазначити, що положеннями її передвиборної програми підкреслюється те, що державною мовою в Україні

„є і буде українська як мова національного самовизначення”⁵.

У свою чергу, відповідно до положень передвиборної програми під назвою „Новий курс” кандидата на посаду Президента України 2010 року А.Яценюка „гарантією існування та поступового розвитку української мови як єдиної державної має бути відсутність та неприпустимість будь-якої дискримінації російськомовних та іншомовних громадян України”⁶. Схожу позицію має й наступний кандидат на посаду Президента України – А.Грищенко. Відповідно до його програмних положень „державною мовою в Україні буде одна – українська. Та я зобов’язу чиновника спілкуватися з людьми тією мовою, якою до нього звертаються”⁷. Передумовою виконання місії кандидата на посаду Президента України Ю.Тимошенка є насамперед піднесення духовності нації. У цьому контексті, в передвиборній програмі „Україна переможе. Україна – це ти!” Прем’єр-міністра України йдеться „про виховання твердої віри в Бога, духовну освіту дітей та молоді, надання рівного статусу духовній та світській освіті, відродження української мови та розвиток культури, відновлення національних світоглядних традицій і нашої правдивої національної історії”⁸.

Найбільш радикальним у вказаному питанні є кандидат на посаду Президента України О.Тягнибок, положеннями передвиборної програми якого передбачається прийняття Закону України „Про захист української мови”⁹.

Чинний Президент України В.Ющенко „мовного питання” у своїй передвиборній програмі не торкається.

За словами Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин Кнута Воллебека (Knut Vollebaek), висловленими ним під час

проведення міжнародного круглого столу „Моделі міжетнічних відносин в Україні та Європі: правовий та етнополітичний досвід” (м. Київ, 05.10.2008 р.), міжнародне співтовариство пильно стежить за тим, як Україна вирішує питання щодо культурних і мовних розбіжностей. На його переконання, спосіб, в який уряд ставиться до свого власного народу, є дієвим показником того, як він вестиме себе щодо своїх прикордонних держав і міжнародної спільноти в цілому. Такої позиції суворо дотримується і Європейський Союз при розгляді нових кандидатів на членство. Європейський Союз вимагає поваги до прав людини та прав національних меншин від нинішніх і майбутніх членів. Тому і європейські перспективи України будуть тісно пов’язані зі здатністю її керівництва та політичної еліти країни зберігати й інтегрувати своє багатоетнічне суспільство¹⁰.

Як вбачається, кандидати на посаду Президента України на чергових президентських виборах 2010 року пропонують українському виборцю у своїх передвиборних програмах цілий спектр можливих шляхів вирішення так званого „мовного питання” – від надання російській статусу другої державної мови в Україні (В.Янукович) до необхідності захисту власне української мови, в тому числі й шляхом ухвалення відповідного закону (О.Тягнибок). Безперечно, така ситуація є зайвим свідченням плюралізму думок та свободи слова в нашій країні. Водночас слід зазначити, що положеннями тієї самої „Європейської Хартії регіональних мов чи мов меншин” (назва пода-

ється автором відповідно до редакції Закону України від 15.05.2003 року № 802-IV «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин»), на яку посилаються кандидати в президенти, неодноразово підкреслюється: кожний громадянин, незалежно від того, якою мовою він розмовляє, має вивчати та використовувати державну мову своєї країни. На думку автора, мета окремих ініціаторів надання російській мові статусу державної, офіційної або ж регіональної є нічим іншим, аніж черговою спробою розколу громадян України тепер вже за мовним принципом, організації, зокрема, «російськомовної України» на противагу «україномовній Україні». Це створить передумови для завдання значної шкоди політичній та суспільній єдності держави, провокуючи

її подальшу дезінтеграцію. Сучасний європейський досвід свідчить про те, що надання будь-якій мові статусу другої державної жодним чином не вирішить існуючих проблем, а лише призведе, в першу чергу, до дезорганізації діяльності державної служби та необхідності подальшого захисту однієї з них за допомогою міжнародних універсальних та регіональних механізмів. У цьому контексті можливо навести приклад Швейцарської Конфедерації, де положення Хартії вимушені захищати італійську та рето-

романську мови, які є одними з чотирьох державних, проте також потребують певного захисту. Фінляндська Республіка також використовує положення Європейської Хартії для захисту менш поширеної, ніж фінська, другої державної мови – шведської. Іншим прикладом є Російська Федерація та Республіка Молдова, які підписали зазначену хартію у 2001 та 2002 роках відповідно, проте до цього часу не ратифікували її положень¹¹.

З іншого ж боку, неприпустимим також є і запровадження Україною заходів, спрямованих на обмеження усного та письмового користування представниками національних меншин своєї власної мови. На такі спроби, зокрема, безуспішні намагання місцевої влади Львова у 2000 році ввести обмеження щодо вживання російської мови, вказує у своїх Рекомендаціях „Висновки щодо України” від 1 березня 2002 року Консультативний комітет щодо Рамкової конвенції з питань захисту національних меншин Ради Європи, наполягаючи на тому, щоб органи державної влади забезпечували

дотримання цих прав та попереджали можливість запровадження ініціатив, які суперечать положенням ст. 10 Рамкової конвенції¹².

Оптимальним виходом із вказаної ситуації, на думку автора, є поєднання трьох основних принципів: необхідності збереження української мови як єдиної державної мови у нашій державі; підвищення рівня мовної освіти державних службовців, які мають разом із державною, володіти й мовами національних меншин, які проживають на території України (насамперед росій-

ською мовою, яку вважають рідною близько 29,6% громадян України¹³); а також реального забезпечення та захисту на практиці прав представників національних меншин спілкуватися, вивчати та розвивати свої міноритарні мови (minority languages).

Подальший аналіз положень передвиборних програм кандидатів вказує на те, що „мовне питання” стало, на жаль, єдиним аспектом важливої міжнародної проблеми захисту прав національних меншин. Так, фаворити президентських перегонів (за результатами всеукраїнських соціологічних опитувань станом на листопад 2009 року) – лідери „Партії регіонів” **В.Янукович** та „БЮТ” **Ю.Тимошенко** – у своїх офіційних передвиборних програмах окрім „мовного питання” торкаються лише загальної проблеми необхідності забезпечення та захисту прав людини без будь-якої її конкретизації. В.Янукович, зокрема, зазначає: „Прагну реального утвердження в Україні європейських стандартів демократії, неухильного забезпечення прав і свобод людини”. Ю.Тимошенко висловлює віру в те, що „ми спроможні піднятися на рівень європейських стандартів у питаннях демократії, прав людини, умов життя, політичної культури”.

Необхідність підтримання міжнародного миру в Україні окреслена положеннями програми **П.Симоненка**. Зокрема, підкреслюється те, що він йде на вибори під гаслом „Влада трудящих, соціалізм, дружба народів”. Найважливіше ж завдання на посту Президента П.Симоненко вбачає в тому, щоб, насамперед, забезпечити перехід влади до рук трудової більшості, громадський порядок, міжнародний мир і радикальну демократизацію політичної системи.

Однією з головних проб-

лем, яка повинна бути остаточно вирішена відповідно до передвиборної програми **С.Тігіпка**, є „об’єднання України”. Зокрема, декларується те, що „Наші суперечності відійдуть у минуле. У нас занадто багато справ, які ми зможемо зробити тільки спільно. Ми всі – українці. Незалежно від національності та віросповідання, незалежно від місця народження і політичних поглядів. Українець – це людина, яка любить Україну”.

А.Гриценко запевняє своїх виборців у тому, що в разі його обрання президентом, „ніхто не заступить за лінію національного інтересу України. Відносини з партнерами будуть рівноправними і взаємовигідними”. Також, А.Гриценко єдиний, хто приділяє увагу проблемам українства за кордоном: „Українці за кордоном будуть захищені”, – зазначається в його передвиборній програмі під назвою „Присягаю народу України!”

Особливий статус російського народу для України підкреслюється положеннями передвиборної програми **І.Богословської**. Зокрема: „наш особливий партнер – Росія. Це зумовлено цивілізаційними, історичними, культурними та родовими зв’язками наших народів і країн”.

Збереження курсу національної гідності, соборності та сильної держави декларується, у випадку переобрання, чинним Президентом України **В.Ющенком**. У своїй програмі „Вільна, справедлива та сильна Україна” ним висловлюється переконання в тому, що „ми утверджуємося як модерна європейська нація з унікальною історією та культурою”. Підкреслюється: „Я відроджую пам’ять про національні трагедії та перемоги. Ми пам’ятаємо минуле, щоб мати майбутнє. Ми досягли порозуміння у суспільстві щодо засудження Голодомору та інших злочинів проти укра-

їнського народу. В Україні й надалі буде відновлюватися історична справедливість: громадяни-жертви сталінського режиму отримають компенсацію у вигляді доплат до пенсій”. „Ми віддаємо належне ролі християнства у становленні української нації та держави. Поважаючи право всіх на свободу віросповідання, прагнемо єдності українського православ’я”¹⁴, – зазначається в передвиборній програмі В.Ющенка.

Проблематика відновлення історичної справедливості української нації є основним питанням і для кандидата на посаду Президента України **О.Тягнибока**, головною метою президентства якого є „побудова могутньої Української Держави на засадах соціальної, національної та історичної справедливості, держави, яка посяде гідне місце серед провідних країн світу і забезпечить безупинний розвиток української нації”. Крім цього, положеннями передвиборної програми О.Тягнибока передбачається можливість введення графі „національність” у паспорт і свідоцтво про народження, запровадження пільгових умов для повернення з еміграції в Україну етнічних українців, розробка програми повернення українських науковців з-за кордону, офіційне визнання, вибачення та отримання компенсації за геноцид українців, введення візового режиму з Росією та забезпечення участі України у побудові „Європи вільних націй”.

Водночас, єдиним кандидатом, який повністю усвідомлює важливість для України вирішення питання забезпечення та захисту прав національних меншин в Україні, є **А.Яценюк**. Він висловлює переконаність у тому, що саме багатонаціональність та багатокультурність України є нашим найважливішим ресурсом, силою, а не вадою. Відповідно

до положень його програми, „Конституційний обов’язок Президента України полягає в тому, щоб забезпечити рівність усіх громадян перед законом, свободу слова, свободу віросповідання, невтручання держави у справи церкви”. У випадку обрання його на посаду Президента України, А.Яценюк гарантує відсутність дискримінації громадян за національною та конфесійною ознаками: „Будь-яким спробам такої дискримінації буде жорстко даватися відсіч на підставі закону”. На переконання кандидата, нова українська держава має реалізувати не тільки права людини, а й головне право – бути людиною. „Якщо ми хочемо вижити і зберегтися в історії як народ і як країна, для нас не існує альтернативи модернізації держави. Якщо наша держава не забезпечить право бути Людиною для наших громадян у нашій країні, то вони цілком обґрунтовано прагнутимуть стати громадянами інших держав або запрошуватимуть інші держави керувати нашою країною. У цьому – основна проблема України, яка постійно прагне кудись вступити,” – зазначається у передвиборній програмі кандидата.

З метою відстеження динаміки розвитку світогляду політичної еліти України різного спрямування в контексті забезпечення прав національних меншин в Україні та прав української діаспори за кордоном, цікавими є результати порівняльного аналізу передвиборних програм кандидатів в президенти В.Ющенка, В.Януковича та П.Симоненка, які також брали участь і у президентській кампанії 2004–2005 років. Зокрема, у своєму передвиборному Плані дій під назвою „Десять кроків назустріч людям” В.Ющенко після перемоги на президентських виборах зобов’язувався перед громадянами держави сприяти

єдності народу України, орієнтації суспільства і держави на загальнолюдські цінності – свободу, демократію, міжнаціональну і міжконфесійну злагоду, взаємну повагу і толерантність, справедливість і добро.

У преамбулі до своєї передвиборної програми 2004 року „Працюючи країна – надійне майбутнє!” В.Янукович зазначив, що саме волелюбний, сильний духом, працьовитий народ України (а не український народ, підкреслюючи цим самим багатонаціональність населення нашої держави) на шляху незалежності та демократії подолав гостру системну кризу, досяг високих темпів економічного зростання і здійснює найскладніші соціальні та політичні перетворення. Щодо так званого „мовного питання”, то В.Януковичем у 2004 році акцентувалася увага на необхідності послідовного утвердження державного статусу української мови, а також забезпеченні вільного

розвитку російської мови, піднесенні мов етносів та самотутніх національних культур. Жодних слів про необхідність надання російській мові статусу другої державної мови в Україні в передвиборній програмі В.Януковича у 2004 році не було.

П.Симоненко як свою найпершу турботу, у випадку його обрання Президентом України у 2004 році, визначав захист національної держави та усього суспільства, піклування про неухильне дотримання конституційних прав і свобод кожного громадянина, що і знайшло відображення у його тогочасній передвиборній програмі під назвою „З людьми і для людей!” Зазначеною програмою також передбачався і всебічний розвиток державної української мови і культури, надання російській мові статусу офіційної¹⁵ (а не другої державної, як декларується ним у його передвиборній програмі 2010 року).

Зважаючи на вищевикладене можна зробити наступні висновки:

1. Проблемні питання забезпечення та захисту прав національних меншин в Україні, попри широкий міжнародний резонанс, досить поверхово та однобічно знайшли відображення в передвиборних програмах кандидатів на пост Президента України в контексті проведення чергових президентських виборів 2010 року. Під час проведення минулих президентських виборів 2004–2005 років зазначеним питанням приділялося значно більше уваги, ніж у 2010 році.

2. Так зване „мовне питання” не лише залишається одним із основних знарядь політичної боротьби української політичної еліти та їхніх політичних сил, а з часом набуває подальшого загострення, що жодним чином не може бути стабілізуючим чинником, спрямованим на забезпечення збереження злагоди в суспільстві.

3. Питання участі України у забезпеченні та захисті прав і свобод етнічних українців, які проживають за кордоном, майже не знайшли відображення у передвиборних документах кандидатів на пост Президента України.

4. Україна в найближчому майбутньому продовжуватиме залишатися об'єктом прискіпливого контролю з боку основних універсальних (відповідні комітети ООН) та регіональних (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС) механізмів забезпечення та захисту прав національних меншин, а також неурядових правозахисних організацій, представники яких матимуть змогу чинити відповідний тиск на формування зовнішньої та внутрішньої політики нашої держави.

5. Відсутність належної уваги вирішенню проблем забезпечення та захисту прав національних меншин з боку політичної еліти України може стати додатковою перешкодою в її євроінтеграційному поступі.

¹ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. „Україна – для людей!”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_yanukovich.pdf

² Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Симоненка П.М., http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_simonenko.pdf

³ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Тігіпка С.Л. „Україна: проект розвитку”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_tigipko.pdf

⁴ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Литвина В.М. „Час народу”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_litvin.pdf

⁵ Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Богословської І.Г. „Дорога правди. Робота, порядок, віра”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_bogoslovska.pdf

⁶ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Яценюка А.П. „Новий курс”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_yatsenyuk.pdf

⁷ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Гриценка А.С., „Присягаю народу України!”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_gritsenko.pdf

⁸ Передвиборча програма кандидата на пост президента України Тимошенко Ю.В. „Україна переможе. Україна – це ми!”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_timoshenko.pdf

⁹ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Тягнибока О.Я., http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_tyagnybok.pdf

¹⁰ Див.: Вступна промова Верховного Комісара ОБСЄ з питань національних меншин Кнута Воллєбека на круглому столі „Моделі міжетнічних відносин в Україні та Європі: „Правовий та етнополітичний досвід”, м. Київ - 5 листопада 2008 року, http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=131048&cat_id=45484

¹¹ Офіційна електронна сторінка Європейської Хартії з питань регіональних та міноритарних мов (European Charter for Regional or Minority Languages, CETS № 148), <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG>

¹² Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні. / Українська Гельсінкська спілка з прав людини. Художник-оформлювач Б.Є.Захаров – Харків: Права людини, 2008 р. – 324 с.

¹³ Результати Всеукраїнського перепису населення 2001 року, <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language>

¹⁴ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Ющенка В.А. „Вільна, справедлива та сильна Україна”, http://www.cvk.gov.ua/vp_2010/kandydaty/programa/programa_yuschenko.pdf

¹⁵ Офіційна електронна сторінка ЦВК України, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/vp0011>

Культурне виробництво і культурний продукт у Китаї та їхнє значення для України

Валентин ВЕЛИЧКО,
керівник КІЦ ПУ в КНР,
гостьовий професор
Університету Бейхуа, КНР,
кандидат економічних наук

Культурне виробництво і культурний продукт: китайський досвід

Становлення теорії і поширення практики стимулювання культурного виробництва (*веньхуа чаньє*) та культурного продукту (*веньхуа чаньпін*) – важливий тренд сучасного розвитку Китаю, який поступово втілюється у діяльність установ і культурних центрів країни за кордоном, становлячи один з головних напрямів культурної політики.

Теорія та практика культурного виробництва розбудовується у відповідності зі стратегією розвитку економіки та суспільства держави та офіційними теоріями побудови „соціалістичної ринкової економіки” – *шехуей шичан цзінци* – та форму-

вання гармонійного суспільства – *хесє шехуей*.

Особлива увага приділяється економічним відносинам культурного виробництва та суті культурного продукту й розвитку економічних форм виробництва зазначеного продукту.

За більш як три десятиліття політики реформ і відкритості, започаткованої наприкінці 1970-х років, Китай у забезпеченні ринкової трансформації сфери виробництва продуктів культури нагромадив чималий досвід. Нині він збагачується у плані протидії негативним глобальним тенденціям у сучасній економіці та впливу на Китай та його культурно-виробничий сектор світової економічної кризи.

Китайські вчені погоджуються з тим, що у період становлення постіндустріальної економіки вже наприкінці XX століття головною умовою економічного зростання став випереджувальний розвиток інтелектуального та духовного рівня розвитку людини як виробника матеріальних і нематеріальних благ.

Радикальні перетворення, що проходили в цей ж час у сфері економічного устрою китайського

суспільства, створили основу появи широкого кола нових економічних форм і процесів. До них належить, зокрема, поширення платних послуг і становлення ринку культурних благ, розвиток комерційного сектора в галузі культури тощо.

Останнє десятиліття китайські фахівці активно вивчають культурне виробництво та культурний продукт як економічні явища, а також як механізми та фактори, що впливають на розвиток суспільства, розвиток кожного китайського громадянина.

Так, за даними відомого економіста Лі Цін Веня, у сфері культурного виробництва задіяно всього 1,3% зайнятого населення, а його ВВП становить лише 2,15% ВВП країни (2007 р.). У зазначену сферу незначною мі-

рою залучаються іноземні інвестиції, які нині становлять лише 2% загального обсягу інвестицій.

За цими показниками Китай відчутно поступається розвиненим державам. Так, частка культурного виробництва у ВВП США становить 18–25%, Японії – понад 7%.

Водночас попит на культурну продукцію зростає високими темпами, особливо у великих містах, де ВВП на душу населення зріс до 3–5 тис. дол., а у Шанхаї, Пекіні та Шеньчжені – близько 9 тис. дол. (дані за 2008 р., за матеріалами 2-ї сесії НПКРК 11 скликання, березень 2009 р.). Це сприяє відповідному зростанню попиту на культурний продукт і стимулює його виробництво.

У зв'язку з цим масштаби

досліджень у галузі економічних аспектів культури Китаю значно зросли. Це опосередковано свідчить про пошук шляхів виживання сфери культури у період переходу до ринку і серйозного впливу світової кризи на китайську економіку.

Наразі у системі Міністерства культури КНР, Державного комітету з питань розвитку та реформ КНР, а також Міністерства освіти Китаю створено науково-дослідні заклади з питань культурного виробництва, кількість науковців у яких сягає кількох тисяч чоловік.

Китайська наука, зберігши класичне підґрунтя досліджень у зазначеній галузі, одночасно приступила до вирішення таких завдань в галузі культурного виробництва та культурного продукту, як розкриття специфіки споживчої вартості та економічних форм продукту сфери культури („товар“, „послуга“, „вартість“, „ціна“), дослідження питань культурного виробництва та

культурного продукту з позицій єдності історичного та логічного етапів розвитку організаційно-економічних форм виробництва культурних благ, аналіз процесів формування нових елементів ринкової системи, пов'язаних із культурою і похідними від неї сферами тощо.

Зазначені дослідження набувають дедалі більшої ваги, оскільки у Китаї розуміють, що сектор культури є одним із найбільш мобільних складових частин у постіндустріальних суспільствах, до якого рухається китайська економіка та країна в цілому.

Важливість вивчення економічних форм культурних благ обумовлена не тільки їхнім значенням у сучасній економіці, а й тим, що вони становлять прообрази майбутніх економічних форм матеріальних благ, виробництво яких дедалі більше індивідуалізується й набуває творчого характеру.

Розвиток культури як виробництва та обертання її продукту на ринку становить ще один важливий аспект сучасного економічного розвитку сучасного Китаю — інтегративні тенденції нових економічних форм. Тому поняття культурного продукту, як і будь-якого іншого, вимагає відповідного теоретичного чи, щонайменше, концептуального обґрунтування.

Якщо підсумувати результати досліджень у цій сфері, під культурним продуктом слід розуміти наступне:

- ресурси культурно-історичної спадщини (історичні, культурні, архітектурні визначні пам'ятки);
- устаткування (засоби, що представляють культурний продукт: музеї, галереї, концертні установи тощо);
- результати культурної діяльності (виставки, експозиції, масові заходи, концерти та ін.)

Таким чином, культурний

продукт — це товар чи послуга культурного призначення, запропонована споживачеві в певному форматі.

Пропонований перелік постійно доповнюватиметься, оскільки культурний розвиток триватиме й надалі: розширюється розмаїття суб'єктів культурної сфери, різноманітність застосовуваних організаційно-правових форм і форм власності.

Так швидко розвиватиметься галузь анімаційного кіно, телебачення, інтернету та електронних, сполучених із персональним комп'ютером, ресурсів.

Сфера культури та мистецтва за видами конкретної діяльності поділяється на комерційний і некомерційний сектори.

До некомерційного сектора віднесені ті організації й види діяльності, турботу про забезпечення яких бере на себе держава. Інші види культурної діяльності підпорядковуються законам ринку, існують за рахунок самоокупності, цикл життєдіяльності яких безпосередньо залежить від рівня попиту на вироблені культурні блага, тому їх можна віднести до комерційного сектора.

У Китаї встановлено розподіл підприємств сфери культури на дві групи. До першої віднесені музеї, великі виставкові зали, кінотеатри, фольклорні ансамблі та симфонічні/духові оркестри, театри, танцювальні зали, школи, хорові та художні студії.

Другу групу становлять розважальні установи: парки сучасних розваг („діснейленди“, „американські гірки“ тощо), ярмарки, карнавали, прийоми, більшість картинних галерей.

Одні суб'єкти господарювання виробляють товари або послуги, інші —

споживають послуги у тих чи інших формах.

У Китаї добре поінформовані, що у складі національних господарств економічно розвинених країн формуються культурно-виробничі комплекси. Цим обумовлена така велика увага до становлення культурного продукту, як нового економічного об'єкта. Він утілює в собі єдність матеріального та духовного виробництва, матеріальної та рухливої форм продукту.

Тому у великих містах країни швидкими темпами створюються культурні кластери, У Пекіні — це так звана „798-ма арт-зона“ як скупчення творчих майстерень, ательє, галерей та майданчиків інсталяцій, у Тяньцзіні — так зване „6-мистецьке подвір'я“ з аналогічним наповненням тощо.

Інтегративні процеси в цій сфері виявляються й у становленні системи оптимального сполучення малих і великих організаційно-економічних форм виробництва, а також у формуванні приватного, суспільного й державного забезпечення функціонування та розвитку сфери культури.

Значну увагу в діяльності партійних (відділи пропаганди) та державних (міністерства культури, інформації, їх осередки на місцях) органів Китаю приділено виявленню суперечливих

тенденцій розвитку сфери культури в процесі постіндустріалізації сучасної економіки. Це таких як уніфікація культурних потреб за умов глобалізації („макдоналізація” світової культури), а також протиріччя у зростанні творчого характеру (креативізація) висококваліфікованої робочої сили й, водночас, примітивному способу задоволення її частиною своїх культурних потреб тощо.

Водночас, у практичному (органи культури) та науковому (культурологічні установи) середовищі Китаю відбувається швидке запозичення інструментів комерціалізації (*шанехуа*) та впровадження т. зв. адресних форм державного фінансування виробництва культурних благ.

У бюджетному процесі навіть на рівні регіонів запроваджується калькуляція витрат на споживання культурних благ не тільки як бюджетних видатків, а й інвестиції в удосконалення людського капіталу.

Чимала увага приділяється розвитку організаційно-економічних форм виробництва культурних благ, передусім індивідуальному підприємництву як традиційній формі історично розвиненого та водночас масового виробництва культурних благ.

Разом з тим проходять випробування ринком і попитом на продукцію багатогалузеві культурно-виробничі комплекси як сучасні форми диверсифікованості виробництва культурних благ.

На прикладі світових культурних центрів (Париж, Лондон, Берлін, Рим, Відень, Прага та ін.) у Китаї інтенсивно вивчається закордонний досвід багатоканального забезпечення функціонування та розвитку сфери культури в ринковій економіці.

Водночас розкриті можливості й проблеми його ре-

алізації в країнах, що розвиваються (Єгипет, Бразилія та ін.).

Культурне виробництво в Китаї: уроки для України

Практична значимість маловідомих в Україні досягнень Китаю в галузі культурного виробництва та культурного продукту для розуміння новітніх тенденцій розвитку культури у нас – непересічна.

Цей досвід має бути активно використаний при розробці концептуальних основ функціонування та розвитку сфери культури в Україні в нових господарських умовах, зокрема, в ході мінімізації впливу світової економічної кризи на українську економіку та культурне життя нашої держави.

Китайський досвід свідчить, що капіталізація будь-якого ринку, у тому числі й ринку культурного продукту, прямо пропорційна його ліквідності, високий рівень якої сприяє активному залученню зростаючих обсягів грошових капіталів.

Ліквідність ринку прямо залежить від його інфраструктури. А вона, у свою чергу, – результат не стихійного розвитку, а імплементації досягнень наукової думки, економіки, мистецтва управління, міжнародного досвіду в розвитку економіки в цілому.

Виходячи з вищезазначеного, можна передбачити, що на Україну чекають серйозні зрушення у сфері культурного виробництва. Про це свідчать, зокрема, напруження Міністерства культури України та його Українського центру культурних досліджень у галузі національного культурного продукту і культурного виробництва. Зокрема, підготовлено

проект Закону України „Про національний культурний продукт”.

У Києві та багатьох містах України приступили до активної роботи профільні сервісні структури в особі арт-дилерів, галеристів, аукціонників, експертів, оцінювачів, страхових компаній.

За результатами низки заходів, які пройшли в нашій державі протягом 2008–2009 рр. і були присвячені розвитку культурного виробництва (зокрема, підтриманий Міністерством культури України семінар „Економічні ресурси мистецтва. Інноваційні технології капіталізації ринку мистецтва”) поставили ряд проблем, розв’язання яких життєво важливе для сучасного стану й майбутнього розвитку культурного виробництва в Україні.

Попри економічну кризу, культурне виробництво об’єктивно ставатиме дедалі вагомішим сегментом економіки країни.

Однак, для його розвитку необхідні безпечні й прозорі умови роботи всіх учасників відносин на ринку мистецтва.

Передусім слід створити чи вдосконалити існуючі правові основи культурного виробництва, підвищити авторитет вітчизняних фахівців із культурного про-

дукту, до яких мають прислухатися керівники і законодавці.

Одним із важливих напрямів роботи має стати завершення законодавчого оформлення концепції національного культурного продукту, тобто ухвалення вищезазначеного Закону України та набуття ним чинності, а для забезпечення його імплементації – Програми розвитку культурного виробництва та капіталізації ринку культурного продукту на перспективу (назва умовна).

Ці та інші необхідні правові акти мають стати фундаментом культурного виробництва як реального сектора економіки України.

Вкрай важливе – обговорення на національному рівні таких питань, як економічні ресурси мистецтва, інноваційні технології культурного виробництва, а також його менеджмент і консалтинг.

Можливе проведення на базі Посольства України в КНР круглого столу з питань національного культурного продукту разом із Українським центром культурних досліджень. Це мало б неабияке значення для підтримки розвитку національних культурних індустрій в Україні та становлення сучасних практик культурного менеджменту.

МУПО

(реформування механізму ООН у сфері прав людини – у дії)

В європейському відділенні ООН у Женеві пройшла щорічна сесія Ради ООН із прав людини. Сесія розпочала роботу з Сегмента високого рівня. Оцінено стан здійснення механізму універсального періодичного огляду (МУПО) у галузі прав людини у 16-ти країнах. Усього за час існування даного механізму процедурою періодичного огляду було охоплено третину всіх держав світу – членів ООН. Голова Ради з прав людини посол Нігерії Мартін Іхегіан Ухомойбі підкреслив, що даний механізм має забезпечувати справедливість оцінок ситуації з правами людини і гарантує прозорість процесу проведення огляду, а також відповідальність держав за прогрес, застій чи регрес у справі реалізації стандартів у галузі прав людини.

Минулого року міжнародне співтовариство святкувало 60-ту річницю прийняття Загальної декларації прав людини [1]. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [2], Загальна декларація прав людини стала першим міжнародно-правовим актом, що проголосив основні права та свободи людини, які підлягають загальному визнанню та забезпеченню. Положення Декларації стали стандартами у сфері прав людини, на які орієнтується кожна сучасна демократична держава при їх нормативному формулюванні та реалізації в сучасному світі.

Основною ідеєю Декларації є рівність прав і свобод людей незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового чи іншого стану, а також політичного, правового або міжнародного ста-

туса країни чи території, до якої людина належить. Усі люди, зазначається у Декларації, народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (стаття 1). У Декларації особливо виділяється право людини на життя, свободу та особисту недоторканність. За цим правом жодна людина не повинна зазнавати тортур або жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують її гідність, поводження і покарання [3].

Тому посилення ефективності механізмів ООН із прав людини є головним пріоритетом у реформуванні поважної організації [4]. У доповіді Генерального секретаря ООН під назвою “При більшій свободі до розвитку, безпеки і прав людини для всіх” (березень 2005 р., А/59/2005) зазначено: “Для здійснення Організацією Об’єднаних Націй очікувань чоловіків та жінок у всьому світі – і тим па-

„Non progredi est regredi”

(Не йти вперед, отже, йти назад)

Сенека

че для того, щоб Організація займалася питаннями прав людини так само серйозно, як й питаннями безпеки та розвитку, державам-членам необхідно прийняти рішення про заміну Комісії з прав людини меншою за складом постійною Радою з прав людини... Створення Ради надало б правам людини більшу значущість, що відповідає верховенству прав людини в Статуті ООН” (А/59/2005, пункт 183). У цьому контексті лідери держав-учасниць Всесвітнього саміту 2005 року прийняли рішення зміцнити механізм Організації Об’єднаних Націй в сфері прав людини через створення Ради з прав людини. 15 березня 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію щодо заснування Ради з прав лю-

дини (170 голосів – „за”, утрималися Білорусь, Іран, Венесуела, „проти” проголосували США, Ізраїль, Палау, Маршаллові острови) [5].

Передбачено заснування універсального механізму проведення періодичних оглядів, за допомогою якого кожна держава оцінюється на предмет дотримання своїх зобов’язань у сфері прав людини. Такий механізм має забезпечити рівний підхід до всіх держав-членів і запобігати застосуванню подвійних стандартів і дискримінації стосовно певних країн. Механізм періодичних колегіальних оглядів доповнює процедури звітності держав відповідно до договорів із прав людини, в яких вони беруть участь. Колегіальний огляд представляє собою процес, у

1 вересня минулого року розпочався чотирирічний термін нинішнього Верховного Комісара ООН із прав людини Наванетхем Піллей (ПАР)

рамках якого держави добровільно починають обговорення стану дотримання прав людини у певній країні та зачіпає весь спектр прав людини – громадянські, політичні, економічні та культурні права. Схематично механізм універсального періодичного огляду в рамках діяльності Ради з прав людини ООН можна викласти наступним чином.

Правова основа огляду:

- Статут ООН;
- Загальна декларація прав людини;
- договори з прав людини, учасником яких є держава;
- добровільні заяви та зобов'язання держав;
- звичаєві норми міжнародного гуманітарного права.

Принципи механізму універсального періодичного огляду:

- заохочувати універсальність, взаємозалежність і взаємопов'язаність усіх прав людини;
- виступати у ролі механізму співробітництва, що ґрунтується на об'єктивній і надійній інформації та на інтерактивному діалозі;
- забезпечувати універсальне охоплення всіх держав і рівне ставлення до них;
- бути міжурядовим процесом, що керується членами ООН і орієнтованим на прийняття конкретних заходів;
- забезпечувати повну участь країни, яка проходить огляд;
- доповнювати, але не дублювати інші механізми з прав людини, тим самим забезпечуючи “додаткову вартість”;
- відбуватися на об'єктивній, транспарентній, невідчужувальній, конструктивній, неконфронтаційній та неполітизованій основі;
- не бути надто обтяжливим для відповідної держави та порядку денного Ради;
- не послаблювати потенціал Ради щодо реагування на невідкладні ситуації в галузі прав людини;

– повністю інтегрувати гендерну перспективу;

– враховувати рівень розвитку та специфіку країн, не завдаючи шкоди зобов'язанням, які випливають з елементів, що становлять основу огляду;

– забезпечувати участь усіх зацікавлених сторін, включаючи неурядові організації та національні правозахисні установи.

Цілі механізму універсального періодичного огляду:

- покращувати становище у сфері прав людини на місцях;
- виконувати обов'язки та зобов'язання держави в галузі прав людини і оцінювати позитивні зміни та проблеми, що стоять перед державою;
- зміцнювати потенціал держави і технічну допомогу певній державі на підставі її згоди;
- обмінюватися прикладами найкращої практики між державами та іншими зацікавленими сторонами;
- підтримувати співробітництво в сфері захисту прав людини;
- заохочувати всебічне співробітництво та взаємодію з Радою, іншими правозахисними органами і Управлінням Верховного комісара ООН із прав людини.

Процес і порядок огляду

Огляд відбувається на підставі наступних документів:

- 1) національної доповіді (довідь держави, яка підлягає огляду);
- 2) інформації Управління Верховного комісара з прав людини (інформація, що міститься у доповідях договірних органів, спеціальних процедур, включаючи зауваження та коментарі даної держави);
- 3) додаткової інформації, що надана зацікавленими сторонами (резюме цієї інформації готує УВКПЛ).

Документи мають бути підготовлені за шість тижнів до проведення МУПО

робочою групою (розповсюджуються шести офіційними мовами ООН).

Порядок проведення МУПО

Проведення МУПО робочою групою (47 держав-членів), яку очолює Голова Ради з прав людини.

Для підготовки доповіді робочої групи створюється трійка доповідачів від різних регіональних груп.

На пленарному засіданні Ради заслуховується підсумковий документ (довідь із коротким викладенням рекомендацій і добровільних зобов'язань відповідної держави)

Зміст підсумкового документа:

- об'єктивна оцінка стану дотримання прав людини у державі, включаючи позитивні зрушення і виклики, які стоять перед нею;
 - приклади найкращої практики;
 - наголос на співробітництво з метою захисту прав людини;
 - рекомендації щодо надання технічної допомоги;
 - добровільні обіцянки та зобов'язання, взяті на себе державою, яка проходила огляд.
- В огляді та інтерактивному діалозі можуть брати участь держави-спостерігачі.
- Слід зазначити, що Рада

має швидко реагувати стосовно надзвичайних ситуацій у сфері прав людини (пункт f резолюції ГА ООН 60/251). Прикладом такого реагування є позиція Ради щодо ситуації у М'янмі. У жовтні 2007 р. в Женеві відбулася спеціальна сесія Ради з прав людини, присвячена ситуації в цій країні. Рада шляхом консенсусу ухвалила резолюцію, в якій рішуче було засуджено насильницькі репресії щодо мирних демонстрантів, і закликала владу М'янми терміново звільнити заарештованих і затриманих учасників протестів і політичних в'язнів.

Отже, однією із основних переваг новоствореної Ради є механізм проведення універсальної періодичної перевірки, який дозволить вдосконалити параметри оцінки та одночасно із цим сприятиме наданню більшої допомоги тим державам, які її потребують для належного дотримання своїх зобов'язань. Новостворена Рада з прав людини як один з компонентів правозахисної діяльності ООН має розглядатися як інституція, головне призначення якої полягає в ефективній координації та інтеграції діяльності у сфері прав людини в рамках системи ООН.

Ігор ДМИТРИЧЕНКО,
завідувач кафедри правознавства Гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Миколаїв)

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – К.: Сфера, 2002. – С. 9–12.
2. Права людини. Підручник. – К.: Видавництво “Право”, 1997. – С. 63–68.
3. Права людини та професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – К.: Сфера, 2002. – С. 12.
4. Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К. Защита прав человека. Международные и российские механизмы. – М.: Московская школа прав человека, 2000. – С. 19–23.
5. Совет по правам человека. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей // Генеральная Ассамблея ООН. Шестидесятая сессия. 72-е пленарное заседание. – 15 марта 2006. – A/RES/60/251.

Через “Зовнішні справи” – до міжнародного співробітництва

Члени української делегації разом із Послом України в Ісламській Республіці Іран Ігорем Логіновим

З 20 по 27 жовтня цього року в Тегерані відбулася 16-та Міжнародна виставка преси та інформаційних агентств (16-та МВПА). Це найбільший щорічний захід міжнародного характеру Республіки Іран у сфері засобів масової інформації. В урочистому відкритті виставки брав участь Міністр культури, преси та інформації Ірану Мухаммад Хусейн.

Виступаючи перед учасниками, міністр відзначив важливу роль ЗМІ в сучасному суспільстві та закликав журналістів якнайширше висвітлювати реальні проблеми нашого сьогодення.

Про те, що це знакова подія в мас-медійному просторі Ірану, свідчить кількість учасників експозиції, представницький рівень якої постійно зростає. Цьогоріч в одному з найбільших виставкових залів у центрі столиці «Мосалла» свої ЗМІ представляли понад 600 медійників з 34 країн світу. Цікаво, що лівова частка експозиції належала саме іранським ЗМІ, як тегеранським, так і регіональним, що не могло не вразити іноземних гостей. Так, за словами кореспондентки одного з найбільших іранських інформагентств «Fars News Agency», на сьогодні в Ірані функціонують 18 незалежних інформагентств і лише одна з державною формою власності. До речі, журналістика в Ірані – жіноча професія, і користується неабиякою популярністю, особливо серед молоді. Фотокореспонденти – також жінки.

Про масштабність виставки свідчила й кількість відвідувачів. Щоденно на виставці було близько 400 тисяч осіб. Кожен з присутніх

міг не тільки поспілкуватися з представниками ЗМІ, довідатися про стан преси в тій чи іншій країні, поцікавитися враженнями від експозиції та Тегерана, а й отримати інформацію про країну. Наприклад, про розвиток туризму, університетське навчання тощо.

Українські мас-медіа вперше брали участь у 16-й Міжнародній виставці преси та інформаційних технологій. Нашу країну представляли журнал МЗС України «Зовнішні справи» та незалежне інформаційне агентство УНІАН. Український стенд, який виявився одним з найбільших на виставці, був облаштований за участі Посольства України в Ірані. Увагу відвідувачів привертала фотовиставка УНІАН «Обличчя України». Тут же експонувалися номери найпопулярніших українських газет та журналів, книги та альбоми про Україну.

Для багатьох відвідувачів виставки зустріч з Україною виявилася першою. Тому український стенд користувався особливою популярністю серед відвідувачів та учасників виставки. Гості із задоволенням гортали журнал, зацікавлено дізнавалися про наше ви-

дання, яке спеціалізується на проблемах міжнародних відносин. Представники «З.С.» брали активну участь у різного роду дискусіях, охоче відповідали на різноманітні запитання іранських ЗМІ, вели діалог з зарубіжними колегами, сприяючи активізації міжнародного співробітництва між Україною та Іраном, формуванню позитивного іміджу України.

**Леся САВЧИН,
Юлія ВАЛЄЄВА**

Київ–Тегеран–Київ

.....
Редакція «З.С.» висловлює щирі подяку авіакомпанії UM Air за подорож до Тегерана та підготовку матеріалу.

UM Air здійснює ваші мрії на замовлення!

Взаємовідносини ГДП та іноземних представництв

„Функціонування іноземних представництв в Україні. Правові та фінансові аспекти діяльності”. Щорічний семінар під такою назвою 12 років поспіль проводить у Києві Гене-

ральна дирекція Київської міської ради з обслуговування іноземних представництв. Цього разу для обговорення актуальних питань українського законодавства на семінар зібралися

понад 80 учасників з усієї країни. Актуальність заходу очевидна, тому прохання, по можливості, збиратися частіше, хоча б двічі на рік, було спільним.

Павло Кривонос, який очолює Генеральну дирекцію Київської міської ради з обслуговування іноземних представництв, підкреслює, що про важливість подібного заходу свідчить кількість присутніх у залі. „Від самого початку такі семінари ми проводили з ініціативи іноземних представництв. Оскільки у дипломатів виникає багато запитань, у тому числі й законодавчих. Ми їх уважно проаналізували і найбільш складні включили до програми нинішнього семінару. Необхідні роз'яснення надають експерти міністерств економіки, закордонних, внутрішніх справ і податкової адміністрації. Серед слухачів не тільки працівники посольств та іноземних компаній. Останнім часом наші представництва в Одесі, Харкові беруть у семінарі також активну участь. Таке навчання за умов недосконалої законодавчої бази, яка часто змінюється, та відсутності єдиного Закону про іноземні представництва є надзвичайно актуальним і своєчасним. Спеціально до нього наші юристи підготували основні статті, закони, які регулюють роботу представництв і посольств”.

Ірина Бурковська, головний юрисконсульт дирекції „Інпредкадри” ГДП, переконана, що знання, отримані в ході обміну думками під час семінару, це своєрідний „лікнеп”, для вирішення тієї чи іншої ситуації. Нині закони тракту-

ються по-різному. І без допомоги юристів ГДП іноземцям було б набагато складніше працювати в нашій країні. „На сьогодні розглядається дуже багато судових справ. Компанії можуть звертатися до нас за юридичною допомогою і консультаціями. І вони цю можливість із задоволенням використовують. Також їхнє право звертатися до будь-якої юридичної компанії, будь-якого адвоката. Але, оскільки посольства і представництва не є юридичними особами, то під час розгляду справи нас запрошують як третіх осіб. Нині виникає чимало трудових спорів. Часто представництва очолюють іноземці, які не обізнані з українським законодавством. Вони звільняють громадян України і при цьому чомусь керуються законодавством своєї країни. Усі ці проблеми ми розглядаємо, консультуємо та вирішуємо. Як правило, вдається все робити у дусі співробітництва та дотримання законодавства України.

Микола Гордієнко, директор дирекції „Інпредкадри” ГДП, вважає, що контакт з представництвами іноземних фірм, компаній – надзвичайно важливий. Особливо з питань, пов'язаних з кадровим обліком і фінансово-бухгалтерською діяльністю. „Проводячи цей семінар, ми заздалегідь знали, які проблемні питання виникають у представництв. Вирішуючи їх, ми надаємо можливість клієнтам значно

ефективніше працювати на нашому ринку. Адже, зокрема, саме з ними пов'язане надходження інвестицій”.

Людмила Головченко, головний бухгалтер компанії „Трігон Галф ФЗСО”, постійний учасник семінарів, стверджує, що на навчаннях розглядаються конкретні питання і надається чітко окреслена інформація. Спільними зусиллями будь-яка ситуація починає прояснюватися. Такі зустрічі корисні для підвищення професійного рівня, ведення бізнесу та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Наша довідка

Сьогодні Генеральна дирекція Київської міської ради з обслуговування іноземних представництв прагне створити належні умови для роботи диппредставництв і міжнародних організацій, вирішує питання щодо розміщення та надання на договірних засадах комунальних, інженерних, соціально-культурних, транспортних, інформаційних та інших послуг.

Нині в столиці діють та обслуговуються 73 посольства, 105 представництв міжнародних міжурядових організацій, 960 представництв іноземних компаній та понад 9 тисяч співробітників.

Для забезпечення покладених на ГДІП обов'язків, у його господарському віданні перебуває нерухоме майно – близько 80 тис. кв. м. Із цієї площі в безкоштовному користуванні на умовах взаємності – 13,1 тис. кв. м.

Зважаючи на вимоги сьогодення, в Генеральній дирекції відбулися організаційні зміни у структурі підрозділів. Дві дирекції, „Інпребуд” та „Ремексплуатація”, реорганізовано в дирекцію „Рембудексплуатація”, яка виконує роботи з будівництва, реконструкції, реставрації та капітального ремонту будинків для дипломатичних представництв, здійснює функції замовника на відведення земельних ділянок, проектування та погодження проектів у міських службах, проводить тендери серед проектних і будівельних організацій, здійснює технічний нагляд за будівництвом та передачею інженерних мереж експлуатаційним службам міста, а також забезпечує утримання в належному стані службових і житлових будинків, в яких розміщені іноземні місії та резиденції дипкорпусу.

Цілодобово при дирекції працює аварійна служба, технічне оснащення якої та належний професіоналізм персоналу дають можливість в короткий термін ліквідувати аварії будь-якої складності.

Замість дирекції „Дипсервіс” і протокольного відділу створено дирекцію „Колцентр”, її укомплектовано високо-

кваліфікованими працівниками, які володіють іноземними мовами та працюють в он-лайн режимі.

Продовжує активно функціонувати дирекція „Автоцентр”, яка здійснює комплекс робіт, пов'язаних з придбанням та реєстрацією автотранспортних засобів. Цілодобово працює автозаправна станція.

Дирекція „Інпредкадри” надає послуги іноземним представництвам з кадрових питань та забезпечує українських громадян, які працюють у цих представництвах, соціальними та правовими гарантіями:

- збереження та ведення трудових книжок;
- кадровий аудит;
- підбір персоналу;
- фінансово-бухгалтерські послуги;
- візова підтримка, юридичні консультації з трудового права;

Дирекція „Труханів острів” розробляє забудову острова, перетворення його на центр розваг і відпочинку, створення належних умов для дозвілля працівників дипломатичних установ.

Філія ГДІП у Ялті організовує та здійснює програми активного та оздоровчого відпочинку на Південному березі Криму, лікування в санаторних установах.

До складу Генеральної дирекції входять також централізована бухгалтерія, планово-економічний, юридичний відділи, а також відділи нерухомості та договорів, охорони праці та техніки безпеки.

Життя підтверджує вірність визначених напрямів діяльності, створення відповідних інфраструктур і необхідність постійного вдосконалення і поглиблення співпраці між ГДІП та іноземними представництвами.

Підготувала Юлія ВАЛЄВА

День німецької єдності

Надзвичайний та Повноважний Посол ФРН в Україні д-р Ганс-Юрген Гаймзот вітає гостей

Цьогорічна осінь виявилася багатою на події в суспільно-політичному житті Федеративної Республіки Німеччини. 27 вересня відбулися вибори до Німецького Бундестагу. 3 жовтня країна святкувала День німецької єдності, а 9 листопада – 20-річчя падіння Берлінського муру.

Гості свята

Важливі події в житті німецьких громадян відзначали і в Києві. Урочистості з нагоди Дня німецької єдності відбулися в посольстві ФРН. Привітати Надзвичайного та Повноважного Посла Федеративної Республіки Німеччини в Україні д-ра Ганса-Юргена Гаймзота та його дружину Лізабет Гаймзот зібралися близько 600 гостей – представники української та європейської еліт.

Виступаючи перед учасниками свята, пан Посол зазначив, що 2009 рік перебуває під знаком двох великих ювілеїв – 60-річчя Федеративної Респуб-

ліки Німеччини та 20-річчя падіння Берлінського муру! 23 травня 1949 року відбулося підписання Основного закону на Парламентській раді. Це була година народження країни. «60 років Федеративної Республіки: порівнюючи із хронічним безладом і безперервними змінами нашої історії – це диво стабільності, яке завдячує своїм існуванням залученню Німеччини до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу», вказав пан Посол.

Вітаючи присутніх із річницею падіння Берлінського муру, д-р Гаймзот підкреслив, що 9 листопада є днем радості та подяки: «Бойовий заклик могутніх демонстрацій у Лейпцигу: «Ми є народ!» перетворився на гасло: «Ми – єдиний народ!» Такому масовому народному руху режим у колишній НДР уже нічого не міг протиставити. Берлінський мур був повалений. «Але ми знаємо: без розвитку демократичних перетворень наших сусідів – східноєвропейських країн Угорщини, Польщі, Чехословаччини – 9 листопада 1989 року не можна навіть і уявити. Німецька єдність стала можливою внаслідок того, що наші партнери та наші колишні супротивники виявили до нас довіру, довіру, до якої ми поставилися відповідально, користуючись єдністю і свободою». «Вся Європа була охоплена неповторним натхненням, прагненням до свободи, що й нині дає нам сили. До цієї Європи прагне Україна – і ми, наскільки в змозі, під-

тримуватимемо її на цьому шляху», – заявив дипломат.

Пан Гаймзот також висловив велику подяку київській владі за сприяння у встановленні оригінальної частини Берлінського муру з Потсдамер плац у столиці України як символу свободи. «Вона нагадає про подолання розділення Європи і єднати нас із волелюбним українським народом» – запевнив пан Посол.

Гості радо підтримали колегу бурхливими оплесками та підняли келихи – як сказано у національному гімні – «в братерстві серцем і рукою!»

Инф. "З.С."

Фото: Посольство ФРН в Україні

Пані Гаймзот вітає Почесного консула Федеративної Республіки Німеччина в Донецьку д-ра Віктора Калашнікова

Д-р Гаймзот розмовляє з колишнім міністром Георгієм Філіпчуком та колишнім Послом України у США Юрієм Щербаком

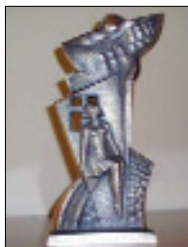
Ризька дума вручила нагороду ім. Олександра Чака українському дипломату Раулю Чілачаві

Надзвичайному та Повноважному Послу України в

Латвійській Республіці Р.Ш.Чілачаві присвоєно звання лауреата премії Олександра Чака, видатного латиського поета ХХ століття. Цією престижною нагородою Посол пошанований за визначний внесок у розвиток українсько-латвійських літературних зв'язків, за поглиблення міжкультурного діалогу, зокрема, за перекладацьку діяльність.

До цього доктор історичних наук, професор, академік Р.Ш. Чілачава вже був удостоєний найвищої державної нагороди Латвії «Ордена трьох зірок», його

обрано почесним доктором Академії Наук Латвії і нагороджено призом ім. Цицерона як найкращого дипломата, акредитованого в Латвії.

Урочиста церемонія вручення нагороди імені поета Олександра Чака відбулася наприкінці жовтня в Будинку Ризького латиського товариства. Основоположниками премії є Ризька дума та Товариство Олександра Чака. У церемонії нагородження взяла участь голова Ко-

мітету освіти, культури і спорту Ризької думи Ейженія Алдермаде. Вручення нагороди імені О.Чака відбувається вже в'яте, і цього року було вперше відзначено одразу чотирьох лауреатів. Окрім Рауля Чілачави, ними стали Павіл Шенхоф, Едмунд Янсонс, Аксінія Михайлова.

Ми вітаємо Надзвичайного і Повноважного Посла України в Латвії Рауля Чілачава з почесною літературною відзнакою та бажаємо йому подальших творчих злетів на дипломатичній та літературній ниві.

Колектив редакції журналу "З.С."

Катрін Денъов та Жан-Клод ван Дамм – гості "Молодості"

Близько 250 фільмів із трьох конкурсних та понад двадцять позаконкурсних програм було показано на цьогорічному 39-му Київському міжнародному кінофестивалі «Молодість».

Міжнародне журі у складі Тоні Гатліфа (режисер, Франція) – голова журі; Вальдемара Дзікі (продюсер, кінорежисер, Польща), Івана Малковича (поет, видавець, Україна); Владіміра Перісіча (режисер, Сербія); Олександра Виноградова (художник, Росія) присудило Гран-прі – статуетку «Скіфський олень», диплом та \$10000 (спонсор – торговельна марка «Лото Забава») – за кращий фільм всієї конкурсної програми фільму «Дівчинка», реж. Тіцца Кові, Райнер Фрімель (Італія, Австрія). Приз за кращий повнометражний ігровий фільм та \$2500 отримав фільм «Той берег», реж. Георгій Овашвілі (Грузія, Казахстан). Приз за кращий короткометражний ігровий фільм та субтитрування на \$2500 від Laser Video Titres отримав фільм «Автономія волі», реж. Антуан Купер (Бельгія); Приз за кращий студентський фільм та \$2500 було поділено між фільмами «Кася», реж. Елізабет Льядо (Бельгія) та «Сигнал», реж. Адріан Флюкігер (Швей-

царія). Одночасно з головним журі працювали паралельні, які відзначили ряд своїх лауреатів.

Кінофестиваль запам'ятовується як якісними прем'єрами, так і іменитими гостями. Вже традиційно на відкритті Президент України Віктор Ющенко вручив приз за значний внесок у світове кіномистецтво всесвітньо відомій французькій актрисі Катрін Денъов («Шербурзькі парасольки», «Дівчата з Рошфора»), принагідно зазначивши: «Ми любимо кіно за те, що після перегляду йдемо з кінозалу іншими, кращими, мудрішими, і це робить кіно».

А, скажімо, Жан-Клод ван Дамм, приїхавши до України вперше, одразу збирається знімати тут кіно «Вежа» і проводити відразу три реаліті-шоу. Знаменитий «Універсальний солдат» зізнався, що для цього є всі умови. «Ми проведемо кілька кастингів, відберемо акторів і актрис, вони житимуть декілька місяців у закритих садибах і вчитимуться перевтілюватися», – зазначив Жан-Клод ван Дамм. Показово, що голлівудський герой такого масштабу вперше особисто представив українським глядачам власний фільм Ж.К.В.Д., у якому зіграв самого себе.

Актриса Катрін Денъов

Представник Генерального секретаря Ради Європи з координації програм співробітництва в Україні Аке Петерсон та Андрій Халпахчі, арт-директор МКФ «Молодість»

Актор Жан-Клод ван Дамм

Представник Ради Європи Ульф Ахлберг бере участь в інформаційній акції проти расизму за ініціативи «Міжнародної амністії в Україні»

У Москві збиралися російські україністи

У Культурному центрі України в Москві відбулася Міжнародна науково-практична конференція “Україністика в Росії: історія, стан, тенденції розвитку”. Її організаторами виступили Міжнародна асоціація українців, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського Національної академії наук України, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”, Культурний центр України в Москві, Уфимська філія Московського державного гуманітарного університету ім. М.О. Шолохова, Бібліотека української літератури Москви. Її проведення підтримали Посольство України в Російській Федерації, Об'єднання українців Росії та Федеральна національно-культурна автономія українців Росії.

Велику допомогу науковцям та діаспорі надав Культурний центр України в Москві – для проведення засідань було надано кілька залів Центру, приміщення для учасників з інших міст, а Інформаційно-довідкова бібліотека та відділ інформації і діаспори сприяли вирішенню низки організаційних питань та забезпечили інформаційною підтримкою.

59 доповідачів отримали можливість оприлюднити свої наукові розробки, поспілкуватися з колегами, взяти участь у культурній програмі. Для багатьох учасників проведення конференції стало доброю нагодою зустрітися з давніми друзями, адже часто українські товариства Росії розділяють тисячі кілометрів.

Пленарне засідання відбулося в концертній залі Культурного центру України на Арбаті, на якому, крім доповідачів, збиралися представники українських товариств Москви та деяких інших регіонів Росії, російські нау-

ковці, журналісти та студенти. Було розгорнуто велику книжкову виставку видань Наукового центру українознавства, Культурного центру України та шевченкіани Леоніда Большакова.

Учасників Конференції від імені Надзвичайного і Повноважного Посла України в РФ Костянтина Грищенка привітала радник із культури посольства Ольга Дарибогова.

У доповіді “Увічнення пам'яті Тараса Шевченка в Москві: пропозиції до 200-річчя з дня народження Кобзаря” Володимир Мельниченко розповів про свої дослідження перебування Тараса Шевченка в Москві, його московські зустрічі та дружбу з Осипом Бодянським, Михайлом Щепкіним та іншими. Він зауважив, що напередодні великого ювілею потрібно вирішити кілька важливих питань, насамперед про встановлення в Москві меморіальної дошки та пам'ятника Шевченку, а також організації екскурсій шевченків-

ськими місцями міста – ще в 2007 році Володимир Мельниченко створив унікальну карту перебування Кобзаря в Москві. Втім, на його думку, це має вирішуватися на найвищому міждержавному рівні.

Відомий науковець, кандидат історичних наук, співголова рад Об'єднання українців Росії та ФНКА українців Росії Василь Бабенко, керівник Наукового центру українознавства Уфимської філії Московського державного гуманітарного університету ім. М.О. Шолохова, виступив із доповіддю “Україністика в Башкортостані: досвід – проблеми – перспективи”. На його думку, особливості заселення Башкортостану українцями та високий рівень національної свідомості місцевих українців стали причиною того, що саме тут “було закладено основу для серйозної наукової діяльності не тільки в руслі історико-етнографічних досліджень, фольклористики, а й теоретичного осмислення феномену

“українства”, реалізації освітньої політики та педагогічних методик у галузі українознавства”. Нині саме на прикладі українців Башкортостану є можливість вивчати етнографічні, лінгвістичні особливості, зміни в демографічній структурі, матеріальній та духовній культурі малої етнічної групи, яка тривалий час знаходиться в поліетнічному середовищі.

За сприяння уфимських учених в 1990-х – 2000-х рр. було підготовлено та проведено міжнародні семінари та науково-практичні конференції: “Розвиток соціально-економічної і культурної співпраці Башкортостану і України” (2003), “М. Грушевський – історик, громадський і політичний діяч, людина” (2005), “Удосконалення викладання предметів українознавчого циклу в освітніх закладах Російської Федерації” (2002, 2006, 2008). Наступного року Центр має зібрати матеріали до 100-річчя українських сіл Башкортостану.

Привернула увагу присутніх тема української вищої освіти в Башкортостані – саме про це розповідала завідувач кафедри російської і зарубіжної філології Уфимської філії МДГУ Юлія Сіренко. Наприклад, українська мова у цьому навчальному закладі вивчається як повноцінний предмет, а не фрагментарно, як це часто буває в російських вузах. Педагог розповіла про особливості методики викладання мови, стан і функціонування початкових і загальноосвітніх українських навчальних закладів у Башкортостані, порівняно зі школами інших національностей республіки. “Башкортостану поталанило, бо в республіці діє програма “Рідні мови в Башкортостані”, завдяки якій у нас є можливість давати повноцінну українську освіту”, – підкреслила Юлія Сіренко.

Лише в деяких регіонах Росії мови національних меншин мають можливість такого розвитку. Саме на цьому наголосив голова Громадської культурно-просвітницької організації “Українська родина” (м. Сургут) Володимир Халімончук, який розповів про проблеми українських не-

дільних шкіл у Тюменській області.

Упродовж засідання прозвучали доповіді, у яких часом висловлювалися цілком протилежні погляди на стан і розвиток міждержавних українсько-російських відносин, на становище української науки, освіти й культури в Росії.

Головний редактор сайту “Кобза – Українці Росії”, заслужений журналіст України Андрій Бондаренко із Самари висвітлював тему “Ук-

писи фінансуються з місцевих бюджетів областей та республік Росії, проте більшість із них видаються власним коштом українських товариств і мізерними накладками.

Свої дослідження з українистики представили вчені з Москви, Києва, Санкт-Петербурга, Львова, Запоріжжя, Томська, Волгограда, Оренбурга, Владивостока, Саратова, Самари, Харкова, Тюмені, Ярославля, Республіки Башкортостан, Республіки Татарстан, Республіки Мордовії та Кубані.

На конференції обговорювалися проблеми статусу і стану українистики як галузі гуманітарного знання, історіографічні традиції вивчення України і українців у Росії, історія формування української діаспори, заселення областей і регіонів Росії, демографічні та міграційні процеси, українська мова та досвід викладання предметів українознавчого циклу в російській системі освіти, матеріальна і духовна культура

українців у розвиток російської державності, науки, культури та інше.

Підсумковим етапом Конференції стало ухвалення членами її оргкомітету резолюції, яка, зокрема, передбачає:

- задля подальшого поглиблення взаємодії російських та українських науково-освітніх закладів оптимізувати координаційну роботу через укладення та поновлення угод про спільну діяльність у рамках міжнародної гуманітарної співпраці;

- ухвалити звернення до влади Росії та України з проханням про фінансову підтримку наукових проєктів і програм із дослідження української діаспори в Росії;

- науково-освітнім закладам Росії та України надавати необхідну науково-методичну допомогу навчальним закладам, недільним школам, бібліотекам, які здійснюють українознавчі програми та соціальні проєкти, спрямовані на збереження і розвиток української національної культури в Росії.

На переконання організаторів конференції, виконання цих пунктів сприятиме активізації наукового обміну між Україною і Росією, поліпшенню образу обох країн у свідомості громадськості, спільному обговоренню суперечливих сторінок історії та сучасності, а також подоланню існуючих непорозумінь, спричинених політичною кон'юктурою або браком наукової інформації.

Юрій БЕЗКРОВНИЙ

*Культурний Центр
України в Москві*

раїнської діаспорної преси в Росії”, розповівши про найзнаковіші українські друковані видання. Як він зазначив, головною проблемою сучасної української журналістики в Росії залишається фінансова. Лише деякі часо-

українців Росії в етнографічних, історичних, фольклорних дослідженнях, діяльність науково-освітніх і дослідницьких центрів українистики в Росії, українська преса в Росії, українська бібліотека в Росії, внесок

Українська прем'єра в Метрополітен-музеї

Цього літа київські художники – **член Національної спілки художників Петро Лебединець і заслужений діяч мистецтв України Юрій Нагулко** представили проект “У пошуках істини” у форматі двох персональних виставок у Єгипетській залі Метрополітен-музею і галереях Національного Арт-клубу. Автор ідеї проекту і його куратор, президент української секції Міжнародної асоціації арт-критиків АІСА Зоя Чегусова вважає, що творчість кожного з митців цікава з точки зору полярності їх образних і стилістичних пошуків. Як зазначають організатори проекту, “роботи київських художників несподівано викликали значний інтерес американської еліти”. Експозицію оцінили експерти американських музеїв, власники галерей, арт-критики, колекціонери, художники зі Сполучених Штатів, посли країн-членів ООН. Учасників проекту запросили до участі в інших культурних акціях, які відбуватимуться у Нью-Йорку. Частина своїх робіт автори подарували Постійному представництву України при ООН і президенту Брукліна Марті Марковітцу. Однією з найважливіших подій фестивалю став прийом у Метрополітен-музеї з приводу вручення нагород діячам культури і меценатам. Учасники прийому оцінили роботи українських художників – “День шос-

Живопис є шлях інтуїтивного пізнання, що проходить крізь призму емоційно-асоціативного сприйняття, прагнучи звільнитися від залежності предметного світу. Виразна сила кольору, як основного елементу, завжди буде прихована від нашої свідомості та може бути сприйнята тільки завдяки інтуїції. Сенс живопису прихований у ньому самому. Отже, маємо закони кольору, процеси його побудови – позачасові, безмежні та невичерпні. Живопис здатний реалізувати ілюзії крізь колір у деяку гармонію, як можливість збагнення найвищого нематеріального єства матерії.

тий” Ю. Нагулка і “Експресію” П. Лебединця. До речі, перше з полотен знайшло гідне місце у мерії Нью-Йорку. Двома картинами столичних художників поповнилася й колекція Українського музею в Нью-Йорку, де представлені головні митці з діаспори. Віднині тут можна ознайомитися і з творами сучасних авторів, які мешкають в Україні.

На думку експертів, започаткована участь України в імпрезі у “столиці світу” корисна, насамперед, тим, що дає змогу перевірити вітчизняне мистецтво на співзвучність з актуальними світовими тенденціями. Присутність українців на традиційному (нинішній – сьомий за ліком) манхеттенському фестивалі допоможе просуванню нашої культури у світі, вважає постійний представник України при ООН Юрій Сергєєв, який активно сприяв участі наших художників і акторів в імпрезі. А Центр мистецтв “Меценат”, створений Оленою Золотарьовою, узяв на себе, зокрема, чималі витрати на транспортування картин до США.

Нью-йоркський успіх українських художників, особливо на тлі хороших продажів робіт наших співвітчизників на авторитетних західних аукціонах у червні, засвідчив: вітчизняне мистецтво виросло з “коротких штанців” – йому час виходити на міжнародний ринок. Важливо перестати позиціонуватися як “додаток” до російського мистецтва: час заявляти про себе як про державу з живим, продуктивним, цікавим світові мистецьким середовищем. Тут важливо своєчасно простягнута рука допомоги з боку меценатів. Правильно вкладені ними зараз гроші повернуться з лихвою, коли сформований за світовими правилами український арт-ринок почне приносити стабільні прибутки його учасникам.

“Виставка у Метрополітен-музеї – це унікальне явище. Таке може трапитися у творчому житті художника лише раз, – зізнається П. Лебединець. – Абстрактний живопис

Петро ЛЕБЕДИНЕЦЬ народився у 1956 році.

Закінчив Київський державний художній інститут (1978–1984).

Член Національної Спілки художників України з 1990 року.

Спеціалізується в живописі.

Почесна грамота учасника фестивалю “Наша спадщина” у 2009 році (Метрополітен-музей та Національний Арт-клуб, Нью-Йорк).

Почесна нагорода “Художник року”. Міжнародний Арт-фестиваль у Києві у 1997 році.

Почесний приз переможця творчого конкурсу, присвяченого 50-річчю ООН в Україні у 1996 році.

Почесний приз журі міжнародної виставки “Сучасне Мистецтво” у Ніцці в 1996 році.